

Gustav Kjølberg

”Monsters don’t come near to children, nice men do”.

Ray Wire

**Seksuelle overgrep i idrett: En
dokumentanalyse av domfelte saker i
Lagmannsretten.**

Masteroppgave i idrettsvitenskap.

Seksjon for kultur og samfunn.

Norges idrettshøyskole, 2009.

Forord.

Etter å ha fullført mastergradsarbeidet er det mange som fortjener takk for god hjelp og støtte.

Først og fremst stor takk til min gode veileder, professor Kari Fasting. Hun har gitt meg gode veiledninger fra start til mål. Problemstillingene ble utformet med god hjelp fra Kari. Etter hvert som skrivingen kom i gang har jeg stadig fått konstruktive og gode tilbakemeldinger på mitt arbeid. Mailer har blitt besvart i en hektisk professorhverdag. Tusen takk for god hjelp!

Biblioteket på NIH og ikke minst på Universitetet i Stavanger har vært tilgjengelige på en flott måte. Bøker har blitt tilsendt til min leilighet i Sandnes i hopetall. Utrolig god service fra personalet.

Tidligere masterstudent Trond Svela Sand har stilt all sin erfaring og kunnskap til disposisjon. Alltid behjelpelig ved spørsmål. Har vært min "reserve" veileder ved travle professortider.

Stor takk til min fantastiske kone Therese! Du har støttet meg gjennom hele prosjektet. Latt meg få tid og ro til å gjøre den jobben som trengs. I tillegg er du en i særklasse god motivator, med masse positiv energi!

Gustav Kjølberg.

Sandnes, mai 2009

Sammendrag.

Hensikten med denne studien var å se på hvordan overgriper nærmer seg sitt offer, om det er noen kjennetegn på overgriper, risikofaktorer for overgrep og maktforholdet mellom overgriper og krenkede.

Datamaterialet bygger på saker i lovdatas database. Disse sakene har jeg funnet ved å få tilgang på databasen, og deretter kombinere forskjellige søkeord i letingen etter relevante saker. De viktigste kriteriene var at det var seksuelle overgrep i forbindelse med idrett. Sakene ble analysert ved hjelp av tekstanalyseprogrammet MAXQDA. Jeg fant 15 saker som var relevante for min undersøkelse.

Resultatene viser at overgriperen er ”den vanlige mannen i gata”. Ut fra denne undersøkelsen kommer det ikke frem til en bestemt ”profil” vi kan ha på overgripere. De som er overgripere synes å bruke mye tid på å nærme seg krenkede. Dette fenomenet beskrives som grooming. Felles for de fleste sakene er at overgriper blir, eller er, i nær forbindelse til krenkede. Analysen viser også at overgriper har gode muligheter til å benytte seg av maktmisbruk. Til slutt kommer det frem at idretten er en arena der det er en del risikoaktorer som kan bidra til seksuelle overgrep.

Analysen blir diskutert i lys av tidligere forskning og teori på området.

Nøkkelord: grooming, makt, overgriper og risikofaktorer.

Innholdsfortegnelse.

Forord	1
Sammendrag	2
1.0 Innledning	3
1.1 Overgriper	5
1.2 Offer eller utnyttet/ krenket?	5
1.3 Hva er seksuelle overgrep?	5
1.4 Paragrafer	7
1.5 Problemstillinger	7
2.0 Tidligere forskning	8
3.0 Det teoretiske grunnlaget	13
3.1 Overgriper	13
3.2 Grooming	16
3.3 Risikofaktorer	20
3.3.1 Risikofaktorer for seksuelle overgrep i idrett	20
3.3.2 Temporal and developmental risk factors for sexual harassment and abuse in sport	22
3.4 Maktforhold i idrett	25
4.0 Metode	28
4.1 Erfaringer som forsker	28
4.2 Samfunnsvitenskapelig metode	29
4.3 Kvalitativ vs kvantitativ metode	30
4.4 Utvalget	33
4.5 Kvalitativ dokumentanalyse	37
4.6 MAXQDA – dataprogram	39
4.7 Lovdata	40
4.8 Svakheter ved undersøkelsen	41
4.9 Validitet	42
5.0 Presentasjon av data	44
5.1 Hva karakteriserer overgriper i sakene fra lovdata?	44
5.2 Maktforhold	45
5.3 Risikofaktorer og grooming	55
5.3.1 Risikofaktorer	55
5.3.2 Grooming	61
6.0 Diskusjon	66
6.1 Hva karakteriserer overgriper?	66
6.2 Hvordan er maktforholdet mellom overgriper og krenkede?	73
6.3 Hva med risikofaktorer og grooming?	75
6.3.1 Risikofaktorer	76
6.3.2. Grooming	79
7.0 Konklusjon	83
Litteraturliste	86
Vedlegg 1, straffeloven 19. kapittel	92
Vedlegg 2, kodesystem	99

1.0 Innledning.

Seksuelle overgrep i idretten er et vanskelig tema. Idretten blir ofte regnet som en trygg arena for våre unge individer. Så lenge barna kommer inn i idretten er det meste trygt og godt. Men er det så rosenrødt som vi ønsker det skal være?

Hensikten med denne oppgaven er å belyse ulike sider ved seksuelle overgrep begått i en idrettslig kontekst. Datamaterialet som er grunnlaget for drøftingen er saker som har havnet i lagmannsretten og som jeg har hentet fra databasen til lovdata. Disse sakene analyseres ved hjelp av tekstanalyseprogrammet MAXQDA.

Etter hvert er det blitt gjort en del forskning på seksuell trakassering i idretten. Seksuelle overgrep derimot, har til nå vært lite studert. Jeg vil senere i innledningen definere og skille mellom seksuell trakassering og seksuelle overgrep

Mye av den kunnskapen vi i dag besitter om seksuell trakassering har vi fra undersøkelser på arbeidsplasser og utdanningsinstitusjoner (Brackenridge & Fasting, 2005). Det er først de siste 10- 20 årene seksuell trakassering og overgrep i idretten virkelig har blitt belyst. Historisk sett kan man se en del likhetstrekk mellom kristenbevegelser og idretten. Personlig offer, smerte, lidelse og absolutt underkastelse til en autoritet er trekk man kan si har blitt verdsatt begge steder. Norge regnes i dag som et land der kirken har ryddet opp i en stor del av sine problemer med trakassering og undertrykkelse (Kleiven, 2001). Idrettsmiljøer kan som sagt sammenlignes med religiøse miljøer på en del punkter. Personlig har jeg mange års erfaring fra både idrettsmiljø og kristne miljøer. Det er nok derfor jeg er veldig interessert i å skrive en oppgave der jeg kan berøre disse problemområdene. Oppgaven vil etter hvert spisses mot noen klare problemstillinger. I disse vil du som leser se at jeg er interessert i å finne ut om det er spesielle trekk med overgriper som går igjen. Du vil nok også oppdage at jeg er opptatt av å undersøke hvordan overgriper går frem for å kunne fullbyrde et overgrep. Da tenker jeg på hvordan overgriper gjennom å bli kjent med, skape tillit, utnytte offers sårbare sider og skape tillit til omgivelsene øker mulighetene for å utnytte offeret seksuelt. Dette kalles grooming. I kapittel 3.2 er det en grundig beskrivelse av denne prosessen.

De senere år har jeg sett stadig flere eksempler fra media der det er saker som omhandler idrett og seksuelle overgrep. Jeg har bitt meg merke i at i mange av disse sakene så er overgriper mann mellom 20 og 40 år som forgriper seg på unge jenter. Disse antakelsene

bekreftes ganske godt fra en artikkel i VG 19. mars 2007. Her beskrives en sak der en 25 år gammel trener blir dømt for seksuelle overgrep mot ei 10 år yngre jente som han var trener for. For å gjøre det oversiktelig for deg som leser skal jeg nå definere en del sentrale begrep. Disse er overgriper, offer og seksuelle overgrep.

1.1 Overgriper.

”Den som begår seksuelle overgrep, som har innrømmet eller er dømt for det” (Trygg og tilstede, 2003, s.5).

1.2 Offer eller utnyttet/ krenket?

Veldig ofte hører man at personer som har blitt utsatt for seksuelle overgrep bli betegnet som offer. Etter å ha lest artikler og bøker om temaet ser jeg at dette kan være misvisende. Offer er et negativt ladet ord. Det er ikke sikkert at den som er utsatt føler seg som et offer. Ifølge Toftegaard (2004) kan det være passende å bruke offer der vedkommende har blitt utsatt for tvungen seksuell handling som voldtekt. I tilfeller der misbruket kommer som følge av en relasjon som gradvis har utviklet seg til noe seksuelt, mener han det kan oppleves stigmatiserende å bli betegnet som offer. (Nielsen, 2004, s.108) Offer antyder at den utsatte har spilt en passiv og ubetydelig rolle. Dette vil nok mange av de utsatte ikke kjenne seg igjen i (Brackenridge, 2001). På bakgrunn av dette mener jeg det ville vært mest presis å bruke seksuelt utnyttet i beskrivelsen av de som er utsatt for overgrepet. Jeg synes utnyttede blir tungt og lite flytende i teksten. Derfor gjør jeg som Toftegaard, og vil heretter bruke krenkede i stedet for seksuelt utnyttet. Da definerer jeg krenkede som følger:

”Den man er bekymret for eller har mistanke om at har vært utsatt for seksuelle overgrep og/ eller grenseoverskridende seksuell atferd” (Trygg og tilstede, 2003, s.5).

1.3 Hva er seksuelle overgrep?

Seksuelle overgrep er et kompleks fenomen. Det kan være voldelig, tvunget og det kan være både gjennom penetrering og ikke- penetrering. Overgriper kan være homofil, heterofil eller bifil. Det er også store forskjeller på hvorfor de begår overgrep. Det kan være sinne, hevn, ønske om intimitet eller å øke egen selvtilit. Man ser at en god del overgripere selv har vært

offer. Disse forklarer ofte egne overgrep med rettferdiggjøring. Altså må de rettferdiggjøre de grusomme handlingene de selv en gang ble utsatt for. I slike saker er ofte krenkede sårbare individer som i utgangspunktet lider under manglende relasjoner til de som skulle være deres naturlige tillitspersoner. Overgrep blir ofte ikke rapportert. Krenkede er mange ganger ikke sterke nok til å si ifra. (Brackenridge, 2001)

Det kan være vanskelig å finne gode definisjoner på seksuelle overgrep og seksuell trakassering. Begrepene er vanskelige å skille fra hverandre. Det er problematisk å definere de tydelig hver for seg. Oppgaven handler om overgrep. Jeg vil derfor forsøke å komme frem til en definisjon på dette.

Det er ganske vanlig at seksuell trakassering favner om både sjikane, seksuell trakassering og overgrep. Den Nederlandske Olympiske komité har følgende definisjon på seksuell trakassering: "Sexual harassment is any form of sexual behavior or suggestion, in verbal, nonverbal or physical form, whether intentional or not, which is regarded by the person experiencing it as undesired or forced." (Brackenridge, 2001, s. 32) Jan Toftegaard Nielsen (2004) refererer til "Politikens Nudansk" som definerer overgrep som "*en lovstridig handling hvor en sterkere part krenker den svake, eller dens rettigheter*" (Nielsen, 2004, s. 100). For å skille overgrep og trakassering skriver Toftegaard Nielsen i tillegg spesifikt hva som her menes med trakassering. Det blir da "*et uttrykk for sårende eller ydmykende handlinger som samlet sett oppfattes som angrep på individets verdighet og intimitetsgrense*" (Nielsen, 2004, s. 100). §8 i Lov om likestilling formulerer følgende definisjon på seksuell trakassering: "*uønsket seksuell oppmerksomhet som er plagsom for den oppmerksomheten rammer.*" (<http://www.lovdatab.no/all/tl-19780609-045-0.html#8a>)

Overgrep er seksuelle handlinger eller ytringer som en person med høyere alder og/ eller mer makt gjør mot et barn eller ungdom som ikke forstår handlingene, ikke har nok erfaring eller kunnskap til å komme seg ut av det (basert på definisjonen til Schechter & Roberge, 1976). En annen definisjon er: vi vil betegne overgrep som ufrivillige seksuelle handlinger gjort av en voksen mot et barn eller ungdom i en relasjon av tillit eller tvang (Trygg og tilstede, 2003, s.5).

Celia Brackenridge ga i 2001 ut boken "spoilsports". Dette er en bok som tar for seg tema som barns rettigheter, maskulinitet og makt, lederskap i sport og utvikling av strategier for

hindring av nye overgrep. Boken baserer seg mye på personlige beretninger fra utøvere og andre som er involvert i idrett.

I ”spoilsports” finner vi definisjoner på både seksuell trakassering og overgrep. Invasjon uten samtykke blir brukt som en generell og enkel definisjon. Som sagt vil jeg forsøke å skille på seksuell trakassering og overgrep. Brackenridge skiller mellom de to. Seksuell trakassering blir definert som ”unwanted behavior or approaches on the basis of sex”, og overgrep blir definert som ”groomed or coerced collaboration in sexual acts”. (Brackenridge, 2001) Ut fra disse definisjonene ser vi igjen at trakassering er et begrep som favner om mye. Overgrep blir mer håndfast da det her er snakk om seksuelle handlinger. Videre i oppgaven vil jeg bruke Brackenridges definisjon på seksuelle overgrep. Nemlig ”overtalt/ bearbeidet eller tvungen seksuell aktivitet, seksuelt angrep eller voldtekt”.

1.4 Paragrafer.

Som sagt har jeg analysert saker som ligger i lovdata. I de sakene har tiltalte blitt dømt. Nittende kapittel (vedlegg 1) i straffeloven tar for seg seksualforbrytelser.

1.5 Problemstillinger.

Ut fra denne innledningen kan det være interessant å se på hva som kjennetegner overgrep i idretten. Det er gjort få undersøkelser på området. Derfor mener jeg man bør få mer kunnskap om emnet. Slik kan man bidra til mulige strategier for bedre forebygging av seksuelle overgrep. For eksempel hva som kjennetegner krenkede? Hva som kjennetegner overgriper? Alder? Kjønn? Ut fra dette kan jeg forme ulike problemstillinger.

1 Hva karakteriserer dømte i sakene fra lagmannsretten?

2 Hvordan er maktforholdet mellom overgriper og krenkede?

3 Hva med risikofaktorer og "grooming" i forbindelse med overgrepet?

2.0 Tidligere forskning.

Seksuelle overgrep i idrett er et tema som er relativt lite studert. Etter hvert er det gjort en hel del på seksuell trakassering, men denne oppgaven handler som sagt om overgrep. Jeg skal nå gi en innføring oversikt over den litteraturen jeg har funnet om seksuelle overgrep i idrett.

Cense (2001; 1997) utførte en kvalitativ undersøkelse på 14 utøvere i Nederland som hadde opplevd seksuelle overgrep. Studiet skulle identifisere risikofaktorer for seksuelle overgrep. Cense fant fire faktorer som var forbundet med risiko i forhold til overgrep. Hun beskriver stadier som utvikler seg frem til et overgrep. På hvert stadium blir det beskrevet faktorer som er karakteristiske for utøver, trener og idretten. Altså risikofaktorer. Hun bygger på Finkelhor's "four factor modell of sexual abuse". Dette er en modell som beskriver forutsetninger som må være til stede for at et overgrep kan skje (Brackenridge, 2001). Modellen brukes generelt, og ikke for idretten spesielt. Cense har i sin tilpasning til idrett laget en egen modell ut fra Finkelhor. Kort sagt kan en prosess som ender med overgrep beskrives som følger:
Overgriper's motivasjon -> utvelgelse av offer -> overgrep -> slutt på overgrep -> hevn, fortsatt trakassering i en eller annen form fra overgriper.

Først nevner Cense (Cense & Brackenridge, 2001) motivasjon og muligheter for overgrep. Det viste seg at i de aktuelle sakene så hadde overgriper gode muligheter til å skjule både overgrep og groomingprosessen. I tillegg viser det seg at idrettskulturen har høy terskel for seksuell trakassering. I forskjellige idrettslag er det ofte ikke fastlagte rutiner for hvordan man skal forholde seg til seksuell trakassering. Utvelgelse av offer og grooming viste seg begge å være risikofaktorer. Undersøkelsen til Cense viste at tidlige tegn på grooming var sterk indikator på senere overgrep. 8 utøvere, 6 kvinner og 2 menn, rapporterte om overgrep før fylte 16 år. For 7 av disse varte overgrepene mellom 2 og 5 år. Alle overgriperne var mannlige trenere. Overgrepet startet gradvis (grooming). Overgriper tok seg av offer og ble i mange tilfeller som en far. Alle ofrene fortalte at treneren mer eller mindre kontrollerte livene deres. For utøveren viste det seg at forskjell i alder og modenhet var en risikofaktor for overgrep. Mange av ofrene hadde dårlig forhold til foreldrene. Overgriper fikk da sjansen til å nærme seg offer. Særlig på tur, under massasje, hjemme hos trener og bringing til og fra trening var risikosituasjoner for overgrep. Skam, frykt for å bli fryst ut av idretten, frykt for å ikke bli trodd og positive følelser overfor trener var faktorer som bidrar til å opprettholde overgrep.

Som tidligere nevnt var dette utøvere som var kommet seg ut av overgrepene. I ett av tilfellene hintet en utøver til moren. Hun rapporterte, og overgrepene tok slutt. For de andre var prosessen mindre direkte. På en måte etablerte de større distanse til treneren. De fikk en større sosial omgangskrets enn de hadde da overgrepene pågikk. Noen flyttet hjemmefra og noen kunne rett og slett ikke konkurrere mer som følge av bulimi. (Cense, 1997)

Leahy, Pretty og Tenenbaum (Leahy et al, 2002) undersøkte forekomsten av seksuelle overgrep blant mannlige og kvinnelige Australske utøvere. De foretok en kvantitativ undersøkelse av forekomsten av overgrep på eliteutøvere på nasjonalt plan og klubbutøvere på lokalt plan. Totalt 370 utøvere deltok i undersøkelsen. Resultatene viste at 31% av kvinnene og 21% av mennene hadde opplevd overgrep på et tidspunkt i livet. Av disse hadde 41% av kvinnene og 29% av mennene opplevd overgrep i en idrettslig kontekst. Blant eliteutøverne hadde 46,4% opplevd å bli misbrukt av personer i støtteapparatet. Hos klubbutøverne var dette tallet 25,6%.

Celia Brackenridge er kanskje den mest kjente forskeren på området. Hun er en foregangskvinne innenfor temaet. I tillegg til en mengde artikler (Brackenridge, 1997; Brackenridge & Kirby, 1997; Brackenridge et al, 2005; Brackenridge & Fasting, 2005) har hun gitt ut boken ”spoilsports: understanding and preventing sexual exploitation in sport.” Dette arbeidet er veldig nyttig og oversiktlig for enhver som ønsker kunnskap om temaet. Hennes artikler og undersøkelser (ibid) vil også bli brukt i arbeidet for å belyse tema. Noe av dette har hun gjort alene, mens i noen av undersøkelsene og artiklene har hun samarbeidet med andre.

Nye nasjonale standarder i England krever at idrettsorganisasjoner rapporterer og har tilsyn med beskyldninger om overgrep. Child Protection in Sport Unit (CPSU) ble etablert i januar 2001. Denne organisasjonen jobber i hovedsak med beskyttelse av barn i trening, rådgiving og utvikling av politiske strategier for forebygging av overgrep (Brackenridge et al, 2005, www.thecpsu.org). Men så langt er det få organisasjoner som har systemer som kan brukes til å organisere lagring av disse sakene. De som har forsøkt seg har funnet det vanskelig å gjøre dette på en systematisk tilfredsstillende måte. Brackenridge, Bringer og Bishopp (Brackenridge et al, 2005) analyserte 132 saker fra det Engelske fotballforbundet (FA). De brukte analyseprogrammet SPSS.X til å undersøke 50 variabler og presenterte deskriptive data. De fant at de eksisterende rapporteringssystemene var dårlige. For eksempel var alderen

på overgriper kun nevnt i 17 av sakene. I 10,6 % var om seksuelle overgrep, mens i 15,9 % var det snakk om seksuelle lovovertridelser. I disse tilfellene var det ikke seksuelle overgrep, men for eksempel seksuell trakassering. Studien undersøkte status og kjønn på den påståtte overgriper, lokalisering av overgrep og raten mellom foreløpig rapportering og eventuelt utfall av saken. De krenkede var mellom 4 – 23 år, med en gjennomsnittsalder på 11,8 år. Av de 132 sakene var krenkede i 100 av sakene gutter, i 17 av sakene jenter og i 15 av sakene var det ingen informasjon om krenkedes kjønn. I 122 av 132 saker var overgriperen mann, 4 saker hadde kvinnelig overgriper, 1 sak begge og i 5 saker var kjønn ikke oppgitt. Forfatterne innså at svakhet på dataene begrensa eventuelle konklusjoner fra sakene og at dette understrekte behovet for systematiserte rapporteringssystem som er lett å bruke (ibid).

Brackenridge (1997) skrev artikkelen, "He owned me basically." Den omhandler det faktum at kvinner ofte blir utsatt for seksuell trakassering og overgrep i arbeidslivet og forsøker å forklare hvordan lignende opplevelser også oppstår i idrett, og hvorfor disse opplevelsene har konsekvenser for jenter og kvinner. Resultater fra studier på tidligere kvinnelige utøvere som er utsatt for overgrep blir presentert og brukt til å teste forskjellige forklarende teorier på overgrep.

På bakgrunn av intervju med to kvinnelig eliteutøvere fra ulike idretter, en fra en studie i Norge og den andre fra en studie i England, forklarer Brackenridge og Fasting (Brackenridge & Fasting, 2005) groomingprosessen i idrett. Begge utøverne (ikke lenger aktive) erfarte å bli utsatt for grooming av deres mannlige trenere. Både den Norske og den Engelske kvinnen klarte imidlertid å stoppe prosessen på et gitt punkt.

Sheldon Kennedy var en profilert utøver i Canadisk ishockey. Ishockey er nasjonalidretten i Canada. I denne sporten er det et utbredt maskulint dominerende miljø. Kennedy skapte store overskrifter da han sto frem og fortalte om landslagstreneren som hadde begått overgrep på han over tre hundre ganger. Hans forklaringer bidro til økt fokus og etablering av forebyggende tiltak mot seksuelle overgrep i idrett. Han ga ut boken "Why I Didn't Say Anything: The Sheldon Kennedy Story" (2006). Boken gir innblikk i og kunnskap om hvordan overgrep kan starte og fortsette over lang tid. Landslagstreneren hadde i kraft av sin posisjon enorme muligheter for misbruk av makt (ibid).

Jan Toftegaard Nielsen har skrevet ph.d avhandling om seksuell trakassering i idrett. Denne heter "Idrættens illusoriske intimitet". Avhandlingen omhandler treneres seksuelle trakassering av barn og unge under 18 år. Hovedproblemstillingen er: Hva utløser seksuell trakassering i relasjonen mellom trener og ungdomsutøver? Han ønsker å finne ut mer om trenerens motivasjon for å forgripe seg, utøverens sårbarhet i forhold til trakassering og idrettens iboende muligheter som gjør det mulig at overgrep skjer (Nielsen, 2004, s. 19).

Nielsen gjennomførte fem delundersøkelser. Disse var en blanding av kvalitative og kvantitative. Jeg skal se nærmere på en av disse. Det er etableringen av KISS (krænkelse i sport statistikk) – databasen. Denne består av en innsamling av domsavgjorte overgrepssaker med relevans for idretten, speiderbevegelsen og beslektede fritidsaktiviteter. Formålet er å belyse forskjellige aspekt i forhold til overgrep i idretten. Da spesielt data om forbrytelse, offer og gjerningsmann. (Nielsen, 2004)

Hovedresultatene fra KISS – undersøkelsen viste at 280 anmeldelser ble registrert fra 1980-2003. Av disse var 219 domsavgjorte anmeldelser og 6 frifinnelser. Grunnlaget for undersøkelsen ble 160 saker innenfor idrett, 52 innenfor speiderbevegelsen og 23 innenfor øvrige områder. Krenkelsene er alt fra besittelse av barneporno til voldtekt. 90 % av idrettsrelaterte sakene var utøver på et lavt nivå. 13 % av sakene hadde en varighet på 5 år eller mer. Gjennomsnittlig varighet på overgrepene var på 7-12 måneder. I 65 % av sakene var det overgrep mot gutter, 34 % mot jenter. Overgrep har primært skjedd i overgriperens hjem eller i forbindelse med idrettslige aktiviteter. I de fleste sakene (9/10) har overgriper benyttet belønning for å lokke offer. I andre tilfeller har overgriper spilt på offers følelse av skyld og skam. Overtalelse av offer har i 4 av 10 tilfeller skjedd i forbindelse med alkohol. (Nielsen, 2004)

Studier som er blitt gjort viser at mellom 2 % (Tomlinson & Yorganci, 1997; Volkwein et al, 1997) og 22 % (Kirby & Greaves, 1996) har opplevd seksuelle overgrep i idrett. De undersøkelsene har i hovedsak tatt utgangspunkt i at det er en trener/ person i støtteapparatet som er overgriper. Kirby og Greaves er sentrale i forhold til litteratur om emnet. Blant annet med artikkelen "Foul play, sexual harrassment and abuse i sport" (1996) og boken "The dome of silence: sexual harrassment and abuse in sport" (2000).

Deres undersøkelse "foul play, sexual harrassment and abuse in sport" var en undersøkelse av utøvere som hadde deltatt i de olympiske leker. Det var både nåværende utøvere og utøvere som nylig hadde sluttet. Resultatene viste at seksuelle overgrep er et stort problem innenfor idrett i Canada. Et av de store problemene hevdet de at var ledere og treneres tendens til å fornekte og overse det som skjer. De gjennomførte undersøkelsen ved å sende ut 1200 spørreskjema. Av disse svarte kun 266. Resultatene viste at av de 266 hadde 21,8 % hatt samleie med en autoritetsperson i idretten og 8,6 % av disse (23 stk) svarte at den seksuelle kontakten (oral, anal eller vaginal penetrering) var tvunget. Syv av disse var menn og seksten var kvinner.

3.0 Det teoretiske grunnlaget.

3.1 Overgriper

Jeg har som mål å se på om det finnes noen karakteristika på overgriperne i mitt datamateriale. Nå vil jeg først presentere litt teori på området.

Forutsetningen for at et overgrep skal kunne skje er at man har en overgriper. Uten overgriper ingen krenkede. Derfor kan det være nyttig å forsøke å forstå hva som kjennetegner mennesker som invaderer andres intimitetsgrenser uten samtykke. Jeg bruker Reimunn Førsvolls "fra synd, fra sorg, fra fare" (2003), en innføring om seksuelle overgrep i kirke og samfunn, som hovedkilde når jeg forklarer karakteristika ved overgriper.

Både blant fagfolk og blant "den vanlige mannen i gata" får man ofte inntrykk av at seksuelle overgripere er en homogen gruppe med visse iboende personlige egenskaper. Overgripere blir betegnet som en spesiell gruppe mennesker som begår overgrep og viser felles kjennetegn på denne atferden. Mange mener denne holdningen er for generaliserende. Blir et menneske plutselig en overgriper, er det noe som ligger i genene, eller er det en sykdom? Det er lite trolig at et menneske plutselig blir en overgriper uten noe som helst foranledning. Derimot ser det ut som flere sammensatte omstendigheter skaper en overgriper (Førsvoll, 2003, s. 285). De fleste av overgriperne ser ut til å ha selv vært utsatt for ulike former for traumer. Det er også lite trolig at genene er en faktor som bidrar til overgrep. I den grad man kan si at det er arvelig skjer dette ved sosial arv. Altså at for eksempel far har forgrepet seg på sønn, som selv blir overgriper i voksen alder. Dette betyr ikke at alle krenkede er potensielle overgripere. Det kan se ut som krenkede gutter i større grad enn jentene "straffer" andre og dermed blir overgripere. Førsvoll hevder også at ytre faktorer som stress, livskriser, voldsepisoder og lignende kan være utløsende faktorer til at noen mennesker kan bli overgripere. (Førsvoll, 2003)

Overgriper kommer fra alle deler av befolkningen. Det som ofte går igjen er at overgriper står i nær forbindelse til krenkede. Mange har prøvd å komme frem til bestemte personlighetstyper blant overgriperne, men dette har vist seg å være vanskelig. Førsvoll hevder det er tre punkter som fanger mange aspekter ved overgriperne:

- De er menn.
- De er godt voksne.
- De har krenkedes tillit.

Førsvoll refererer til spesialpsykolog Trine Anstorp (Førsvoll, 2003, s. 345) som lister opp følgende kjennetegn på en overgriper:

- Truer mange.
- Planlegger overgrep.
- Risikerer sjelden å bli oppdaget.
- Har ofte selv vært utsatt for overgrep.
- Kan organisere overgrep.
- Har avvikende seksualitet allerede i ungdomstiden.
- ”Normalitet” er det sikreste kjennetegnet.

Willy Pedersen (1998) beskriver menn som begår overgrep mot barn på følgende måte i boken ”Bittersøt”: *”Det var altså voksne menn i jentenes nære omgivelser som utførte overgrepene – fedre, stefedre, bestefedre, klassevenninnens fedre. Det typiske var at barnet kjente overgriperen, hun hadde tillit til han, og ofte var han gitt ansvar for å yte henne omsorg og beskyttelse. Misbruket utviklet seg gradvis, fra kosing og kjæling. I halvparten av tilfellene endte det med vaginal, oral, eller anal penetrasjon av jenta. Like ofte utviklet det seg langvarige, incestuøst pregede misbruksrelasjoner.”* (Pedersen, 1998, s. 91).

Det er ulike definisjoner på hva som er et barn. Historisk sett har nok forståelsen av barndom variert alt fra 0 – 12 til dagens samfunn der vi har fått en ungdomstid som strekker seg langt inn i tyveårene (Hennum, 1999). Juridisk sett har vi et klart skille mellom barn og voksen ved myndighetsalder 18 år. Ved myndighetsalder opphører foreldreansvaret, og barnet får rettigheter og plikter som en voksen. For seksualitet opererer straffeloven med en grense som avviker fra myndighetsalder, den seksuelle lavalder er satt til 16 år. I bestemmelser som setter forbud mot seksuell omgang med barn, betraktes alle som yngre enn 16 år som barn (Hennum, 1999, s. 83).

Pedersen snakker om overgrep mot barn. Det er likevel mange trekk som kan sammenlignes med overgrep mot voksne. Senere beskriver Pedersen overgriperen som forgriper seg mot jenter i tenårene: *”I tenårene var overgriperne kjærester, venner eller andre jevnaldrende*

gutter. Overgrepene skjedde på fest, på hyttetur, på interrail. Det var gjerne en enkeltstående handling, og foregikk som oftest slik: En gutt hun kjenner. Alkohol. Flørt. Erotisk stemning. Plutselig behov for grenser. Han fortsetter. Hun sier nei. Vanligste overgrep overfor unge jenter var "samleie under tvang", i mange tilfeller var voldtekt eneste dekkende begrep. Oftest foregikk det innenfor rammen av etablerte eller oppløste parforhold. Men enkelte jenter ble utsatt for voldtekter i tråd med bildet vi kjenner fra media – av gutter og unge menn de knapt nok kjente". (Pedersen, 1998, s. 93).

Pedersen forutsetter også at overgriper er mann og at krenkede er jente. Dette stemmer godt overens med Førsvolls tanker om hva som karakteriserer overgriper. Nemlig at de er menn, de er godt voksne og at de har krenkedes tillitt. I tillegg fokuserer Pedersen en hel del på at overgriper er i krenkedes nære omgivelser.

Barbara Star (1983) forsøker i "Helping the abuser" å finne karakteristikk som er betegnende for seksuelle overgripere. Hun deler inn i demografisk profil og personlighetsprofil. Ifølge Star varierte overgripernes alder fra 20 til 50 år, med majoriteten i midten av tredveårene. I tillegg beskrives overgriper som sosial avviker, lav selvtillit, kontrollerende atferd, lite kontakt med egne følelser (empatiene), dårlig kommunikasjonsferdigheter, dårlig impuls kontroll og følelse av å ikke kunne forandre eget liv (Star, 1983, s. 37).

I idrett har man ofte nære relasjoner mellom trener og utøver. Ofte fysisk så vel som psykisk. Brackenridge (2001) henviser konsekvent til overgriperen som en mann. Tidlig i boken forklarer hun dette med at det viser seg at nesten alle overgrep i idrett blir begått av en mann. Hun refererer til studier som viser svært få tilfeller (1 av 30 i en studie av Doyle og 1 % i en studie av Dobash, Carnie og Waterhouse) av overgrep begått av kvinner (Brackenridge, 2001, s. 26). Senere nevner hun karakteristikk ved trener/ overgriper som passer overens med både Førsvoll, Pedersen og Star. På side 136 lister hun opp følgende punkter:

- Er mann.
- Ikke tilfredsstillende seksuelle forhold til jevnaldrende eller eventuell partner.
- Har en historie med seksuelle vansker i forhold til partner og/ eller barn.
- Manglende selvfølelse som følge av foreldres mangel på empati.
- Oppnår selvfølelse fra kontroll over andre og offentlig bekreftelse.

- Har tilgang til middel for å isolere kommende offer (ofte egen bil, lagbuss, hotell eller eget hjem).
- Tester indre personlige grenser gjennom tvetydig seksuell atferd som massasje, ikke verbal flørting og lignende.
- Setter krevende målsettinger for krenkedes prestasjoner.

På den andre siden ser vi at overgriper kan inneha karakteristika som gode sosiale ferdigheter, popularitet og stor grad av seksuell trygghet og selvsikkerhet (*Kirby and Greaves 1996, Brackenridge 1997, Cense 1997, Nielsen 1998*) (Brackenridge, 2001, s. 109). Det er med andre ord veldig vanskelig å finne et sett av karakteristika mann kan si at passer på alle overgripere. De tydeligste karakteristikaene er at det er en mann mellom 20 og 50 år. Det viser seg at man finner overgripere i de fleste samfunnsgrupper, og at de varierer fra den tradisjonelle voldtektsmannen til den ”gode” gamle bestefaren.

3.2 Grooming.

Jeg vil se nærmere på hvordan forholdene legger seg til rette for at et overgrep kan forekomme. Denne prosessen kalles ”grooming”. Celia Brackenridge (2001) skriver i ”Spoilsports” mye om dette fenomenet.

Med grooming menes prosessen der overgriper ”nærmer” seg offeret. Grooming er engelsk og betyr pleie. Slik ser vi altså at overgriper pleier kontakten med offeret. Dette kan foregå over kort tid og lang tid. Alt fra timer til år. Overgriper forsøker over tid å få offeret til å akseptere stadige brudd på intimitetsgrensene. Ved å sakte tilnærme seg offeret, fysisk og psykisk, vil overgriper forsøke å skape et tillitsforhold dem imellom. Tillitt og avhengighet er nøkkelord i denne sammenheng. Man ser at utøvere som er blitt utsatt for overgrep ofte har mangler i sine relasjoner til familie og venner. De er veldig mottakelige for kontakt. De søker ofte ledertyper i livet sitt. Den manglende tryggheten de har hos foreldre kan erstattes av en trener. Slik blir det relativt lett for overgriper å planlegge å utføre overgrep. (Brackenridge, 2001)

Trenere har stor makt overfor utøvere. De er i en posisjon der deres valg og disposisjoner kan være avgjørende for utøvers karriere og prestasjoner. Da kan man forstå at unge ambisiøse utøvere er villige til å gå langt for å tilfredsstille trenerens ønsker. Trener kan i mange tilfeller love belønning (resultat, plass på laget, ekstra oppfølging og lignende) hvis utøver gjør som

trener sier (overgrep). Offer er som regel ikke klar over hva som er i ferd med å skje. Til å begynne med kan trener søke tettere kontakt med utøver. De prater kanskje mye sammen. Etter hvert kan de finne på ting utenfor den idrettslige settingen. Ofte ser man at treneren tilbyr seg å kjøre den utvalgte til og fra trening. De kan gå turer sammen. Utøver og trener reiser mye sammen på treningsleirer og konkurranser. Treneren vil etter hvert få et klart bilde av utøvers tillitt. Da kan vedkommende i større grad forsikre seg om at offer ikke vil sladre om eventuelle overgrep. Den fysiske delen av prosessen starter gjerne med klapping, klemming og uskyldig småkyssing. Da dette går greitt vil overgriper stadig strekke grensene lenger. Til slutt er overgrepet et faktum. (Brackenridge, 2001)

Når et offer har blitt utsatt for grooming, ser man eksempler på at offer opplever overgrepet som noe ønsket. Resultatet av prosessen kan bli at offeret blir forelsket i overgriper (Brackenridge & Fasting, 2005). Slike saker gjør det ekstra vanskelig å både oppdage og oppklare seksuelle overgrep i idretten.

Brackenridge beskriver grooming som en prosess bestående av fire stadier:

1. Finne et potensielt offer: Innebærer å observere hvilke utøvere som er sårbare, finne anledninger for å sjekke offerets evne til å holde "tett", etablere vennskap, være vennlig.
2. Etablere tillit og vennskap: La offer føle seg spesiell, gi gaver og belønninger, tilbringe tid sammen, lytte, være konsekvent, stille krav til gjengjeldelse.
3. Utvikle isolasjon og kontroll, bygge lojalitet: Redusere utøverens kontakt med betydningsfulle personer som venner og familier, være inkonsekvent med å bygge opp håp og glede en dag for straffe og bryte ned neste dag (øker utøvers behov for oppmerksomhet), sjekke ut utøvers lojalitet gjennom spørsmål og små tester.
4. Invitere/ utføre seksuelle overgrep og sikre at det hemmeligholdes: gradvis nedbryting av tvetydige seksuelle grenser, påkalle samarbeid ("du skylder meg såpass"), påkalle skyldfølelse, tilby beskyttelse, komme med uttalelser som "ingen andre vil forstå", ingen vil tro deg", true offeret.

(Brackenridge, 2001, s. 35)

Toftegaard Nielsen (Nielsen, 2004) deler groomingprosessen (grensenedbryting) i tre. Nemlig fysisk, psykisk og grensenedbrytning av omgivelsene.

Fysisk grooming kommer til uttrykk ved omgangsformer som under vanlige omstendigheter (omgang mellom trener og utøver eller mellom utøver og utøver der det ikke er seksuelle undertoner) vil bli betegnet som normale. For eksempel brytekamper, kiling, omfavnelser og lekeslåssing. Ved grooming lures krenkede til å tro at disse omgangsformene er normale med treneren i enerom. Senere vil overgriper berøre krenkede på mer intime steder. Ofte utenpå klærne til å begynne med. I tilfeller med barn settes disse ofte på fanget til overgriper. Ved eventuell ereksjon er det relativt vanlig at barnet ikke biter seg merke i dette. Overgriper vil bruke enhver anledning til å finne ut om krenkede føler seg komfortabel. Hvis så er tilfellet ser man ofte at overgriper går ett steg videre. Hvis det skulle vise seg at krenkede gjør motstand, går krenkede tilbake til et stadium der krenkede var komfortabel. (Nielsen, 2004, s. 110). Førsvoll referer til dette som ”tre skritt frem og to tilbake” (Førsvoll, 2003, s. 82).

Psykisk grooming består av den verbale og nonverbale kommunikasjonen overgriperen benytter seg av mot krenkede. Distraksjon og forvirring er nøkkelord i denne fasen. Man ser at overgriper handler uforutsett og deretter forteller krenkede hvordan han/ hun skal oppfatte de forskjellige handlinger (Nielsen, 2004, s. 111). Slik ser vi at krenkede blir usikre og forvirret. De vet ikke lenger hva som er rett/ galt eller sant/ usant.

Grensenedbrytning av omgivelsene ser vi er veldig vanlig innenfor idrett. Samtidig med fysisk og psykisk grooming foregår en tilvenning og grensenedbrytning av de sosiale omgivelsene. For eksempel ved at overgriper tar på seg ansvar og oppgaver ingen andre gidder eller har tid til. Slik fremstår han som en oppofrende og likendes kar. Ved å gjøre slike oppgaver kan overgriper bevisst få ”overtaket” på kolleger ved eventuelle beskyldninger om overgrep (Nielsen, 2004, s. 111). Man ser ofte at overgriper kontakter foreldrene for å fortelle dem hvilken flott gutt/ jente de har, og hvordan overgriper ser store muligheter i en aktuell idrett. Videre kan vedkommende informere foreldrene om at han er barnets/ ungdommens nære fortrolige i en for eksempel vanskelig tid. (Førsvoll, 2003, s. 77) Slik kan overgriper skaffe seg både tid og utvidede muligheter til å fortsette groomingprosessen med krenkede.

Jeg vil nå vise et eksempel på hvordan en slik prosess kan foregå innenfor idretten. Jeg synes dette viser godt hvordan groomingen kan skje fra start til mål. Eksempelet er hentet fra Reimunn Førsvolls ”Fra synd, fra sorg, fra fare” s. 70:

”Den lovende idrettsgutten Otto ble misbrukt av sin trener kvelden før hver konkurranse. Som 12 – 13 åring fikk han en dyktig trener som var vel 40 år. Han så Ottos talent og gav han all mulig støtte og hjelp for å nå så langt som mulig i sin sportsgren. Det gjorde han ved å gi Otto mye tid, oppmerksomhet og trening med egne treningsopplegg. Disse programmene gikk på å oppøve ro og psykisk styrke i en konkurransesituasjon, og treneren laget egne program for nettopp Otto. Samtidig fikk Otto mer og mer oppmerksomhet utenom treningstidene. Det ble turer i naturen og mange og lange bilturer der de etter hvert fikk et nært og godt vennskap. Treneren ble reservepappa for den 13 år gamle gutten. Samtidig ble idrettsprestasjonene bedre og bedre. Treneren ble sett opp til og beundret både av Otto og foreldrene, og Ottos avhengighet økte proporsjonalt med nivåhevingen. Dermed tilbrakte han mer og mer tid sammen med treneren, mindre og mindre tid sammen med jevnaldrene og foreldrene.

Etter hvert presset treneren samtale inn på kameratskap og kjæresten. Han fortalte Otto hvor voksen og moden han var for alderen, og hvor viktig det var å få draget på jentene. Videre stilte han store spørsmål ved Ottos foreldre. De så på han som barnslig, og oppdaget ikke at han var i ferd med å bli en voksen mann. De måtte forstå at nå måtte Otto få litt mer frihet til å leve sitt eget liv. Dermed kom samtale inn på kroppens utvikling, følelser og seksualitet. Otto fikk av sin ”helt” undervisning i seksualitet. Han stusset på en del av det treneren fortalte. Men Otto var i praksis mer eller mindre avskåret fra å vurdere det han fikk vite. Slikt var for flaut å snakke med andre om. Treneren fortalte Otto hvor viktig kroppskontakt var, at jenter satte stor pris på å holde i hånden, bli holdt rundt og strøket over håret. Men skulle han gå videre, måtte han vite hvordan hans egen kropp reagerte. En dag mens han snakket om dette, tok han plutselig på Ottos penis utenpå klærne. Otto reagerte med forskrekkelse og avvisning. Treneren beklaget det hele og sa det var dumt han hadde vist dette så direkte. Han mente ikke å skremme Otto. Det skulle aldri skje igjen. Og han gjorde ikke flere fysiske tilnærmelser på lang tid.

På grunn av all treningen var kontakten med venner redusert. Dessuten hadde treneren laget egne øvelseskassetter med treningsprogrammer. Men disse fungerte samtidig som en form for hjernevasking der Otto mer og mer måtte danse etter trenerens pipe. Hans ord var lov, ikke bare i forhold til treningen, men i forhold til Ottos utvikling som selvstendig vesen.

Etter hvert begynte tilnærmelsene på nytt. Treneren tok igjen på penis og kommenterte med et smil til Otto at nå så han at han fungerte normalt. Han forsøkte også å onanere Otto og spurte om det ikke var godt. Dette måtte han vite alt om før han prøvde seg på jenter. Otto prøvde å stoppe han, men var nå fanget av at han hadde tidd så lenge. Han våget ikke å betro seg til noen, og var fullstendig i overgriperes makt. Dermed falt de siste forsvarsverkene hans, og det var fritt fram for treneren. Neste gang onanerte han Otto til orgasme, og dermed begynte et to år langt mareritt med stadig grovere overgrep.

Etter en tid greide Otto å få fysisk avstand til overgriper ved å flytte. Men redselen og marerittene fulgte med på lasset og gjorde Otto til tider helt handlingslammet. Først etter mange år våget han å snakke skikkelig ut om det som hadde skjedd. Otto begynte å gå i terapi. Etter en tid våget han å konfrontere sin tidligere trener. Treneren blånektet for at noe slikt hadde skjedd. Men Otto hadde blitt trodd og kunne etter hvert begynne på den lange og møysommelige veien med å ta tilbake egen kropp, egne følelser og respekten for seg selv.”

3.3 Risikofaktorer

Jeg vil nå forsøke å gi en oversikt over noen teorier på risikofaktorer for seksuelle overgrep i idrett. Disse vil bli brukt i diskusjonen av mine resultater og problemstilling 3.

3.3.1 Risikofaktorer for seksuelle overgrep i idrett.

Finkelhor (1984) utarbeidet en “Four Factor Modell” for seksuelle overgrep. Denne modellen er ikke spesielt for idrett. Finkelhor laget den for å vise hvilke stadier overgriper går igjennom før han er ”klar” for overgrepet. Ifølge modellen bryter overgriper ned både indre og ytre motstand mot overgrepet. Det er denne kombinasjonen av ytre sosiale faktorer og indre personlige faktorer som gjør modellen så interessant. Modellen beskriver overgriperes motivasjon for overgrep. Dette består av fire faktorer som beskriver overgriperes motivasjon for å begå ugjerningen. Modellen består også av fire forutsetninger som må oppfylles for at overgrepet skal bli et faktum.

Forutsetninger for overgrep.
1. Motivasjon
2. Overvinne indre hindringer.
3. Overvinne ytre hindringer.
4. Overvinne offerets motstand mot overgrepet.

(Brackenridge, 2001, s. 103)

Overgrep forekommer i følge Finkelhor kun når hindringer og motstand har blitt svekket på hver faktor. Slik ser man at eksterne faktorer og utøverens (individets) evne til å gjøre motstand er de viktigste områdene for å redusere risikoen for overgrep. Denne modellen er særlig interessant på grunn av at den kombinerer både personlige og sosiale faktorer. Personlige faktorer som at overgriper rettferdiggjør for seg selv at han bryter egne grenser. Ofte blir stoff og alkohol brukt for å gjøre dette lettere. I forbindelse med motivasjonen hos overgriper kan det være personlige faktorer som spesiell attraksjon for sårbare, svake individer, attraksjon for yngre individ eller manglende impulskontroll. Med sosiale faktorer mener man at overgriper må overvinne hindringer som barnets motstand mot overgrepet, planlegge situasjoner for å være i nærheten av krenkede eller at overgriper har vanskeligheter med å etablere intime forhold med jevnaldrende (Brackenridge, 2001, s. 103).

Brackenridge beskriver i "Spoilsports" fire faktorer som er avgjørende i forhold til seksuelle overgrep i idrett. Disse fire er treneren, utøveren, idretten og utøverens idrettslige nivå. Jeg skal nå se nærmere på hver av faktorene før jeg gir en innføring i Marianne Censes "Temporal and developmental risk factors for sexual harassment and abuse in sport". Cense og Brackenridge tar her utgangspunkt i Finkelhors 4 factor modell for å forklare risikofaktorer for overgrep i idrett.

Trener (overgriper) ble beskrevet i kapittel 3.1. Jeg gir derfor kun en kort beskrivelse her. Treneren er generelt sett eldre enn krenkede. De er ofte vel kvalifisert respekterte trenere som foreldrene hadde stor tillit til. De er som regel menn, og man ser ofte at de er i heteroseksuelle parforhold. De har gode muligheter for mye alenetid sammen med krenkede. (Brackenridge, 2001, s. 113).

Utøver ser ut til å ha distanserte forhold til foreldrene og å være preget av dårlig selvfølelse, disse to faktorene gjør dem ekstra sårbare for et tett forhold til treneren. De er i mange tilfeller seksuelt naive, og har mottatt lite eller ingen informasjon om seksuelle overgrep. Noen sliter med spiseforstyrrelser og andre psykiske problem. (Brackenridge, 2001, s. 113).

Den aktuelle **idrettsgrenens** egenart kan representere risiko for seksuelle overgrep. Det viser seg at idretter som baserer seg på frivillig innsats kan være lettere tilgjengelig for overgripere. Men det må sies at det er gjort lite forskning på dette området. Det er likevel grunn til å tro at utøvere fra idretter hvor man når høyt ferdighetsnivå i ung alder kan være utsatt. Likeledes er det mulig å tenke seg at idretter som krever fysisk kontakt mellom trener og utøver er risikoidretter. For eksempel turn og gymnastikk der ofte trener gjennom kroppskontakt må vise diverse bevegelsesbaner. Individuelle idretter gir treneren gode muligheter for å isolere utøveren. Slik kan treneren påvirke og utnytte langsomt og ”ubemerket”. For eksempel gjennom reiser og treningsleire. (Brackenridge, 2001, s. 115 – 116). Men det er foreløpig ingen resultater som tyder på at individuelle idretter er mer utsatte enn lagidretter (Fasting et al, 2004). Det virker som om alle idretter har tilfeller av overgrep.

Utøverens idrettslige nivå blir sett på som mulig risikofaktor. Da tenker man seg at når unge utøvere er i nærheten av å oppnå elitenivå så vil de være mest sårbare for overgrep. Spesielt hvis dette nivået inntreffer samtidig som puberteten. De som befinner seg på et så høyt nivå vil i mange tilfeller være ekstremt målrettet. Mange ganger kan de være villige til å gjøre hva som helst for å oppnå ønskede idrettslige resultater (Brackenridge, 2001, s. 117; Brackenridge & Kirby, 1997).

3.3.2 Temporal and developmental risk factors for sexual harassment and abuse in sport.

Den Nederlandske Olympiske komité ønsket et forskningsprosjekt for å få mer informasjon om risiko for seksuelle overgrep i idretten. Dette ønsket kom som en følge av flere overgrepssaker. Man håpet at denne informasjonen skulle bidra til økt kunnskap, som igjen førte til bedre forutsetninger for å forhindre nye overgrep. Marianne Cense, som jobbet på instituttet som fikk oppdraget med prosjektet, ledet forskningen. Cense utførte intervjuer med 14 utøvere som hadde opplevd seksuelle overgrep i idretten (for en mer grundig beskrivelse, se kapittel 2.0). Hun tok utgangspunkt i Finkelhørs four factor modell. Det viktigste for Cense

var å identifisere risikofaktorer og etablere preventive strategier med tanke på nye overgrep. Analysene var utgangspunkt for en modell som beskriver stadiene er overgrep skjer i. Modellen ser hvert stadium i forhold til utøver, trener og idretten. Både Finkelhor og Brackenridges risikofaktorer er innleiret i og preger Censes modell i stor grad. Jeg bruker denne modellen for å besvare problemstilling nr 3. Under følger en presentasjon av de enkelte faktorene i modellen.

Motivasjon.

Som nettopp nevnt må man for at et overgrep skal kunne finne sted ha et individ som er motivert for å forgripe seg. Dette innebærer at man må være beredt til å gå over grenser for egne hindringer og selvkontroll i forhold til et overgrep. For å legge forholdene til rette ser man at overgriper skjerner og isolerer den krenkede utøveren. Trenerens posisjon og makt kan bidra til lettere hemmeligholdelse og mulighet for å unngå reaksjoner og sanksjoner. Som trener kan man tilrettelegge trening slik at den er isolert fra andre. Det vil være forholdsvis enkelt for vedkommende å skjule dette bak sportslige argumenter. (Brackenridge, 2001). I tilfeller der man har unge overgripere kan man tenke seg at vedkommende er kommet i puberteten og ønsker å eksperimentere med egen seksualitet. For mange blir dette problematisk med jevnaldrende. Det kan da bli aktuelt å teste ut dette på noen som er yngre enn seg selv. (Førsvoll, 2003) I idretten ser man ofte at veldig unge utøvere får ungdommer som trenere.

Utvelgelse og grooming.

I følge Cense kan man se en tendens i utvelgelsen fra overgripers side. Man kan på et tidlig tidspunkt se at trener og utøver utvikler et spesielt samspill. I tilfeller hvor det dreier seg om lagidrett har det vist seg å være en tendens at forholdet mellom krenkede og treneren er annerledes enn det forholdet treneren har til de andre utøverne på laget. Karakteristika ved forholdet mellom krenkede og trener kan være at trener blander seg i ting som ikke har med idrett å gjøre, er sjalu på andre menn, bruker ekstra mye tid på krenkede og truer med vold/sanksjoner dersom ikke han/ hun gjør som treneren sier. (Brackenridge, 2001). Dette er tegn på trakassering vi også ser i hjemmet, på arbeidsplassen og lignende. I forbindelse med idrett ser vi som tidligere nevnt at krenkede er sårbare med tanke på at de er bundet til idretten. Det er ofte seriøse utøvere som er villige til å ofre veldig mye for å oppnå gode resultater.

Overgrepet skjer – risikofaktorer hos utøver.

Som jeg nevnte tidligere i dette kapitlet er utøveren i seg selv en risikofaktor. Forskjeller i alder og modenhet mellom overgriper og krenkede, barns posisjon i den vestlige kultur gjør det vanskelig for dem å motstå voksenmakt, mulighet for å oppnå høyt idrettslig nivå gir treneren forsterket makt, dårlige forhold til foreldre/ søsken, sosial distanse til jevnaldrende, lav selvfølelse med mer er faktorer som kan gjøre utøveren til en risikofaktor. I tillegg har unge begrenset kunnskap om normal seksualitet, slik vet det kanskje ikke at et overgrep er i ferd med å skje. (Brackenridge, 2001, s. 122).

Overgrepet skjer – motstand hos utøver.

Igjen ser vi at utøverens uvitenhet og avhengighet av treneren vanskeliggjør prosessen med å sette seg imot overgrepet. Brackenridge nevner at utøverne i Censes studie gjorde motstand ved å prøve å distansere seg fra treneren eller utvikle helseproblem. Ved å utvikle skader og lignende kunne de lettere få avstand til treneren (Brackenridge, 2001, s. 123).

Overgrepet skjer – opprettholdelse.

Censes studie viser at mange krenkede føler skam og skyld etter overgrep. Derfor unngår de å snakke om det som er skjedd. Igjen ser vi redsel for å bli stengt ute fra idretten som vesentlig faktor for at overgrepene kan fortsette. I tillegg bar de på frykten for å ikke bli trodd. Som nevnt under grooming er det mange av de krenkede som får positive følelser som kjærighet, takknemlighet beundring og respekt overfor treneren. (Brackenridge, 2001, s. 123).

Slutt på overgrep – konsekvenser.

Det er flere årsaker til at overgrepene tar slutt. I Censes studie viser det seg at alder er en viktig faktor. Økt alder gir økte muligheter for motstand mot overgrep (Kirby & Greaves, 1996; Brackenridge, 2001, s. 123). Alderen gir maktforholdet mellom trener og utøver mer balanse. 16 år så ut til å være en kritisk grense der flere av Censes intervjuobjekter klarte å frigjøre seg fra treneren. Flere tilfeller viste at støtte og hjelp fra foreldre og venner var viktige

faktorer for løsrivelse. Idretten fikk også mindre betydning med alderen. Det var ikke lenger så viktig å bli best.

3.4 Maktforhold i idrett.

Generelt kan man si at i den vestlige verden har vi en kjønnsorden hvor menn undertrykker kvinner. Dette ser vi eksempler på i arbeidsliv, media og idretten. Menn har stor makt. Det kan være betimelig å spørre seg om dette maktforhold gir seg utslag i at det svært ofte er menn som forgriper seg på jenter/ damer og andre menn/ gutter. I idrett ser vi ofte at treneren er mann. Treneren er jo utøverens sjef (Brackenridge, 2001).

Makt har bestandig vært interessant for personer som forsker på sosiale forhold. Det er et av de mest diskuterte temaer blant sosiologer (Brackenridge, 2001). Toftegaard Niensens ph.d avhandling (Nielsen, 2004) vil være utgangspunkt for forklaringen av maktforhold i idretten. For å definere makt/ maktmisbruk refererer jeg til Robert A Dahl: "A har makt over B i den grad A påvirker B til å gjøre noe den ellers ikke ville ha gjort." (Dahl, 1957) Hvis A da får B til å gjøre noe som B ikke ønsker (bevisst eller ubevisst), vil man kunne si at A misbruker sin makt.

I alle relasjoner vil det bevisst eller ubevisst være et maktforhold. I idrett ser vi dette klart i forholdet mellom trener og utøvere. Her er det tydelig at trener ut fra sin posisjon står i et overordnet forhold til sine utøvere. I ethvert forhold hvor det er et misforhold i maktbalansen, vil det være et potensial for overgrep (Brackenridge, 2001). Det er da interessant å se på hvordan trener bevisst eller ubevisst kan utnytte dette (Nielsen, 2004, s. 245). Brackenridge har i "spoilsports" identifisert 11 forskjellige maktformer en trener sitter inne med.

Men det må nevnes at i form av trener – utøver relasjonen kan makten misbrukes i andre settinger enn trening og konkurranse (Nielsen, 2004, s.245). Toftegaard mener Brackenridges maktformer til en viss grad overlapper hverandre. Derfor har han kortet ned til voksenmakt, ekspertmakt, posisjonsmakt, belønningsmakt, karismatisk makt og kjønnsrolle makt. Men det viser seg at også disse maktformene til en viss grad overlapper hverandre. Det kan for eksempel være vanskelig å skille mellom posisjonsmakt og ekspertmakt. Eller man kan misbruke flere maktformer samtidig. For eksempel karismatisk makt, belønningsmakt, voksenmakt og kjønnsrolle makt samtidig.

For å besvare min problemstilling om maktforholdene i sakene jeg undersøker bruker jeg maktformene Toftegaard har kommet frem til (Nielsen, 2004). Jeg gir nå en kort innføring i de forskjellige maktformene.

Voksenmakt.

Kan beskrives som den alders og utviklingsmessige fysiske og psykiske overlegenhet voksne besitter i forhold til unge. Voksne er som regel overlegne med tanke på språk, bedre til å lyve, kontrollere følelsesregister og forutse omgivelsenes reaksjoner (Nielsen, 2004, s. 247). I en del tilfeller innen idretten vil man nok se at utøver kan være fysisk overlegne i forhold til treneren (den voksne).

Ekspertmakt.

En trener – utøver relasjon kjennetegnes av at det er forventet at trener skal sitte på kompetanse om den aktuelle idretten. Denne kompetanse vil det være naturlig at overgår utøverens kompetanse. Det er jo trener som skal veilede utøver. Slik kan man si at trener har ekspertmakt (Nielsen, 2004, s. 248).

Posisjonsmakt.

Treneren er ut fra sin posisjon overordnet utøveren i idrettsorganisasjonen. Med dette menes den makt trener har med tanke på innsikt idrettsorganisatoriske forhold, prosedyrer, retningslinjer og forretningsgang. I tillegg til den posisjon i forhold til å velge ut utøvere til å delta i konkurranser og lignende (Nielsen, 2004, s. 248).

Økonomisk makt.

Her menes den makt trener har for å påvirke utøverens inntekts- og karrieremuligheter. For eksempel ved at trener råder over profesjonelle kontrakter, sponsorpenger og andre økonomiske vinninger. Indirekte kan han gi utøver muligheter til å markedsføre seg selv

gjennom å anbefale han/ hun for krets, landslag eller store konkurranser. Graden av økonomisk makt er avhengig av hvilket nivå idretten bedrives på (Nielsen, 2004, s. 249).

Makt til belønning.

I det daglige treningsarbeidet har trener og utøver en kontinuerlig kommunikasjon (god eller dårlig). I kraft av sin posisjon kan trener straffe og belønne. Belønning kan for eksempel være positive tilbakemeldinger, straff kan da være kjeft/ latterliggjøring. Avhengig av utøvers personlighet og evne til å motta slike tilbakemeldinger kan det påvirke utøvers følelse av verdi. Slik kan utøver bli avhengig av ros for å føle seg verdsatt (Nielsen, 2004, s. 249).

Karismatisk makt.

Karismatisk makt er den makten en person har i kraft av sin evne til å "vinne" mennesker. Personer som har muligheter for å misbruke karismatisk makt kjennetegnes ved deres egenskaper som sjarm, forførelse og dyktighet. Slik får de ofte omverdenen til å følge deres ordre. Generelle karakteristikk av en med karismatisk makt kan være faglig dyktighet, velformulert, god til å respondere på innvendinger, sterk personlig utstråling, god til å omstille og sosialt begavet. Sterk karismatisk makt kan få utøvere til å gå over grenser de i utgangspunktet har satt. Dette gir treneren en unik mulighet til maktmisbruk. (Nielsen, 2004, s. 250)

Kjønnspekt.

Idrett beskrives ofte som av og for menn. I mange tilfeller ser vi at det er de maskuline verdier og uttrykksmåter som blir verdsatt. Ut fra egen erfaring er det ingen tvil om at en fotballgarderobe er preget av dette. I den senere tid har kvinner oppnådd stadig mer likestilling i idretten, men fortsatt er nok idretten i stor grad styrt av menn og klassiske mannlige verdier som besluttsomhet, effektivitet og mot. Kjønnspekt kan defineres som den makten hvor kjønnen tallmessig eller normativt preger eller dominerer beslutningene, arbeidsoppgavene eller stemningen (Nielsen, 2004, s. 250). Slik ser i at det ikke er utelukkende menn som kan utøve kjønnspekt. Men historisk er det nok trolig at det i stor grad er menn som har brukt denne maktformen.

4.0 Metode

4.1 Erfaringer som forsker.

Jeg er så godt som uten erfaring som forsker. Før dette prosjektet hadde jeg kun litt erfaring fra min bachelor – oppgave i idrett ved høghskolen i Sogndal. Denne oppgaven innebar å undersøke utholdenhetstester for fotballspillere og langdistanseløpere. Vi, to medstudenter og jeg, undersøkte om en type tester var bedre egnet for langdistanseløpere enn fotballspillere. Dette var en oppgave på 15 studiepoeng. Utenom dette har jeg kun vært med som objekt ved et par prosjekter på NIH.

Helt fra vi er små bygger vi våre handlinger på kunnskap og forventninger om hvordan verden er. I forhold til medmennesker forventer vi gitte reaksjonsmønstre på gitte handlinger. Når vi møter ukjente mennesker, forsøker vi som regel å danne oss et bilde av hvordan disse menneskene er. Ofte tar vi konkrete situasjoner og generaliserer dem til verden rundt oss. For eksempel kan jeg møte tre sure politikonstabler, ut fra disse tre møtene kan jeg trekke den slutningen at alle politikonstabler er sure. I hvor stor grad dette stemmer er et annet spørsmål. Det er også vanlig for oss mennesker å trekke slutninger om hvordan ting henger sammen. Hvis en sau er bitt i hjel i et området med mye ulv er det vanlig å trekke slutningen at sauen er tatt av ulv. Men dette kan vi jo ikke vite, det kan ha vært hund, rev eller andre dyr. Vi går rundt med en mengde informasjon som vi får bekreftet eller avkreftet gjennom stadig nye observasjoner. Det som for meg var en sannhet i 1999, trenger ikke være en sannhet for meg i 2008. Som vitenskapelig forskning er den individuelle oppfatningen lite verdt. Ofte hører man personer som har en bekjent som er 90 år og frisk og rask til tross for mangeårig røyking. Det er da ikke vitenskapelig bevist at røyking ikke er farlig. Det er derimot flere undersøkelser med mange involverte som viser at gjennomsnittlig så lever ikke – røykere både lengre og er friskere enn røykere. (Johannessen & Tufte, 2002)

Som forsker er jeg farget av hvem jeg er som person. Mine holdninger og meninger preger nok mitt arbeid med denne oppgaven. Jeg er aktiv fotballspiller, samtidig er jeg interessert i sosiologi og ulikheten mellom menn og kvinner. Slike elementer vil kunne påvirke meg som forsker. Det vil være umulig å gjøre denne type forskning helt objektiv. Forskeren vil alltid være et menneske som er farget av sin livshistorie. Før jeg begynte på denne undersøkelsen

hadde jeg en oppfatning om at overgripere var menn på ca tretti år. Men som avsnittet over forklarer må jeg da undersøke dette. Vitenskapelig kan jeg ikke bare anta noe ut fra hva jeg tror.

4.2 Samfunnsvitenskapelig metode.

Samfunnsvitenskapene har som mål å etablere kunnskap om hvordan den sosiale virkeligheten ser ut (Johannesen & Tufte, 2002; Thagaard, 2003). Problemet blir da hvordan vi kan få en allmenngjeldende kunnskap om denne virkeligheten. Kan vi få objektiv kunnskap om det som skjer, eller er all kunnskap – også vitenskapelig kunnskap – gjenstand for fortolkninger? Det finnes ulike forståelser og oppfatninger av den sosiale virkeligheten. Hvis det viser seg at all kunnskap dreier seg om fortolkning, hvilke ringvirkninger har det for vitenskaper som har mennesker og samfunn som sitt tema? Det blir da viktig for forskeren å gjøre de samfunnsvitenskapelige undersøkelsene på en slik måte at den kunnskapen som etableres i størst mulig grad kan diskuteres og etterprøves av andre. At fortolkning er viktig, betyr ikke at all kunnskap er rent subjektivt, uavhengig av forhold utenfor det enkelte individ (Johannesen & Tufte, 2002, s. 26).

Metode stammer fra det greske ordet *methodos*, som betyr å følge en bestemt vei mot et mål. Samfunnsvitenskapelig metode blir da hvordan vi skal gå frem for å få bestemt kunnskap om den sosiale virkeligheten. Og ikke minst hvordan vi skal analysere de dataene vi får slik at de kan gi oss ny innsikt i samfunnsmessige forhold. (Johannesen & Tufte, 2002; Thagaard, 2003) For eksempel har jeg en oppfatning om at maktmisbruk er et viktig element i forbindelse med seksuelle overgrep. Da må jeg bruke en metode for å se på om denne oppfatningen stemmer overens med mine data og eventuell tidligere forskning som er gjort på området. Det viktige med metoden blir da å utforme undersøkelsen på en slik måte at spørsmålene jeg stiller kan besvares på en måte som tilfredsstillende vitenskapelige krav.

Som tidligere nevnt er objektivitet er sentralt begrep innen forskning. Johannesen & Tufte (2002) har tre punkter de mener er sentrale når man snakker om objektivitet i forskning. For det første kan det være at studieobjektet er et faktum som eksisterer helt uavhengig av forskerens eksistens og kan undersøkes eksakt. For eksempel når en biolog undersøker bakteriene i en celleprøve. Denne oppfatningen kan være problematisk i forskning på

samfunnsmessige fenomener. Slike fenomener kan oppfattes på ulik måte helt avhengig av hvem som observerer (ibid, s. 27)

For det andre kan objektivitet knyttes til verdifrihet. Forskeren skal i så stor grad som mulig forholde seg til fenomener som om de er verdifrie og nøytrale. I samfunnsvitenskapen er også dette problematisk. Det som studeres er ofte knyttet til forskerens økonomiske, religiøse, politiske, moralske og kulturelle verdier (ibid, s. 27).

For det tredje må en forsker forholde seg kritisk, konfrontere sine egne oppfatninger med data og gi slipp på egne oppfatninger dersom forskningsresultatene viser noe annet. Objektivitet forstått på denne måten er et grunnleggende ideal i all forskning (ibid, s. 28).

Man skiller ofte mellom samfunnsvitenskap og naturvitenskap. Når man fra barndommen av tenker på forskning er det nok mange som får assosiasjoner til forskningslaboratorier og eksperimenter med reagensrøyr og glassbriller. Disse fremgangsmåtene er de vi vanligvis forbinder med naturvitenskapen. Samfunnsvitenskapens objekt, nemlig mennesket, gjør det vanskelig å overføre naturvitenskapelige metoder direkte til samfunnsvitenskapen.

Naturvitenskapen er opptatt av objekter som er uten evne til å forstå seg selv og sine omgivelser. De har ikke sine subjektive meninger. De studeres fra "utsiden". Enten det gjelder atomer, gener, dyr eller celler blir naturforskeren tilskuer til det som skjer. Fysikeren er ofte ute etter allmenngyldige, sanne lover for naturen, mens samfunnsforskeren er ute etter spesifikke, kontekstavhengige forklaringer på forhold eller prosesser. Samfunnsforskeren studerer mennesker, og ofte samspillet mellom disse. I og med at mennesker, og samspillet mellom dem, er i stadig forandring fremstår samfunnsvitenskapen langt mer uoversiktlig og dynamisk enn naturvitenskapen. (Johannesen & Tufte, 2002) Samfunnsforskeren må forholde seg til et mangfold av meninger og oppfatninger som stadig kan forandre seg.

4.3 Kvalitativ vs kvantitativ metode.

I metodelitteraturen skilles det ofte mellom kvalitative og kvantitative metoder. Gjennom dette kan man få inntrykk av at dette er to motstridende metoder. Johannesen & Tufte (2002) og Thagaard (2003) presiserer at de skiller mellom kvalitative og kvantitative tilnærminger. Dette gjør de for å vise at det er to forskjellige metoder å etablere kunnskap på, men som gjerne kan kombineres i ett og samme forskningsprosjekt.

Det sentrale i valg av metode vil være hvilken metode som er best egnet til å kaste lys over det problemfeltet man ønsker å undersøke nærmere. Innen samfunnsforskningen har både kvalitativ og kvantitativ metode til hensikt å skape en bedre forståelse av samfunnet vi lever våre liv i. Grovt skissert kan man si at i kvantitativ metode omformer man data til tall og størrelser. Ut fra disse resultatene gjennomfører man statistiske analyser. I kvalitativ metode er det forskerens forståelse og tolkning av informasjon som danner utgangspunktet for resultatene. For eksempel tolkning av motiver, sosiale prosesser eller sammenhenger (Holme & Solvang, 1998, s. 73; Thagaard, 2003).

Holme & Solvang (1998) nevner ni kjennetegn på hver av metodene. I følge dem kjennetegnes kvantitativ metode av:

- A: Forskeren streber mot maksimal presisjon.
- B: Få opplysninger om mange undersøkelsesenheter.
- C: Systematiske og strukturerte observasjoner.
- D: Interesse for det felles, det gjennomsnittlige, det representative.
- E: Livsfjernhet: datainnsamlingen skjer under betingelser som er forskjellige fra den virkeligheten en ønsker å undersøke.
- F: Interesse for adskilte variabler.
- G: Fremstilling og forklaring.
- H: Tilskuer eller manipulator.
- I: Jeg/ det – forhold mellom forskeren og undersøkelsespersonen.

(Holme & Solvang, 1998, s. 75)

Kvalitativ metode har følgende kjennetegn:

- A: Forskeren streber mot mest mulig følsom gjenvinning av data.
- B: Mange opplysninger om få undersøkelsesenheter.
- C: Mer usystematiske og ustrukturerte observasjoner.
- D: Interesse for det som er særegent, unikt og avvikende.
- E: Livsnærhet: datainnsamlingen skjer under betingelser som ligger nær opp til den virkeligheten en ønsker å undersøke.
- F: Interesse for sammenhenger og strukturer.
- G: Fremstilling og forståelse.
- H: Deltaker eller aktør.

I: Jeg/ du – forhold mellom forskeren og undersøkelsespersonen.
(Holme & Solvang, 1998, s. 75)

Slik ser man at valg av metode er avhengig av hva man er ute etter å finne ut. I mange situasjoner vil det være hensiktsmessig å bruke begge metoder. Da kan man få en bredere undersøkelse av gitte fenomen. I min undersøkelse av seksuelle overgrep i idrett tok jeg i bruk både kvantitativ og kvalitativ metode. Problemstillingen om hva som karakteriserer overgriperen ble delvis besvart ved bruk av kvantitativ metode. Jeg satte sakene inn i en tabell (tabell 5.1) hvor jeg systematiserte ut fra egenskaper ved overgriperen. Her var jeg ute etter å finne ut om det var noen fellesnevner for overgriperne. Dette spørsmålet gir mindre rom for tolkning. Kalde fakta om overgriperens alder, antall overgrep, sivile situasjon og lignende er det sentrale. Da passer det bra med en tabell. I besvarelsen av hvordan maktforholdet mellom overgriper og krenkede er, brukte jeg en tabell (tabell 5.2) for å gi en oversikt over maktmisbruket. Her kommer de kvantitative dataene i etterkant av den kvalitative dokumentanalysen. Da bidrar den kvantitative metoden til å systematisere de kvalitative dataene.

Kombinasjonen av kvalitativ og kvantitativ metode har tradisjonelt vært preget av at kvalitativ metode er underordnet kvantitativ metode (Holme & Solvang, 1998). Men dette er ikke et mønster man må følge. Min undersøkelse bærer preg av at det er kvalitativ metode som dominerer. Kvantitativ metode er brukt for å systematisere dataene i forkant av den kvalitative dokumentanalysen, men også for å systematisere i etterkant av den kvalitative metoden. I litteraturen nevnes tre ulike måter å kombinere kvantitativ og kvalitativ metode. For det første kan man ha kvalitative undersøkelser som forberedelse til kvantitative undersøkelser. Slik gjør man seg bedre kjent med temaet og aktuelle problemstillinger i forkant av undersøkelsen. Man blir bedre rustet til å for eksempel utarbeide et spørreskjema. For det andre kvalitative undersøkelser brukes som en oppfølging av kvantitative undersøkelser. Her kan de kvalitative dataene fungere som et supplement til den kvantitative undersøkelsen. Eller som jeg har gjort, at de kvantitative dataene gir en generell oversikt slik at en leter kan finne frem til hvilke forhold en bør konsentrere seg om i den kvalitative undersøkelsen. For det tredje kan man benytte kvalitativ og kvantitativ metode parallelt. Slik kan de to metodene gjensidig styrke hverandre. (Holme & Solvang, 1998, s. 82; Johannesen & Tufte, 2002, s. 84)

I besvarelsen av hva man kan si om risikofaktorer og grooming og hvordan maktforholdet er mellom overgriper og krenkede, er det min forståelse og tolkning av informasjonen som danner utgangspunktet for resultatene. Denne metoden er nok den beste for å få mest mulig innsikt i disse problemstillingene. Jeg ønsker økt innsikt og forståelse rundt problemstillingene Da er jeg ikke så opptatt av kvantitative kjennetegn.

4.4 Utvalget.

Det norske rettssystemet er bygd opp slik at hvis to parter ikke blir enige i forliksrådet, må man reise sak i en domstol. Da er det i Norge slik at man begynner i tingretten. Er den tapende part misfornøyd med resultatet i tingretten, kan vedkommende anke til lagmannsretten. Til slutt kan man anke lagmannsrettens vedtak til høyesterett. Høyesterett tar ikke stilling til skyldspørsmålet. Straffeutmåling er det sentrale her. Dette er den endelige instansen her i landet.

Sakene fra min undersøkelse er hentet fra lagmannsretten og høyesterett. Tre stykker er fra høyesterett (sak 7, sak 13 og sak 15), og resten er fra lagmannsrettene. I Norge har vi seks lagmannsretter. Nemlig Gulating, Agder, Frostating, Borgarting, Eidsivating og Hålogaland.

Beskrivelse av utvalget.

Alder på overgriper er her når saken er oppe i lagmannsretten eller høyesterett. Derfor samsvarer ikke dette med alder i tabell 5.1. Alle sakene er referert fra www.lovdataba.no.

Sak 1:

40 år gammel mann dømt for utuktig omgang med to stedøtre under henholdsvis 14 og 16 år. Straffen var fengsel i 2 år og 6 måneder. Det som i utgangspunktet skulle være idrettsmassasje utviklet seg ved flere anledninger til å bli utuktig omgang. Han var trener i det lokale fotballmiljøet, hvor stedøtrene var spillere. Tiltalte ble dømt etter straffeloven § 195, § 196 og §209.

Sak 2:

Fotballtrener dømt til 1 år og 6 måneders fengsel for å ha utnyttet sin posisjon og en ungs jentes fortrolighet og avhengighetsforhold til å oppnå utuktig omgang med en 15 år gammel jente han var trener for. Hennes foreldre ble skilt og hun var under opptrening etter sykdom da treneren gradvis økte overgrepene fra beføling til et samleie under påskudd av at dette var et ledd i opptreningen. Varighet på 3 år med hyppighet på 1 – 2 ganger per uke. Erstatningssum ble satt til 1 900 000 kroner. Tiltalte ble dømt etter straffeloven § 194 og § 196.

Sak 3:

En 33 år gammel, tidligere ustraffet, mann ble dømt til fengsel i 2 år for jevnlig å ha hatt utuktig omgang med en pike fra hun var 13 år til hun var 16 år. Tiltalte ble kjent med krenkede da han var hennes basketballtrener. Fornærmede var en talentfull spiller. Tiltalte var da 25 år og hun (fornærmede) var 13 år. Det utviklet seg et vennskapsforhold som tiltalte etter hvert utnyttet. Han dømmes til fengsel i to år, hvorav 9 måneder skjer betinget. Tiltalte ble dømt etter straffeloven § 195.

Sak 4:

En 44 år gammel, tidligere ustraffet, mann ble dømt til fengsel i 1 år og 6 måneder for utuktig omgang og utuktige handlinger mot sin stedatter på 13 år. Han ble også dømt for utuktige handlinger mot en ung kvinnelig svømmer han var trener for og en annen kvinnelig svømmer han var trener for. Tiltalte ble dømt etter straffeloven § 195, § 209, § 212, § 198 og § 197.

Sak 5:

Idrettstrener funnet skyldig i å ha hatt utuktig omgang, herunder samleie, med en kvinnelig skytter som han hadde treningsansvaret for. Samleiet fant sted noe før krenkede var 14 år og varte til hun var 18 år. Ved straffeutmålingen ble det lagt vekt på avhengighetsforholdet. Straffen ble satt til fengsel i 1 år og 6 måneder. Oppreisning til krenkede var 50 000 kroner. Tiltalte ble dømt etter straffeloven § 195 og § 196.

Sak 6:

Skitrener, født 1933, misbrukte sin elev seksuelt fra hun var ca 11 år til forholdene ble anmeldt da hun var 22 år. Overgrepene skjedde ca en gang per uke. Det dreide seg om utuktig omgang før fylte 14 år, utuktig omgang – herunder samleie – før fylte 16 år. Straffen ble satt til fengsel i 1 år og 8 måneder. Oppreisning til krenkede var 30 000 kroner. Tiltalte ble dømt etter straffeloven § 195, § 196 og § 194.

Sak 7:

En 42 år gammel mann ble i 1956 dømt til 6 måneders ubetinget fengsel for homoseksuell omgang med gutter i alderen 15 – 20 år. Handlingene bar preg av planlegging og de skjedde når tiltalte var ute på forretningsreiser. Han har i kraft av sin posisjon i idrettsverdenen hatt lett for å lokke til seg unge gutter. Tiltalte ble dømt etter straffeloven § 213.

Sak 8:

53 år gammel mann ble dømt til fengsel i 9 måneder for jevnlig utuktig omgang med en jente fra hun var 14,5 år til hun var 16 år gammel. Oppreisning til krenkede var 60 000 kroner. De to hadde et nært forhold og krenkede hadde stor tillit til tiltalte. Han drev en karateklubb som krenkede begynte å trene i. Tiltalte ble dømt etter straffeloven § 196.

Sak 9:

64 årig mann ble dømt til fengsel i 3 år for overgrep mot fire småjenter i alderen 6 – 8 år. De alvorligste overgrepene – utuktig omgang – hadde skjedd gjentatte ganger i 1995 overfor en 6 år gammel jente mens hun var hos domfelte i helgene som avlastningshjem, og overfor en jevngammel venninne som overnattet sammen med henne ved en anledning. De to øvrige jentene var deltakere på turnpartier der domfelte var trener, og det dreide seg om utuktige handlinger. Tiltalte ble dømt etter straffeloven § 195, § 209 og § 212.

Sak 10:

34 år gammel mann, tidligere ustraffet, ble dømt til en straff av betinget fengsel i 30 dager og en bot på 20 000 kroner for uten deres samtykke å ha befølt to unge kvinner ved tre forskjellige anledninger. Alle tre var turnere, og var på hendelsestidspunktet på overnatting i

turnhallen. Han skal ha lagt henne oppå sin egen kropp mens hans penis var erigert og spurt om hun ville ha samleie med ham. Tiltalte ble dømt etter straffeloven § 212.

Sak 11:

32 år gammel, tidligere ustraffet, mann ble idømt 2 år ubetinget fengsel for to samleier med en 14 år gammel jente. Han ble også dømt til å betale 60 000 i oppreisning til krenkede. Handlingene ble begått 5 år før dommen. Han fungerte som trener i friidrett i det lokale idrettslaget. Tiltalte ble dømt etter straffeloven § 193.

Sak 12:

30 år gammel mann funnet skyldig i samleie med jenter. Han hadde misbrukt tillitsforhold opparbeidet som håndballtrener til å skaffe seg samleier med tre jenter mellom 14 og 16 år. Forholdene hadde pågått i 9 måneder. De fleste av samleiene har foregått hjemme hos tiltalte. Tiltalte har bemerket at han hadde et slags kjærlighetsforhold til den ene av jentene. Når det gjelder de to andre var det tale om rene seksuelle forbindelser. Lagmannsretten satte straffen til ubetinget fengsel i ett år. Oppreisningsbeløp ble satt til 30 000 kroner. Tiltalte ble dømt etter straffeloven § 193 og § 196.

Sak 13:

En 20 år gammel mann hadde minst 10 samleier med ei jente på 13 år og 9 måneder. De ble kjent med hverandre i forbindelse med at tiltalte var trener i en idrettsklubb hvor krenkede var aktiv. Da tiltalte og krenkede hadde vært kjærester, samt at aldersforskjellen ikke var svært stor, satte retten straffen til ett års fengsel hvorav 30 dager er ubetinget. Krenkede ble ikke tilkjent erstatning. Tiltalte ble dømt etter straffeloven § 195.

Sak 14:

Mann på 26 år ble dømt til ett år og 6 måneder fengsel, hvorav 6 måneder ble gjort betinget for seksuell handling og omgang med en jente da hun var rundt 10 år. Overgrepene ble stadig gjentatt i en periode på i alle fall ett år. Noe av straffen ble gjort betinget fordi domfelte var

inne i et lovende behandlingsopplegg. Han hadde status som hjelpetrener på turnpartiet der krenkede var aktiv turner. Tiltalte ble dømt etter straffeloven § 195 og § 200.

Sak 15:

31 år gammel, tidligere ustraffet, mann og 41 år gammel, tidligere bøtelagt, mann ble funnet skyldige i seksuelt misbruk av mindreårige gutter. 31 åringen ble dømt til ubetinget fengsel i 1 år og 8 måneder. Hans misbruk hadde vært omfattende både i tid og antall tilfeller. Ved en anledning hadde han gjennomført analt samleie. 41 åringen ble dømt til 6 måneders ubetinget fengsel. Handlingene har bestått i gjensidig masturbasjon og suging av kjønnsorganer. Begge de tiltalte har knyttet kontakt ved å tilby gratis trening i idrettslokaler de disponerte. 31 år gammel tiltalte ble dømt etter straffeloven § 195 og § 196. 41 år gammel tiltalte ble dømt etter straffeloven § 212.

4.5 Kvalitativ dokumentanalyse.

I denne undersøkelsen om seksuelle overgrep i idrett tar jeg i bruk kvalitativ dokumentanalyse for å finne svar på mine problemstillinger. I dette tilfellet er jeg ute etter å analysere meningsinnholdet i referatene fra rettssakene.

Analyse av data.

I analysen har jeg stort sett fulgt fremgangsmåten som er beskrevet nedenfor. Koder og underkoder ligger under vedlegg. Analysen av hver enkel sak gikk ut på å finne tekstelementer som sa noe som var relevant i forhold til mine problemstillinger. Da jeg lette etter for eksempel misbruk av makt, er min tolkning av teksten det som er avgjørende for om et tekstelement kommer med eller ikke. Min subjektive vurdering av maktmisbruk blir da en avgjørende faktor. Men min subjektive vurdering er sterkt preget av det teorimaterialet jeg på forhånd leste gjennom.

Etter at tekstmaterialet var samlet inn leste jeg gjennom dette flere ganger. Dette ble gjort for å danne et overblikk over materialet. Slik fikk jeg kontinuerlig et stadig klarere bildet over hva som kunne bli aktuelle koder og problemstillinger. I starten ble noen koder valgt, for så å

bli byttet ut etter hvert som jeg ble bedre kjent med tekstene som helhet. Slik utviklet jeg til slutt et sett av koder som kunne danne grunnlag for å besvare problemstillingene. Kodene og problemstillingene ble utviklet i samarbeid med veileder, professor Kari Fasting, Norges Idrettshøyskole.

Johannesen & Tufte (2002, s. 112 - 117) skriver om analyse av tekstdokumenter. De deler analysen inn i fire faser: helhetsinntrykk, koding, kondensering og sammenfatning. Jeg vil nå gå inn på hver enkelt av de fire fasene.

Helhetsinntrykk

Dette består i å lese gjennom all tekst for å danne seg et inntrykk av interessante og sentrale temaer som dukker opp. I min undersøkelse var jeg for eksempel på jakt etter avsnitt som sa noe om overgriper, grooming, makt og risikofaktorer. Det viktige i denne prosessen blir å finne det sentrale og ikke minst sile ut det som ikke er så sentralt. Samtidig må man være forsiktig med at man ved førstegangslesing ikke siler ut informasjon som senere kan vise seg å være relevant. Det som virker irrelevant i starten kan på et senere tidspunkt i undersøkelsen vise seg å ha blitt relevant. Det viktigste i denne fasen blir uansett å danne seg et overblikk av tekstens innhold og sentrale temaer. (Tufte & Johannesen, 2002; Thagaard, 2003)

Koding.

I denne fasen gjelder det å finne meningsbærende elementer i teksten. Man gjennomgår teksten systematisk og identifiserer de deler av teksten som gir relevant informasjon. De deler som blir identifisert markeres med ett eller flere kodeord som angir hvilken informasjon tekstutsnittet gir. Dette er en teknikk for å gjøre materialet analyserbart. Slik kan forskeren i etterkant samle all tekst som er relevant for et emne. For eksempel hadde jeg i min undersøkelse en kode som jeg kalte grooming. Da kunne jeg i ettertid samle all tekst jeg hadde oppfattet som relevant i forhold til grooming. Dette forenkler analysearbeidet.

I dag finnes gode dataprogrammer som er til stor hjelp i denne prosessen. Jeg tok i bruk analyseprogrammet MAXQDA.

Koding kan være en frustrerende prosess. Ofte opplever man at kodene som ble valgt i starten ikke er egnet til å finne ut det man ønsker. Etter hvert som man blir kjent med teksten vil forutsetningene for å vurdere hvilke koder som er relevante bedres. Da må man kanskje gå tilbake og endre koder. Det er viktig å huske at koding er et ledd i fortolkningsprosessen. Koding hjelper til med å få tak i meningsinnholdet, men kan ikke erstatte tolkningsarbeidet. (Tufte & Johannesen, 2002; Thagaard, 2003, s. 141)

Kondensering.

Denne fasen tar utgangspunkt i kodingen. Vi trekker ut den teksten som er kodet. Da sitter man igjen med materialet som man må ordne etter kodeordene. Når man bruker dataprogram blir denne prosessen relativt grei. Da er det bare å klikke på ønsket kodeord, så kommer all merket tekst frem på skjermen.

En viktig del av kondenseringen blir da å se etter eventuelle underkoder eller om eventuelt noen koder kan slås sammen. Det er også sentralt å kontrollere at informasjonen kodene gir er relevant i forhold til problemstillinger. (Tufte & Johannesen, 2002)

Sammenfatning.

Dette er den siste fasen. Her setter man sammen det fortettede materialet slik at det kan formidles til andre. Materialet settes sammen med utgangspunkt i kodene man brukte. Det blir viktig å vurdere om inntrykket som kommer frem i det sammenfattede materialet stemmer overens med det originale materialet. (Tufte & Johannesen, 2002; Thagaard, 2003)

4.6 MAXQDA – dataprogram.

MAXQDA er et nyttig verktøy i analysen av kvalitativ tekst. Det er et dataprogram som gjør analyseprosessen lettere og mer oversiktlig. Etter å ha installert programmet på min PC, kunne jeg sette i gang analyseprosessen. Jeg la inn alle sakene hver for seg. Hver sak fikk sin fil. Slik hadde jeg alle saken lett tilgjengelig og jeg kunne skifte fra en sak til en annen ved hjelp av et tastetrykk. I analysen tok jeg for meg en og en sak. Etter å ha laget koder og underkoder (vedlegg 2), analyserte jeg tekstene. Da merket jeg det som var relevant for koden

”overgriper” og la det inn i den filen som hette overgriper. Da jeg hadde en underkode for overgriper som sa mann, la jeg de delene av teksten som sa mannlig overgriper inn her. Slik fortsatte jeg med alle sakene og alle kodene/ underkodene. Til slutt kunne jeg gå inn i MAXQDA og for eksempel trykke på koden overgriper. Da fikk jeg opp alle tekstelementene fra saker som sa mannlig overgriper. Slik kunne jeg da gjøre med alle koder. Denne måten å analysere tekst på sparte meg for mye tid og papirarbeid.¹

4.7 Lovdata.

Lovdata er en privat stiftelse som ble opprettet i 1981 av Justisdepartementet og Det juridiske fakultet ved Universitetet i Oslo. Formålet med stiftelsen er å opprette, vedlikeholde og drive systemer for rettslig informasjon. Lovdatas databaser benyttes av advokater, politi – og påtalemyndigheten, domstoler, forvaltning, bedrifter, biblioteker og undervisningssektoren. Fra en beskjeden oppstart av databaser i 1983 har antallet baser økt til godt over 100. Dette er baser fra rettsavgjørelser (som jeg benytter i min undersøkelse), administrative uttalelser, lover og forskrifter, forarbeider og juridisk litteratur til nyhetsbaser fra stortinget samt EØS – materiale og EUs rettskilder på engelsk. Noe av materialet er upublisert, bla lagmannsrettens rettsavgjørelser. For å få tilgang til disse må man betale en avgift for å få brukernavn og passord. (www.lovdata.no/info/info.html) Via min veileder og biblioteket ved NIH har jeg fått adgang til Lovdatas database.

Jeg har fått brukernavn og passord for å kunne finne relevante saksdokumenter. Disse dokumentene har jeg funnet ved å gå inn i lovdatas databaser og ved hjelp av forskjellige søkeord kommet frem til dokumenter jeg kan bruke. Jeg har søkt i tingrettene, lagmannsrettene og høyesterett. Jeg har søkt i tidsrommet fra 1940 – 2007. Den eldste saken er fra 1956 (sak 7). Ikke alle sakene i dette tidsrommet er lagt inn. Det er for eksempel mange flere saker som blir lagt inn nå enn for 40 år siden. Etter å ha brukt mange forskjellige kombinasjoner av søkeord tror jeg at jeg har funnet så godt som alle relevante saker. De forskjellige kombinasjonene av søkeord var som følger:

- Trener + overgrep + idrett.

¹ MAXQDA fikk sin fødsel i 1989. Da kom første utgave av programmet med navnet MAX. Tre år senere, i 1992, kom MAX.txt som var en forbedret utgave av MAX. I 1994 ble winMAX lansert. Dette var den første utgaven som var tilpasset bruk i windows. WinMAX 1997 var en ny utgave av winMAX. Og som navnet sier ble denne lansert i 1997. I 2001 ble MAXQDA lansert. Senere har produsentene kommet med MAXQDA 2007. MAXDA blir distribuert av VerbiGmbH, Verbi software. (www.maxqda.com)

- Seksuell + idrett.
- Trener + sex.
- Utøver + overgrep.
- Seksuelle overgrep + idrett.
- Overgrep + sex + sport.
- Sport + trakassering.
- Idrett + overgrep + leder.

Kriteriet for om en sak var relevant var at det var et seksuelt overgrep som hadde skjedd i en setting relatert til idrett.

Dokumentene er sammendrag av de sakene det er kommet dom i. Disse sammendragene er skrevet av enkeltpersoner.

4.8 Svakheter ved undersøkelsen.

Jeg har valgt å gjøre en ren tekstanalyse. Det er verdt å merke seg at det er svakheter ved undersøkelsen.

Sammendragene fra sakene jeg har funnet i lovdata kan ha en del mangler. Dette er sammendrag som er skrevet av dommeren i den aktuelle sak, eller i noen tilfeller har lovdata egne folk som skriver sammendrag. Da blir det opp til den enkelte å vurdere hva som skal være med i sammendraget. Ting som jeg ville funnet relevant kan være irrelevant for vedkommende forfatter, og motsatt. Detaljer som kunne vært viktig for min analyse av sakene kan være utelatt.

Manglende informasjon fra saksdokumentene ser jeg som den klareste svakheten. Det er for eksempel vanskelig å vite om det er flere eksempler på maktmisbruk enn de som står nevnt. Da hadde det vært en stor fordel å få intervjuer både overgriper og krenkede. Det er stor forskjell i hvor mye informasjon disse sakene gir. Dette er en klar svakhet med tanke på hvor troverdige resultatene er. Dette er anonyme saksdokumenter. Slik er det umulig å eventuelt oppsøke de involverte parter for intervju. Da dokumentene blir eneste kilde til informasjon

kan man ikke vite om det i tillegg har skjedd hendelser som har blitt utelatt. Det kan også tenkes at det i de seks sakene der det ikke er informasjon om utvelgelse, risikofaktorer hos utøver, opprettholdelse og grooming, faktisk har skjedd viktige ting som har blitt utelatt. Kvalitative intervju med de involverte hadde vært verdifullt for å få et mest mulig fullstendig bildet av de forskjellige sakene. Resultatene sier litt om sivile forhold, men det er veldig mye vi ikke får vite gjennom saksdokumentene. Familie og jobb er to faktorer det sies litt om, men andre ting som overgriper historie, psykiske tilstand, andre familieforhold og lignende får vi lite eller ingenting informasjon om.

Dette er sammendrag fra rettssaker der tiltalte er en av de viktigste informantene. Det kan tenkes at tiltalte bevisst vil holde tilbake informasjon for å unngå/ få redusert straffen. Undersøkelser viser at ved konfidensielle intervjuer rapporterer overgripere mer enn i situasjoner der informasjonen de kommer med kan bli brukt mot dem (for eksempel i retten). (www.noabuse.no/so/pedofil/pedo.rtf)

”Rapportering av seksuelle overgrep, via rettsvesenet eller fra overgriperen selv, er derfor heftet med stor usikkerhet. Det har betydning for hvor stor vekt vi kan legge på forskning om seksuelle overgripere som baserer sine resultater på rapporteringer og tall fra overgriper eller rettslige instanser.” (Ibid)

Mange saker fra tingrettene kommer ikke med i lovdatas databaser. Det opp til hver enkelt tingrett å avgjøre om sakene sendes til lovdata eller ikke. Slik kan jeg ha gått glipp av en rekke saker som kunne være relevante for å få et større utvalg.

4.9 Validitet

Data i en undersøkelse er ikke selve virkeligheten, representasjoner av den. Et viktig spørsmål blir da hvor relevant dataene representerer denne virkeligheten. I forskningen brukes begrepet validitet. Begrepet stammer fra det engelske validity, som betyr gyldighet. (Johannesen & Tuft, 2002; Thagaard, 2003) Spørsmålet blir da om mine resultater er gyldige.

Tatt i betraktning svakhetene jeg nevnte i kapittel 4.8 vil jeg si resultatene kan være gyldige for de spørsmålene problemstillingene tar opp. Et godt tegn er at de svarene jeg kommer frem

til stemmer godt overens med tidligere forskning på området. Disse sakene er jo ulike. Sak 1 kan si veldig mye om for eksempel makt, mens sak 13 nesten ikke berører dette begrepet. Slik kan noen av problemstillingene kun berøres i et fåtall av sakene.

5.0 Presentasjon av data.

5.1 Hva karakteriserer overgriper i sakene fra lovdata?

Jeg har ved å gå gjennom hver enkelt sak forsøkt å finne karakteristika på overgriperne. Alle 16 overgriperne var menn. I tabell 4.1 viser overgriperens alder ved overgrepets begynnelse og slutt, hvor mange overgriper har krenket og sivile forhold for overgriper.

Tabell 5.1: Karakteristika ved overgriper.

Sak	Overgriperens alder ved første overgrep.	Overgriperens alder ved siste overgrep.	Krenkedes alder ved første overgrep.	Antall foregrep mot seg	Idrett	Sivile forhold for overgriper.
1	28	34	14 og 16	2	Fotball	Samboer, industriarbeider, barn/stebarn.
2	38	41	14	1	Fotball	Ugift, markedsføringsjobb, sykmeldt, ingen barn.
3	25	27	12	1	Basketball	Ingen opplysninger.
4	33	34	Under 14	3	Svømming	Gift, selvstendig næringsdrivende, to barn.
5	42	43	14	1	Skyting	Gift, vaktmester.
6	48	50	11	1	Ski	Gift, fabrikkarbeider (sykmeldt) ingen barn.
7	38	39	15 – 20	6	Ingen info	Skilt, forretningsvirksomhet, to barn.
8	47	48	14	1	Karate	Gift, overlege, sønner.
9	58	62	6 – 8	4	Turn	Gift, under attføring, voksne barn.
10	28	32	16 og 17	2	Turn	Gift, lærer, ett barn.
11	28	28	14	1	Friidrett	Separert, arbeidsleder.
12	28	29	14 – 16	3	Håndball	Ugift, uten arbeid.

13	20	20	13	1	Ingen info	Ingen info.
14	19	23	10	1	Turn	Ingen info.
15	31 og 41	ukjent	14 – 16	3 og 4	Tramp oline	Ingen info

Som vi ser var den yngste overgriperen 19 år (sak 14) da overgrepet skjer. Den eldste var 58 år (sak 9) og fortsatte overgrepene til han var 62 år. Hele 9 overgripere var mellom 25 og 40 år. Gjennomsnittsalderen på overgriperne da overgrepene startet var 34,5 år.

Varighetene på tidsrommet fra første til siste overgrep varierer. I fire av overgrepene er det snakk om engangsforseelser, mens det lengste forholdet varte i seks år. Gjennomsnittlig varte overgrepene i 1,8 år.

Ved sivile forhold er det i de fleste av sakene informasjon om sivil stand, eventuelle barn og arbeidssituasjon. Av de 16 overgriperne var det 7 som var gift eller samboer, 2 var skilt eller separert, mens 2 stod oppført som ugift. 9 av overgriperne stod oppført med jobb. Disse jobbene var alt fra fabrikkarbeider til overlege.

5.2 Maktforhold.

Jeg vil nå presentere resultatene jeg fant i forhold til maktforhold. Resultatene blir presentert med utgangspunkt i makttypene som ble gjort rede for i teoridelen. I denne delen er det en del sitat som blir brukt flere ganger. Dette skyldes at ulike typer maktmisbruk kan være vanskelige å skille. Eller at det er flere former for maktmisbruk som kommer til uttrykk i ett og samme sitat. Voksenmakt, posisjonsmakt og ekspertmakt er tre maktformer som ofte går igjen. I noen av sitatene kan det derfor godt være at det vil være riktig å si at det er flere former for maktmisbruk. Men for ryddighetens skyld har jeg tatt for meg en form for maktmisbruk om gangen.

Voksenmakt

I alle sakene fra Lovdata besitter overgriperen voksenmakt i forhold til krenkede. Overgripers alder varierer som sagt fra 19 – 62. Det er interessant å se at i samtlige tilfeller er krenkede

betydelig yngre. Krenkedes alder varierer fra 6 – 20 år. Sak 1 viser godt hvordan det har foregått misbruk av voksenmakt:

”Tiltalte har ved sin handlemåte, over flere år, forgrepet seg alvorlig på to unge jenter som hadde krav på hans omsorg og beskyttelse.”

Jentene som her var utsatt for overgrep var fra 11 – 15 år gamle. Overgriper begikk overgrepene fra han var 28 – 34 år.

De samme tendensene ser vi i sak 6 og sak 11. Sak 6:

”.....tale om utnyttelse av et avhengighetsforhold eller tillitsforhold mellom A som skitrener og voksen fortrolig person og B som barn eller meget ung pike.”

I sak 11 kan man ut fra beskrivelsen også forbinde dette med fysisk makt. Hun beskrives som en småvokst og spinkel pike og han er en sterk og veltrenet mann. Dette er faktorer som kommer i tillegg til den store aldersforskjellen:

”Aldersforskjellen mellom tiltalte og fornærmede er 14 år. Tiltalte var en sterk og veltrenet mann på gjerningstiden, mens fornærmede var en småvokst og spinkel pike.”

Den eldste av krenkede er altså 20 år. I de tilfellene der overgriper er ned mot 20 år ser vi at krenkedes alder er henholdsvis 13 og 10 år (sak 13 og 14). Som tidligere nevnt var overgriperens gjennomsnittsalder 34,5 år. Krenkedes gjennomsnittsalder var 14,25 år. Altså er i snitt overgriper over dobbelt så gammel som krenkede. Sak 13 er den saken der aldersforskjellen er minst. Her er overgriper 20 år, mens krenkede med sine 13 år er syv år yngre. Anken som kom opp i lagmannsretten var begrunnet ut fra at ”domfelte og krenkte var jamnlige i alder og utvikling.” Lagmannsretten svarte imidlertid nei på om disse to var ”jamnlige i alder og utvikling”. :

” Lagmannsretten legger til grunn at tiltalte og fornærmede ble kjent med hverandre i løpet av høsten 1998 i forbindelse med at tiltalte var trener i en idrettsklubb, mens fornærmede var medlem og deltok på klubbens virksomhet i en gruppe for 12 - 14 årstrinnet. Etter som de ble nærmere kjent utviklet det seg et kjærlighetsforhold, som imidlertid ble avbrutt da tiltalte ble

innkalt til militærtjeneste høsten 1999. Før denne tid hadde det ikke forekommet noen form for seksuell omgang mellom dem. Etter at tiltalte hadde vært en tid i det militære, og begynte å komme regelmessig hjem på permisjoner, særlig helgeperm, tok de opp forbindelsen med hverandre igjen og i løpet av vinteren/våren 2000 utviklet forholdet seg videre. Første gang de hadde samleie var om kvelden 17 mai 2000. Tiltalte fylte 20 år en uke senere, mens fornærmede på denne tid var ca 13 år og 9 måneder gammel. I løpet av tiden etter 17 mai, frem til utløpet av juli samme år, legges til grunn at de hadde samleie ved minst 10 anledninger, vanligvis i forbindelse med helgene når tiltalte var hjemme fra det militære.”

I sak nr 9 er overgriper over 50 år eldre enn de krenkede. De krenkede er i denne saken 4 jenter i alderen 7 – 8 år. Av de 15 sakene er denne den med størst aldersforskjell. Avsnittet under viser hvordan han fikk og tok voksenmakt. Overgriper fikk mye alenetid sammen med krenkede. A er overgriper og B er krenkede:

”A og ektefellen F påtok seg fra februar 1995, etter avtale med barneverntjenesten i X, oppdrag som besøkshjem/avlastningshjem for B, født *.*.1988. B kom fra et vanskeligstilt hjem, der hun hadde vokst opp uten far fra ca 1 ½ års alder. Moren var mye syk og hadde nok med sin sykdom. B trengte derfor omsorg og aktivisering. Det var prøvd besøkshjem tidligere, men dette var ikke falt heldig ut. Avtalen var opprinnelig at B skulle være hos A og F hver tredje helg, men på grunn av at moren ble innlagt på sykehus, ble B boende hos A og F i lengre perioder. A var uten arbeid, og var derfor den av ektefellene som tok seg mest av B. Hun likte seg godt hos A og F og hadde mange positive opplevelser med familien, blant annet hytteturer til Vestlandet og ferietur til Danmark.”

Ser vi bort fra sak 13 og 14 er det i de resterende saker minimum 10 år differanse mellom overgriper og krenkede. Ti år utgjør en stor forskjell med tanke på utvikling. Spesielt når vi vet at alle de krenkede er under 20 år.

I mange overgrepssaker ser man at krenkede har mangler i sine relasjoner til foreldre (Førsvoll, 2003; Brackenridge, 2001). Da kan det være letter for en overgriper å benytte seg av voksenmakten han har overfor krenkede. Krenkede er på desperat jakt etter trygge voksenpersoner. Sak 2:

”...stor tillit til ham som trener og person, og utviklet raskt et fortrolig forhold til ham. Hun hadde hatt problemer etter foreldrenes skilsmisse og hadde - slik hun opplevde det - ikke et fortrolig forhold til sine foreldre. Hun følte bl.a. at hun ikke « ble sett » av moren. Tiltalte tok seg tid til henne og ga henne ros. B opplevde det slik at hun ved den nære og fortrolige kontakten som ble etablert, nærmest fikk « en ny forelder ».

I sak 3 benytter overgriper seg av voksenmakten ved å utnytte den mindreåriges sterke ønske om å være med i idrett. Krenkede får muligheten gjennom transport med overgriper.

Krenkede er i dette tilfellet kun 12 år:

”tiltalte var da 25 år og hun 12 år. Forholdet utviklet seg slik at han begynte å kjøre henne frem og tilbake fra treninger...”

I alle sakene er det lignende eksempler som vist ovenfor. Eksempler der det er tydelig at overgriper bruker sin makt som voksenpersoner ovenfor en ofte ung usikker utøver.

Ekspertmakt.

Sak 2 beskriver overgriper ”...som en ambisiøs og dyktig trener”. Videre skriver de om krenkede: ”ble sommeren 1990 rammet av sykdom...,tok B opp sin aktivitet som fotballspiller i med sikte på å etablere seg på samme nivå som før lammelsen”.

Maktforholdet utvikler seg videre:

”Høsten 1991 ble egentreningene til B etter hvert gjennomført inne i ---huset. Tiltalte deltok under treningene som ble gjennomført i et eget rom og med låst dør. Det var normalt en del andre tilstede i ---huset. Tiltalte mente det var forstyrrende og foreslo at B skulle gjennomføre sine egentreninger hjemme hos ham. B aksepterte det.” og ”B hadde stor respekt for tiltaltes fotball- og treningskompetanse.”

I denne saken kommer det flere ganger frem hvordan overgriper direkte misbruker sin ekspertmakt:

”Våren 1992 - etter at tiltalte hadde overtatt som trener for B - utviklet det seg slik at det under besøkene hos tiltalte ble gjennomført en « treningsdel » og en « privat del ». Under den private delen masserte tiltalte kjønnsorganet til B og stakk en eller flere fingre inn mellom kjønnsleppene hennes og inn i skjeden.”

Sak 3 er litt annerledes ved at det her ikke kommer tydelig frem at det er direkte misbruk av ekspertmakt. Det eneste i teksten som tyder på det er når det beskrives at krenkede ser opp til sin trener. Altså hun ser opp til ”eksperten”:

”Det begynte med at fornærmede så opp til sin trener, og tiltalte utnyttet det avhengighetsforholdet som var oppstått”.

I sak 5 er det en skytetrener som har utnyttet sitt forhold til en av skytterne i klubben. Det står lite der en kan gå inn å si det er direkte misbruk av ekspertmakt. Men et avsnitt avslører at det kan ha foregått misbruk av ekspertmakt ved at krenkede har stor tillit til sin trener:

”Fornærmede hadde stor tillit til tiltalte som trener, og tiltalte utnyttet dette avhengighetsforholdet.”

Nesten identisk ser vi i sak 8, sak 11 og sak 12. Sak 8:

”De kunne snakke sammen om alt mulig, og hun så opp til ham som trener og lege”

Sak 11 viser også hvordan posisjonen som leder og trener brukes til å misbruke sin stilling som ekspert:

”Tiltalte har bevisst utnyttet den posisjonen han hadde opparbeidet seg blant ungdommene som trener og bandleder.”

I sak 12 ser vi det samme:

” er han funnet skyldig i å ha skaffet seg seksuell omgang med tre unge jenter ved misbruk av tillitsforhold.....Tillitsforholdet var opparbeidet ved at tiltalte fungerte som trener for jentenes håndballag.”

Ved å gå til sak 1 kommer det igjen klare eksempler på direkte misbruk av ekspertmakt. Her skal overgriper gjennom sin kompetanse som trener gi jentene ”nødvendig” idrettsmassasje:

” Som leder og trener i det lokale fotballmiljø, hvor også B og C var aktive spillere, foretok tiltalte « idrettsmassasje » av stive skuldre, rygg og legger....., under foregivende av å gi B « idrettsmassasje », lot denne utvikle seg til utuktig omgang med jenta.....,På samme måte som overfor søsteren ble overgrepene mot C initiert ved foregivende av « idrettsmassasje ». Ved minst seks tilfeller ble hun fullstendig avkledd...”

Sak 4 viser omtrent identisk misbruk ved idrettsmassasje. I denne saken står overgriper oppført som svømmetreneren til krenkede. Følgende viser maktmisbruk:

”I april/mai 2000 i X i Y kommune, fikk han C, f. *.*.1982, til å legge seg ned på en sofa slik at hun ble liggende på magen. Han satte seg oppå henne og masserte hennes rygg samtidig som han kysset henne i nakken. Deretter befølte han henne på innsiden av lårene og på rumpa utenpå klærne. Videre stakk han sin hånd gjentatte ganger ned i hennes bukse og befølte henne på rumpa under trusa, til tross for at hun hele tiden ga uttrykk for at hun ikke ønsket dette.”

Videre i saksdokumentene kommer det tydelig frem at tiltalte bevisst har utnyttet sin posisjon:

”Han har bevisst misbrukt tillits- og omsorgsforhold, og hva gjelder de to jentene fra svømmeklubben har han dessuten opptrådt utspekulert ved at handlingene startet med massasje, som er vanlig i forbindelse med idrettstrening.”

Tiltalte i sak 6 var skitrener for krenkede. I dette tilfellet ser vi at det gjennom krenkedes høye forventninger legges til rette for misbruk av ekspertmakt. Videre kommer det frem hvordan tiltalte benytter seg av dette:

”... såvel hun selv som hennes omgivelser stillet store forventninger til henne som langrennsløper..... Han har ikke kunnet gi noen forklaring på hvorfor disse aktivitetene - som åpenbart primært måtte ha som formål å tilfredsstille A selv seksuelt - skulle være en naturlig del av treningsopplegget for fornærmede..... kan nevnes at han på flere steder i det området hvor skitreeningen foregikk, hadde plassert ut "depoter" med liggeunderlag o.l., slik at de alltid når de var ute i skogen hadde et sted der det kunne gjennomføres et samleie.”

Posisjonsmakt.

Posisjonsmakt kan i disse sakene ofte relateres og sammenlignes med ekspertmakt. Gjennom sin posisjon som trener (ekspert) ser vi at makt misbrukes. Jeg vil likevel vise til noen eksempler der overgriper utnytter sin posisjon uten at dette nødvendigvis er snakk om misbruk av ekspertmakt.

Det første eksempelet på dette ser vi i sak 4. Her bruker overgriper sin posisjon som trener til å ansette krenkede som vaskehjelp i overgriperens bedrift:

”En gang i løpet av høsten 1998/vinteren 1999 hadde tiltalte og D, født *.*.1982, en samtale hvorunder det ble avtalt at hun skulle få en vaskejobb i hans bedrift. D var en av deltagerne på svømmeklubbens A-lag, som tiltalte trente..... Da D første gang kom til tiltaltes arbeidssted for å vaske, begynte han, etter at hun hadde vasket en kort stund, å massere henne på overkroppen og gjøre seksuelle tilnærmelser mot henne.”

I sak 5 tar overgriper krenkede med på bilturer og ikke minst reiser i forbindelse med idrettsarrangementer. I denne saken utnytter overgriper sin posisjon til å komme i situasjoner (bilturer, reiser) der han kan misbruke makt:

”Den utuktige omgang fant stort sett sted i tiltaltes bil, og når de var på reiser sammen i forbindelse med idrettsarrangementer.”

Det samme kommer frem i sak 8. Via sin posisjon som trener kan han tilrettelegge for reiser og lignende:

”...var de på et karatestevne i England. Etter å ha overnattet hos den engelske treneren, D, reiste de til Y hvor de hadde tilhold sammen med et cricketlag. Y er en kostskole som holder til i en gammel bygning i engelsk herregårdsstil. B husker ikke om de hadde samleie hos D, men de hadde samleie på Y.” og ”...gjennomførte de samleier på stevnene i Bergen, Mandal og Haugesund.”

Sak 7 beskriver lite om overgriperens posisjon innen idrett. Det står derimot at han har utnyttet denne. Det er vanskelig å si om det her er snakk om ekspertmakt eller posisjonsmakt. Men jeg velger det under posisjonsmakt siden det ikke står noe mer enn at posisjonen innen idretten brukes:

”.....samt posisjon i idrettsverdenen har hatt lett for å lokke de unge guttene med seg til homoseksuelle handlinger.”

Overgriper i sak 11 har benyttet sin posisjon som trener til å arrangere fest der overgrepene fant sted:

”..... at tiltalte da han besluttet å arrangerte festen, hadde til hensikt å skjenke jentene fulle for å oppnå utuktig omgang med dem..... Tiltalte har bevisst utnyttet den posisjon han hadde opparbeidet seg blant ungdommene som trener og bandleder.”

I sak 15 benytter overgreiper seg av sin posisjon i idretten til å opprette kontakt med krenkede:

”...han har knyttet kontakten med guttene ved å tilby dem gratis trampolinetrening i et idrettslokale han disponerte.”

Karismatisk makt.

Saksdokumentene inneholder lite informasjon som avdekker misbruk av karismatisk makt. I fire av sakene ser vi allikevel tendenser til dette. Det gjelder sak 2, sak 7, sak 8 og sak 9.

Sak 2 beskriver et forhold der krenkede tydeligvis er oversett og ignorert. Da tiltalte tar seg tid og belønner med ros etableres det sterke følelser fra krenkedes side. I denne saken ser vi ikke det vi vanligvis forbinder med karismatisk, men det kan nok oppleves slik for krenkede:

” Hun følte bl.a. at hun ikke « ble sett » av moren. Tiltalte tok seg tid til henne og ga henne ros. B opplevde det slik at hun ved den nære og fortrolige kontakten som ble etablert, nærmest fikk « en ny forelder ».”

Sak 7 beskriver tydelig en overgriper med karismatiske egenskaper:

”...på grunn av sin stilling, sitt utseende og veltalenhet.....har hatt lett for å lokke de unge guttene med seg til homoseksuelle handlinger.”

Sak 8 viser også tydelige trekk på en person som kan oppfattes som karismatisk:

” Hun oppfattet tiltalte som snill og omsorgsfull, en person som tok vare på henne, og som trodde på henne. De kunne snakke sammen om alt mulig, og hun så opp til ham som trener, lege og reservefar.”

Sak 9 beskriver ikke overgriper som direkte karismatisk. Men i og med at det var stor rift blant unge jenter om å få sitte på ryggen, regner jeg med at overgriper har slike egenskaper som virker tiltalende på jentene :

”.....der A gjerne hadde flere av jentene på ryggen etter tur. Det var stor rift blant jentene om å få sitte på ryggen hans. Jentene holdt seg fast rundt halsen hans, mens han holdt sine hender bak på ryggen og under setet til jentene.”

Belønningsmakt.

Ingen av sakene viser direkte misbruk av belønningsmakt slik som denne maktformen er beskrevet i teoridelen (3.4).

Kjønnsmakt.

I beskrivelsen av karakteristika på overgriper skrev jeg at samtlige var menn. Samtidig var det kun i to saker at krenkede var gutter. Nemlig sak 7 og sak 15. I disse to sakene kan man ikke si at det er misbruk av kjønnsmakt fra ett kjønn overfor et annet. Derimot kan man se på menns overgrep mot unge gutter som en konsekvens av den patriarkalske samfunnsstruktur (Brackenridge, 2001). Den patriarkalske samfunnsstruktur diskuteres i 6.1.1. Altså et maktmisbruk som kan falle inn under kategorien kjønnsmakt.

Tabell 5.2: Maktmisbruk i sakene fra lovdata.

Sak	Voksenmakt	Ekspertmakt	Posisjonsmakt	Karismatisk makt	Kjønnsmakt
1	X	X			X
2	X	X		X	X
3	X	X			X
4	X	X	X		X
5	X	X	X		X
6	X	X			X
7	X		X	X	(X)
8	X	X	X	X	X
9	X	X		X	X
10	X	X			X
11	X		X		X
12	X	X			X
13	X				X

14	X	X			X
15	X		X		(X)

5.3 Risikofaktorer og grooming.

5.3.1 Risikofaktorer

I denne delen av presentasjonen av resultatene vil jeg se på tilstedeværende risikofaktorer i de beskrevne overgrepene. Etter å ha studert de femten sakene ser jeg at det står relativt lite som jeg mener beskriver risikofaktorer. Men jeg har plukket ut det jeg har funnet. Også i denne delen av oppgaven blir samme sitat brukt flere ganger. I teoridelen beskrev jeg risikofaktorer for seksuelle overgrep. Jeg har brukt disse for å legge frem resultatene.

Motivasjon.

I og med at det allerede har forekommet overgrep kan man si at i alle 15 sakene er det overgriper som er motivert til å bryte egne og andres grenser for å begå et overgrep.

Utvelgelse.

Sak 2, 3, 4, 6, 7, 9, 11, 14 og 15 har eksempler som viser overgriperes utvelgelse av krenkede.

Sak 2 viser hvordan overgriper bevisst tar kontakt med krenkede. Deretter skaper han en tettere relasjon gjennom å være trener og organisere egentrening:

”Tiltalte observerte at B drev egentrening ved ---huset. Han tok kontakt og det ble avtalt at han skulle lage et egentreningsprogram for B. Det ble gjort og etter en tid ble det til at tiltalte bisto B under egentreningen. Tiltalte var som nevnt trener i --- på denne tiden, men han hadde ikke treneransvar for det laget B var tilknyttet i 1991. Våren 1992 overtok tiltalte som trener for pikelaget.”

Noe av de samme tendensene kommer frem i sak 3, 6 og 14.

Sak 3 viser hvordan tiltalte oppsøker krenkede for et vennskapsforhold:

” at fornærmede ble kjent med A høsten 1998 da han var hennes basketballtrener. Fornærmede var en talentfull spiller og etter hvert ut over høsten oppstod det et vennskapsforhold mellom trener og elev. Tiltalte var da 25 år og hun 12 år. Forholdet utviklet seg slik at han begynte å kjøre henne frem og tilbake fra treninger, og etter hvert møttes de også i andre sammenhenger.”

Sak 6 gir mindre informasjon, men det er tydelig at overgriper vier ekstra oppmerksomhet:

”A tok seg fra første stund spesielt av henne.”

Sak 4 skiller seg fra de andre ved at i denne saken så velger han ut krenkede for så å ansette henne som vaskehjelp. Slik kan hun isoleres.

Sak 4:

”En gang i løpet av høsten 1998/vinteren 1999 hadde tiltalte og D, født *.*.1982, en samtale hvorunder det ble avtalt at hun skulle få en vaskejobb i hans bedrift. D var en av deltagerne på svømmeklubbens A-lag, som tiltalte trente. Hun deltok på treningskveldene flere ganger i uken, og også på noen svømmestevner, men var likevel ikke av de ivrigste på laget.

Da D første gang kom til tiltaltes arbeidssted for å vaske, begynte han, etter at hun hadde vasket en kort stund, å massere henne på overkroppen og gjøre seksuelle tilnærmelser mot henne.”

I sakene 7, 11 og 15 blir krenkede direkte utvalgt. I sak 7 og 15 er det snakk om utvelgelse i form av lokkemiddel på ukjente gutter. I sak 11 inviteres bestemte jenter til fest.

Sak 7:

”Han har forklart at han ofte har følt seg ensom og fordi han ønsket selskap og noen å snakke med har det ofte hendt han har invitert med seg unge gutter opp på værelset sitt. Han har da som regel spilt kort med dem, gitt dem noen drinker, pratet med dem og da ofte om seksuelle emner og det har hendt han har vist frem såkalte « franske foto » og sanger m.v. av seksuelt innhold.”

Sak 15:

”For begge de domfelte gjelder at de straffbare forhold har et preg av underfundig planlegging og misbruk av tillit. A kom i kontakt med guttene under besøk på Frognerbadet i Oslo. Han har lokket dem og vunnet deres tillit ved å spandere is og brus, ta dem på bilturer, låne ut en crosssykkel og vise dem pornografiske filmer. For Bs vedkommende er det lagt til grunn at han har knyttet kontakten med guttene ved å tilby dem gratis trampolinetrening i et idrettslokale som han disponerte.”

Risikofaktorer hos utøver.

Også når det gjelder risikofaktorer var det stor variasjon i mengde informasjon. Det var kun i saken 1, 2, 5, 6 og 8 jeg fant klare risikofaktorer hos krenkede. Sak 1 gir veldig lite informasjon, kun at krenkede var i en sårbar livssituasjon. Sak 2 og 8 er de sakene som gir et klareste bilde av risikofaktorer hos krenkede.

Sak 2 viser en utøver som ser veldig opp til sin trener:

” B hadde stor respekt for tiltaltes fotball- og treningskompetanse, hadde stor tillit til ham som trener og person, og utviklet raskt et fortrolig forhold til ham. Hun hadde hatt problemer etter foreldrenes skilsmisse og hadde - slik hun opplevde det - ikke et fortrolig forhold til sine foreldre. Hun følte bl.a. at hun ikke « ble sett » av moren. Tiltalte tok seg tid til henne og ga

hennes ros. B opplevde det slik at hun ved den nære og fortrolige kontakten som ble etablert, nærmest fikk « en ny forelder » eller et « farsubstitutt ».”

Sak 8 beskriver den krenkede som veldig sårbar og utrygg. Hun er i konflikt med foreldrene:

”Våren 1992 kom det til en konflikt mellom B og hennes foreldre fordi hun ville prioritere et karatestevne i Bergen fremfor overhøringen til konfirmasjonen. Hun fortalte da sin mor og søster at faren skulle ha forgrepet seg på henne da hun var ti år gammel. Denne opplysningen medvirket til at moren bestemte seg for å skilles..... B hadde en vond tid hjemme. Familien hennes var i oppløsning, og hun følte ubehag med å bo hjemme sammen med faren. I denne situasjonen anså hun A som en trygg havn. Hun oppfattet tiltalte som snill og omsorgsfull, en person som tok vare på henne, og som trodde på henne. De kunne snakke sammen om alt mulig, og hun så opp til ham som trener, lege og reservefar.”

Stort idrettslig talent blir sett på som en mulig risikofaktor for overgrep (Brackenridge, 2001).

I sak 5 og 6 kommer dette frem hos krenkede:

Sak 5:

” Fornærmede begynte med skyteøvelser i Z Pistolklubb i 1982. Tiltalte var på dette tidspunkt aktiv skytter og trener i klubben, og under hans veiledning utviklet fornærmede seg til å bli en meget dyktig skytter.....Fornærmede hadde stor tillit til tiltalte som trener, og tiltalte utnyttet dette avhengighetsforholdet”

Sak 6:

” Hun viste fra 8-9 års alderen store talenter som skiløper og var i noen år fremover blant de aller fremste i sin klasse i langrenn. Såvel hun selv som hennes omgivelser stilte store forventninger til henne som langrennsløper, og A tok seg fra første stund spesielt av henne.”

Motstand hos utøver.

Det er veldig lite informasjon om utøvernes motstand mot overgrepene. I sakene 2, 8 og 11 er det beskrevet litt. Det er ulik motstand som blir vist i de tre sakene. I sak 2 står det bare enkelt og greitt at krenkede brøt kontakten. Sak 8 beskriver hvordan en av krenkede forteller om overgrepet til moren som deretter politianmelder forholdet. Til slutt viser sak 11 som eneste sak at krenkede fysisk forsøker å gjøre motstand.

Sak 11:

”Hun forsøkte verbalt og fysisk å gjøre motstand, men var på grunn av alkoholpåvirkningen ute av stand til å motsette seg den utuktige omgangen.”

Opprettholdelse.

De tilfellene som beskriver hvordan overgrepen opprettholdes er sak 3, 4, 5, 6, 8 og 9. Det er relativt lite informasjon, men mye av det samme går igjen i sakene. Nemlig families tillitt til overgriper og overgriperers bruk av trusler.

Sak 3 viser spesielt hvordan overgriper bruker krenkedes frykt for konsekvenser til å opprettholde overgrepet:

” Men A sørget for å holde kjæresteforholdet skjult, og foreholdt henne konsekvensene for ham hvis hun sa noe.”

Sak 4 sier ikke direkte hva som får krenkede til å lyde, men det er tydelig at det er en form for press:

” Hun har forklart at hun også ved disse anledningene følte seg presset og at hun ikke hadde noe valg, og etterkom derfor hans anmodninger.”

Sak 5 er et eksempel der overgriper bruker sitt gode forhold til krenkedes familie:

” Det vises til at tiltalte også utnyttet den tillit fornærmedes familie hadde til han, og at anstrengelsene for å holde forholdet skjult også skapte problemer for fornærmede.”

I sak 6 ser vi at det tas i bruk sterke former for trusler :

”...og/eller ved å true med å offentliggjøre det som allerede hadde funnet sted mellom dem og/eller ved å true med å ta sitt eget og/eller hennes fars liv, dersom hun ikke etterkom hans ønsker.”

Sak 8 sier lite om hvordan han opprettholder overgrepet, men det kommer tydelig frem at han aktivt har forsøkt:

”Han forsøkte å hindre henne i å bryte ut av forholdet, og forholdet påførte henne en kortvarig psykose.”

Sak 9 er et tilfelle der man igjen ser at det tas i bruk grove trusler som minner om truslene vi så i sak 6:

”B har forklart at hun ikke turde å protestere fordi A hadde fortalt at han da kunne gjøre moren hennes vondt. Av samme grunn turde ikke B fortelle noen ting hjemme om det som skjedde. Retten finner ikke grunn til å betvile Bs forklaring på dette punkt.”

Konsekvenser.

Når det gjelder slutt på overgrepet er det også på dette området lite informasjon. Noen av tilfellene beskriver at overgrepet er slutt, men det finnes nesten ingen informasjon om

hvordan og hvorfor. Det eneste tilfellet er sak 11 hvor moren får greie på hva som skjer og anmelder forholdet.

5.3.2 Grooming.

Grooming forekommer mer eller mindre i de aller fleste overgrep (Brackenridge, 2001; Førsvoll, 2003; Nielsen, 2004; Dam 2001). ”Tradisjonelle” voldtekter der overgriper overfaller krenkede er nok unntaket. I sakene fra lovdata er det i sak 10, 11 og 13 ingen informasjon om grooming. Det er ikke dermed sagt det i disse sakene ikke har forekommet, det har bare, kan tenkes, ikke kommet med i referatene fra retten. Sak 1, 4 og 12 er det også lite informasjon om grooming. Men noen få setninger tyder på at det har forekommet.

Sak 1, her bruker trener idrettsmassasje for å berøre krenkede. Slik ser vi at det foregår fysisk grooming:

” under foregivende av å gi B « idrettsmassasje », lot denne utvikle seg til utuktig omgang med jenta.”

Sak 4 viser også bruk av massasje. I tillegg brukes ytre belønninger (vaskejobb) som lokkemiddel:

”...en samtale hvorunder det ble avtalt at hun skulle få en vaskejobb i hans bedrift. D var en av deltagerne.....,..... begynte han, etter at hun hadde vasket en kort stund, å massere henne på overkroppen og gjøre seksuelle tilnærmelser mot henne.”

Sak 12 er litt mer tvilsom med tanke på grooming. Men i og med at det beskrives misbruk av tillitsforhold, og at dette forholdet var opparbeidet som følge av å være trener, anser jeg dette som grooming:

” skaffet seg seksuell omgang med tre unge jenter ved misbruk av tillitsforhold, jf. straffeloven §193 slik denne lyder etter lovendringen 11. august 2000. Tillitsforholdet var opparbeidet ved at tiltalte fungerte som trener for jentenes håndballag.”

En hel rekke av sakene viser tydelige tegn på grooming. Dette er sakene 2, 3, 5, 6, 7, 8, 9, 14 og 15. Altså 9 av 15 saker viser klar grooming. I tillegg har vi de 3 sakene som var litt mer uklare. Jeg skal nå vise utdrag fra disse der det tydelig viser grooming.

Sak 2 gir tydelige signaler på bruk av grooming. Overgriper har egentrening med krenkede hjemme hos seg, i tillegg utnytter han krenkedes sårbare livssituasjon:

”Våren 1992 overtok tiltalte som trener for pikelaget. B spilte den sesongen på pikelaget og var dessuten oppkvinne for laget. B måtte således forholde seg til tiltalte både som spiller og som oppkvinne.

Høsten 1991 ble egentreningene til B etter hvert gjennomført inne i ---huset. Tiltalte deltok under treningene som ble gjennomført i et eget rom og med låst dør. Det var normalt en del andre tilstede i ---huset. Tiltalte mente det var forstyrrende og foreslo at B skulle gjennomføre sine egentreninger hjemme hos ham. B aksepterte det.

B hadde stor respekt for tiltaltes fotball- og treningskompetanse, hadde stor tillit til ham som trener og person, og utviklet raskt et fortrolig forhold til ham. Hun hadde hatt problemer etter foreldrenes skilsmisse og hadde - slik hun opplevde det - ikke et fortrolig forhold til sine foreldre. Hun følte bl.a. at hun ikke « ble sett » av moren. Tiltalte tok seg tid til henne og ga henne ros. B opplevde det slik at hun ved den nære og fortrolige kontakten som ble etablert, nærmest fikk « en ny forelder » eller et « farsubstitutt ».”

Sak 3 viser klassiske tegn som vennsforhold, kjøring til og fra trening og beføling:

”at fornærmede ble kjent med A høsten 1998 da han var hennes basketballtrener. Fornærmede var en talentfull spiller og etter hvert ut over høsten oppstod det et vennsforhold mellom trener og elev. Tiltalte var da 25 år og hun 12 år. Forholdet utviklet seg slik at han begynte å kjøre henne frem og tilbake fra treninger, og etter hvert møttes de også i andre

sammenhenger. Til å begynne var det tale om et vennskapsforhold, men det utviklet seg fort til et seksuelt forhold. A lærte henne å kysse. Det utviklet seg med beføling, og mot slutten av året legger lagmannsretten til grunn at han « fingret » henne og han fikk henne til å suge seg.”

Dette ser vi også i sak 5. Her bruker i tillegg overgriper tilliten krenkedes familie har til ham:

”Fornærmede hadde stor tillit til tiltalte som trener, og tiltalte utnyttet dette avhengighetsforholdet. Almennpreventive hensyn tilsier at det i et slikt tilfelle må reageres med en ubetinget straff av fengsel av en ikke ubetydelig lengde. - Det vises til at tiltalte også utnyttet den tillit fornærmedes familie hadde til han, og at anstrengelsene for å holde forholdet skjult også skapte problemer for fornærmede.

Det må anses på det rene at tiltalte ikke har utøvet vold eller kommet med trusler for å oppnå seksuell omgang med fornærmede. På grunn av det avhengighetsforholdet som eksisterte, kunne det imidlertid ikke forventes at fornærmede ville forsøke å sette seg til motverge, og forholdet førte til at hun etter hvert kom i et enda sterkere avhengighetsforhold.”

Sak 6 viser de samme tegn på grooming som sak 5:

” A var en bekjent av eller venn av Bs foreldre. Han arbeidet på fritiden som skitrener for barn og unge i X og begynte å trene fornærmede i langrenn allerede da hun var liten pike. Hun viste fra 8-9 års alderen store talenter som skiløper og var i noen år fremover blant de aller fremste i sin klasse i langrenn. Såvel hun selv som hennes omgivelser stilte store forventninger til henne som langrennsløper, og A tok seg fra første stund spesielt av henne.

Av en eller annen grunn fikk forholdet mellom A og B tidlig et seksuelt preg. Selv har han forklart at han anså det nødvendig tidlig å lære henne å onanere, slik at hun skulle tilfredsstille seg selv og således ikke ha noe behov for et seksuelt liv med jevnaldrende gutter.”

Sak 7 er et eksempel der overgriper bruker lokkemiddel til å få kontakt med og tillit til unge gutter han ikke kjente. Dette er et tilfelle av ”kortvarig” grooming (Brackenridge, 2001):

”har invitert med seg unge gutter opp på værelset sitt. Han har da som regel spilt kort med dem, gitt dem noen drinker, pratet med dem og da ofte om seksuelle emner og det har hendt han har vist frem såkalte « franske foto » og sanger m.v. av seksuelt innhold. Når han på guttenes snakk eller ved å legge merke til at de har fått stiv penis forsto at de antagelig ikke hadde noe imot en « handdraer » endte det ofte som foran beskrevet i tiltalebeslutningen. Han har aldri fristet guttene med penger, men det har hendt han har stukket til dem en tier som de skulle ha å hygge seg for. Han har også spandert kaker, wienerbrød, kaffe m.v..... på grunn av sin stilling, sitt utseende og veltalenhet samt posisjon i idrettsverdenen har hatt lett for å lokke de unge guttene med seg til homoseksuelle handlinger.”

Sak 8 er en sak der krenkede på en trening forteller overgriper om sine problemer i hjemmet og i tillegg forteller om farens overgrep. Dette gir overgriper en mulighet til å bli bedre kjent med krenkede. Slik får han gode muligheter til å benytte seg av grooming:

” Etter denne episoden fikk forholdet mellom treneren og eleven en uvanlig utvikling. De ble bedre og bedre kjent med hverandre, tilbrakte stadig mer tid sammen, de opplevde at de trivdes i hverandres selskap, og de hadde en god dialog. Etter treningene hjalp tiltalte ofte B med leksene, de kunne diskutere filosofi og eksistensielle spørsmål, og ifølge tiltalte var hun fabelaktig i litteraturanalyse. På den andre siden kunne de krangle om helt banale ting. Etterhvert utviklet de en fortrolighet og et følelsesmessig forhold..... Han tok henne med på kino, de spiste ute sammen, og han tok henne med til sin arbeidsplass. To ganger, i august 1992 og 1993, leide tiltalte en forretnings-suite på Royal Christiania Hotel i Oslo hvor de overnattet sammen. Han ga henne flere gaver, så som parfyme, merkeklær, smykker og et kostbart ur. I tillegg var de på flere turer sammen i forbindelse med karatestevner.”

Sak 9 er et tilfelle der overgriper bruker både tillitt og trusler i sin grooming:

”Dette var en jente som hadde særlige behov for omsorg. I sitt eget hjem måtte hun innta en voksenrolle på grunn av morens sykdom. Da det ble etablert et besøks- og avlastningshjem for henne, var det for at hun skulle ha trygge voksenpersoner rundt seg, og for at hun kunne få føle seg som barn og ha hyggelige opplevelser. Hun var således særdeles sårbar overfor tillitsbrudd fra de personer som ble satt til å ivareta henne. A oppnådde straks hennes tillit,

men denne ble raskt brutt ved at han startet overgrepene mot henne. Samtidig fortalte han henne at hun ikke måtte fortelle noe om det som skjedde, fordi dette ville gå ut over moren. Denne trussel var særdeles effektiv overfor B, som hadde en sterk trang til å beskytte moren mot belastninger ut over hennes egen sykdom.”

Sak 14 er en klassisk grooming med elementer som mye egentrening, stor tillitt, beføling og reiser:

” De trente mye sammen, mange ganger i uken, og etter hvert ble kontakten mellom dem utvidet. A var ofte hjemme hos henne, han overnattet en rekke ganger, han satt barnevakt, og han var med Bs familie på ferie. Den første seksuelle handlingen som fant sted var at A kysset B på munnen. Det nøyaktige tidspunkt for dette er uklart, men det legges til grunn at det var en gang i 2001. B var da 9-10 år og A var 19-20 år. Etter hvert begynte A også å beføle henne over hele kroppen, herunder på brystene og kjønnsorganet. Dette skjedde både med og uten klær, som regel hjemme hos B. Hun måtte også ta ham på penis, men det var ikke tale om å onanere ham.”

Sak 15 er litt spesiell ved at det her er snakk om to tiltalte. Som i sak 7 er det snakk om relativt kortvarig grooming. Det lokkes med is, bilturer, pornografiske filmer og trampolinetrening. Tiltaltes handlinger bærer preg av klassiske tegn på grooming, nemlig underfundig planlegging og misbruk av tillitt:

”For begge de domfelte gjelder at de straffbare forhold har et preg av underfundig planlegging og misbruk av tillit. A kom i kontakt med guttene under besøk på Frognerbadet i Oslo. Han har lokket dem og vunnet deres tillit ved å spandere is og brus, ta dem på bilturer, låne ut en crosssykkel og vise dem pornografiske filmer. For Bs vedkommende er det lagt til grunn at han har knyttet kontakten med guttene ved å tilby dem gratis trampolinetrening i et idrettslokale som han disponerte.”

6.0 Diskusjon.

Jeg skal nå diskutere resultatene jeg har funnet. Resultatene vil bli diskutert i lys av teori og tidligere forskning. Jeg diskuterer hver problemstilling for seg. Slik blir diskusjonen tredelt. Hver del starter med en kort presentasjon av hovedfunnene fra undersøkelsen.

6.1 Hva karakteriserer overgriperen?

Resultatene viste at alle overgriperne var menn. Gjennomsnittsalderen på overgriperen var 34,5 år og spredningen på alder var fra 19 – 62 år. 9 av 15 er mellom 25 – 40 år. I forhold til sivile forhold ser vi at 4 av sakene ikke gir noe informasjon om dette. De resterende sakene gir et godt bilde på hva andre undersøkelser viser (Brackenridge 2001, Nielsen 2004, Førsvoll 2003, Pedersen 1998). Altså at de er menn fra alle deler av befolkningen. Overgriperne i min undersøkelse er alt fra lege, forretningsmenn, fabrikkarbeidere til de som er på attføring, sykemeldte og arbeidsledige.

Som nevnt er alle overgriperne menn. Tidligere forskning viser også at det nesten utelukkende er menn som begår seksuelle overgrep (Brackenridge, 2001; Hermstad, 2006; Nielsen, 2004; Holter, 1989). Jeg er nysgjerrig på hvorfor det er slik. Jeg vil nå se på om det kan være faktorer som ligger i kulturen, om det er biologisk bestemt eller om det er en blanding av disse to som har skapt denne situasjonen.

Carl Wallengren (1990) "Biologi og køn – psykologisk set" og Richard A Lippa (2005) "Gender, Nature and Nurture" skriver mye om de biologiske forskjeller mellom kjønnene. De legger vekt på kromosomer, hormoner og sentralnervesystemet som sentrale faktorer for å forstå hvorfor menn og kvinner viser ulikhet i sin atferd. Kromosomene er den faktiske forskjellen som gjør at noen blir kvinner mens andre blir menn. Forskjellen her er om man har en xx eller en xy i det 23 kromosompar. Videre skriver de at forskjeller i hormonsystemet og sentralnervesystemet er de viktigste biologiske forskjellene med hensyn til å forstå kjønnenes ulikheter i atferd. Her er det selvsagt individuelle forskjeller. En kvinne kan for eksempel produsere mer testosteron (det mannlige kjønnshormon) enn en mann. Men gjennomsnittet

viser i følge Wallengren og Lippa at det er forskjeller mellom kjønnene og at det kan påvises at kjønnshormonene har betydning for vår atferd (Wallengren, 1990, s. 31; Lippa, 2005). Det sentrale blir da om man kan forklare menn som overgripere på bakgrunn av biologi.

Ser man på et samleie mellom en mann og en kvinne er det tydelig at mannen med sitt kjønnsorgan er den aktive inntrengeren, mens kvinnen med sitt kjønnsorgan er den passive mottager. Man kan da tenke seg at mannen fra naturen sin side er utrustet til å være den dominerende part i en seksuell samhandling. Ut fra dette perspektivet blir mannen den som styrer det seksuelle liv. Hvis da en kvinne motsetter seg disse handlingene ser vi i overgrepssaker at mannen benytter seg av rollen som den aktive inntrenger til å gå over grensene vårt samfunn regner som moralsk akseptable. Undersøkelser (Wallengren, 1990; Lippa, 2005) viser at menn påvirkes sterkere enn kvinner av visuelle stimuli. Det skal ikke mer til enn synet av en vakker kvinne, litt bar hud eller flotte former til før en mann blir seksuelt opphisset. I tillegg ser vi at mannens seksualitet er tett forbundet av lystfølelse. Kvinners seksualitet synes å være forbundet med trygghet, berøring, tilfredsstillende omgivelser og lignende. Blandingen av lysten på seksuell tilfredsstillelse og opphisselse ved visuelle stimuli kan være årsaker til at menn blir overgripere i mye større grad enn kvinner. I følge Wallengren (1990) og Lippa (2005) er den seksuelle atferden på grunn av de to kjønns ulikheter i anatomi og fysiologi svært forskjellig, og dette vil kunne få stor innflytelse på mannens og kvinnens seksuelle atferd samt deres syn på seksualitet. Holter (1989) hevder at det mannlige sosiale kjønn er mer seksualisert enn kvinnen og at det derfor er naturlig at det stadig er mannen som vil ha mest sex. Han mener også at menn i mye større grad enn kvinner blir seksuelt avvist. Da kan det være "forståelig" at det er et klart flertall av menn med en sterk biologisk seksualdrift som blir overgripere. Men dette er omstridte påstander. Mange vil mene man er preget av tunnelsyn dersom man ser på biologi som eneste faktor i forbindelse med seksuelle overgrep (Brackenridge, 2003; Hermstad, 2006; Holter, 1989; Faludi, 2000).

Tradisjonelt sett har vi hatt et kjønnsrollemønster der mannen dominerer og har makt over kvinnen. Tradisjonelle syn på seksuelle overgrep begått av menn har vært opptatt av skjevfordelingen av makt mellom kjønnene. Slik forstås seksuelle overgrep i lys av patriarkiets kvinneundertrykkelse (Hermstad, 2006; Holter, 1989). Patriarki stammer fra det greske *pater* (far) og *arche* (gammel eller styre), og er et begrep som brukes for å beskrive den kulturelle forventningen til at fedre har det primære ansvaret for familiens velferd. Ordet

brukes også til å referere til et samfunn der menn forventes å ha ansvaret for samfunnet som helhet (www.wikipedia.org/wiki/Patriarki). Mannen har gjennom patriarkiet kunne utfolde seg fritt over veldig lang tid. Slik har mannens makt fått et skikkelig dypt rotfeste i samfunnet. Hermstad (2006, s 58) mener at overgrep handler om utfoldelse av mannlig seksualitet under bestemte sosiale og kulturelle betingelser, makthandlinger som lar seg realisere nettopp fordi konteksten gir mulighet til det. For eksempel viser han til at kvinner i muslimske land setter seg selv i fare ved å anmelde voldtekt. I disse landene ses voldtekt på som en handling der begge er aktive deltakere i et samspill. Dermed kan kvinnene risikere å bli straffet for løsaktighet eller hor (Hermstad, 2006, s. 58). Hans avhandling, "Forbrytelse og selvforståelse. Et bidrag til forståelsen av en gruppe menn dømt til fengsel for seksuelle overgrep, i lys av terapi, etikk og strafferett", omhandler menn som er dømt for seksuelle overgrep. Den tar utgangspunkt i de dømtes forståelse og erkjennelse av de handlingene de er dømt for. Det er en kvalitativ studie som bygger på dybdeintervju med 13 menn dømt til ett års eller mer for seksuelle overgrep. Generelt hovedresultat betegner Hermstad selv som at overgriperen ser ut til å ha en skadet evne til å forvalte intime følelser, særlig hadde de vansker med å forholde seg til modne og seksuelt jevnbyrdige partnere. Dette stemmer godt overens med teorien presentert i kapittel 3.1 (Førsvoll, 2003; Pedersen, 1998; Star, 1983).

Robert Connell (2002) er opptatt av sosiale forhold. Han tar for seg forhold i kulturen som har påvirkning for maktfordelingen i samfunnet. Sosiale forhandlinger som foregår som utgangspunkt for at vi forstår våre kroppar som kjønne. Altså mener Connell at samfunnets rådende oppfattelse bestemmer hvilke maskuliniteter som er aksepterte og gjeldende. Det er disse maskulinitetene som regnes som hegemonisk maskulinitet. Videre hevder han at det er sterke krefter som opprettholder den todelte kjønnsordningen i samfunnet. Særlig heteroseksuelle menns dominans over kvinner og homoseksuelle menn.

Berit Ås (2001) beskriver de fem herseteknikkene som en persons evne til usynliggjøring, latterliggjøre, tilbakeholde informasjon, fordømme andre og påføring av skyld og skam (gjærne gjennom latterliggjøring, ydmykkelser, ærekrenking og lignende). Det er altså teknikker menn benytter for å undertrykke kvinnene og kvinnekulturen.

Nå vil jeg forsøke å se på hvordan menn får så gode muligheter til å misbruke makt. Hvorfor har de så mye makt i for eksempel idrett?

Heteroseksualitet er idrettens idealbilde. For eksempel i fotball er det svært få spillere som står frem som homofile. Jeg synes imidlertid det ville være rart hvis så få av så mange spillere skulle være homofile. Man ser at idretten ofte deles inn i et kjønnskille. I mange tilfeller styres idretten av heteroseksuelle menn. De liker det og nyter det. (Brackenridge, 2001)

Samtidig må kvinner rettferdiggjøre sin deltakelse i idrett. Slike erfaringer har jeg flere ganger sett i forbindelse med kvinnelige fotballspillere her i Norge. Blant mannlige spillere er det en akseptert myte at "alle" kvinner som spiller fotball er lesbiske. For å avkrefte dette ser man eksempler på damespillere som kler seg overdrevet feminint og legger stor vekt på sin egen heteroseksualitet. Disse mytene forsterkes av såkalte ekspertkommentatorer. Etter harde taklinger i fotballkamper for menn hører man ikke sjelden disse kommentatorene komme med flåsete utsagn som "det er tross alt en mannfolksport", "det er ikke en syforening det her" eller "dette er en kamp for menn med stor m". Slik ser vi at stereotypiseringen forsterkes. Dette ser jeg som en del av den hegemoniske maskulinitet og bruk av herseteknikker. Liz Kelly (1988) hevder at den viktigste årsaken til menns seksuelle vold mot kvinner er behovet for kontroll, ikke sex (Brackenridge, 2001, s. 86). Det er jo interessant å se at det kan virke som om jo sterkere kvinner blir, jo større blir menns interesse for fotball. Dette synes å være en arena der de fortsatt beholder makten og styrer "reglene". I et lag ser vi at menn som mobbes ofte blir kalt med jentenavn. Gjennom mange år som aktiv deltaker i lagsport har jeg sett at dette er strategier som effektivt tas i bruk. Spøking og vitsing om kvinners kjønnsorganer, utseende og rolle som mannens underordnede er allment akseptert som en del av "garderobepratene". Slik brukes hersketeknikkene effektivt som maktmiddel. Som nevnt i kapittel 6.1 stilles det i dag mange krav til det å være mann. Idrett kan da være en arena der menn får fortsette utøvelsen av sitt tradisjonelle bildet av den sterke, robuste og herskende mannen. Det er en av de siste instansene der menn fortsatt har muligheten til å fritt diktere reglene. Jeg tror den heteroseksuelle idealbildet, med masse fokus på sex og kvinner som et mål/ objekt, blant menn innen idrett kan være med å muliggjøre seksuelle overgrep. I blanding med alkohol tror jeg disse grensene ytterligere svekkes. Seksuelle overgrep kan være et ekstremt virkemiddel for å opprettholde den maskuline dominansen. Brackenridge (2001) beskriver overgrepet som det meste ekstreme forsøket på å opprettholde makten over kvinner og barn. Hun skriver:

"Sex discrimination and sexual harassment in sport are expressions of mens concerns about

loss of power; sexual abuse are their most extreme attempts to (re)gain power.”
(Brackenridge, 2001, s. 88).

I Norge har vi også en situasjon der menn stort sett har de viktigste posisjonene og er best betalt. Det er først de siste tiårene kvinnefrigjøringen har skutt fart. Ennå ser vi at ”mannsyrker” får bedre betalt enn ”kvinneyrker”. Den dag i dag er ”lik lønn for likt arbeid” en av de viktigste parolene i kvinnekampen. Slik ser vi at mannen gjennom århundrer med maktdominans har skaffet seg en veldig sterk posisjon. Dette er en nærmest uendelig diskusjon jeg ikke skal begi meg ut på her. Imidlertid synes jeg det er interessant å se hvordan mannens posisjon opp gjennom historien har, og fortsatt har, bidratt til at det stort sett er menn som begår seksuelle overgrep her i landet.

Bibelen ble til i det som må kunne kalles et strengt konservativt miljø med et diskriminerende kvinnesyn. Etter at kristendommen, med Olav Haraldson (som falt i slaget på Stiklestad i 1030) i spissen (www.kirken.no), kom til Norge har Bibelen spilt en stor rolle i folks liv og levemåte. Før folkeopplysningen hadde prester og forkynnere nærmest fritt spillerom til å tolke og forkynne Bibelens lære. Men også i moderne tid er det utallige eksempler der ”den hellige skrift” blir misbrukt for å få seksuell tilfredsstillelse (Førsvoll, 2003; Lundgren, 1987; Lundgren, 1985). Tar vi en rask titt inn i Bibelen finnes det vers som gir grobunn for å tolke mannen som overlegen kvinnen. For eksempel Paulus brev til Efeserene 5, 21 – 24: ”Underordne dere under hverandre i ærefrykt for Kristus! De gifte kvinner skal underordne seg under Herren selv. For mannen er kvinnens hode, slik Kristus er kirkens hode; han er frelser for sitt legeme. Likeledes som kirken underordner seg under Kristus, skal en kvinne underordne seg under sin mann i alt.” (Bibelen, 1978) Det er ikke vanskelig å tenke seg at menn ved å henvise til slike referanser står i en særskilt posisjon til å misbruke makt. Det er også grunn til å tro at det kvinnesynet kristendommen representerte helt inn i slutten av 1900 - tallet har vært rådende i befolkningen her til lands. I starten hadde kirken stor makt og påvirkning på folks levemåte. Det vil da være naturlig at kirken har hatt stor innvirkning på både troende og ikke troendes holdninger.

Bibelen og kirken er ikke lenger selvfølgelige sannheter i dagens samfunn. Individet og personlig utvikling og suksess står i sentrum. Mannsrollen har i de siste tiårene gjennomgått

store forandringer. Det er ikke lenger tilfredsstillende at mannen sørger for mat på bordet. Behovet for fysisk beskyttelse fra ytre farer er også borte. Mannen ser med andre ord ut til å kunne bli overflødig. Sædbanker og kunstig befruktning gjør til og med menn overflødige med tanke på reproduksjon. I tillegg er kvinner i den vestlige verden i stor grad økonomisk frigjorte. Mannens posisjon og rolle er mer uklar. Følsom, sexy, rik, barsk, koselig, tøff, morsom og lignende er bare noen av forventningene mannen står overfor. Spesielt blir dette presentert i den uendelige rekken av magasiner og såpeserier som florerer i norske butikkhyller og på nasjonale og internasjonale TV kanaler. Menn får en rekke forventninger som er vanskelige å definere og ikke minst oppfylle. Spesielt med tanke på det seksuelle tror jeg mannen opplever mange og vanskelige krav. Ukeblader og magasiner er proppfulle av stoff om ”det perfekte samleiet”, ”ti veier til god sex”, ”slik fører du din kvinne til himmels”, ”mannens guide til den perfekte elsker” og lignende. Jeg tror man med denne utviklingen i mange tilfeller skaper en frustrert og forvirret mann. Kravene blir mange og løsningene vanskelige. Spørsmålet blir da om denne økte forvirringen rundt mannens rolle kan være en medvirkende årsak til at det er menn som begår overgrep. Den bidrar i alle fall til å bety noe for mannens selvtillit (Hermstad, 2006). Susan Faludi skriver i boken ”Snytt. Sviket mot mannen” om hvordan mannen blir plassert i en følelse av avmakt og svik som en følge av endrede forventninger til manssrollen. Dette forsterkes av mannens i utgangspunktet manglende evne til å sette ord på egne følelser og behov (Faludi, 2000). Hermstad (2006) beskriver overgriperes problematiske forhold til seksualitet. Overgriperne fra hans materiale refererer til kravene om gjensidighet, forhandlinger og tilpasninger som et komplisert spill der de føler seg utilstrekkelige og underlegne. De trekker seg unna jevnbyrdige partnere og vender seg i stedet til uskyldige offer (barn, elever, kvinner, utøvere de er trener for osv.) (Hermstad, 2006, s. 292). Slik ser man at kravene som stilles i et ”normalt” samliv blir for vanskelig for noen menn å mestre. Valg av barn som seksuelle objekter kan forstås som en skjerming av seg selv fra en krevende voksenverden. Overgrepet blir et desperat forsøk på å forenkle sin egen seksuelle virkelighet (Hermstad, 2006, s. 293). Det at mange menn føler seg underlegne i forhold til sterke og dyktige (ofte rike) kvinner kan tære på det maskuline selvbildet. Skammen over å ikke klare å realisere manssrollens krav forsterkes ved at enkelte forgriper seg på uskyldige offer.

Jeg vil nå gå nærmere inn på overgriperes alder og sivile forhold. Første kommer en oppsummering av resultatene fra min undersøkelse.

I forhold til teori på området, så er mine resultater samstemte med teorien med tanke på alder og sivile forhold (Førsvoll, 2003; Brackenridge, 2001). Altså synes den typiske overgriperen å være mellom 25 – 40 år og kunne beskrives som en helt vanlig mann. De er gifte, samboere, foreldre og har stort sett jobb. Sammenligningen mellom teori, andre undersøkelser og mine resultater må skje med en viss varsomhet. Forskjeller i utvalg, svarprosent, metode og definisjonsbruk er faktorer som kan påvirke resultatene i de forskjellige undersøkelsene.

I følge Star (1983) varierte overgriperes alder fra 20 – 50 år. Dette stemmer godt med undersøkelsen til Brackenridge et al (in review) der overgriperne var mellom 16 og 63 år. Gjennomsnittsalderen i denne undersøkelsen var 34,2 år. Ser vi på resultatene på min undersøkelse er de veldig nære tallene fra Brackenridge et al. Mine referanser i teoridelen er jo også samstemte i at overgriperen er godt voksen og har krenkedes tillit (Førsvoll, 2003, Pedersen, 1998, Brackenridge, 2001). Men hvorfor er det slik? De nevnte undersøkelsene sier lite om hvorfor overgriper ofte er mellom 20 og 50 år. Annen litteratur (Brantsæter, 2001, Faludi, 2000, Hermstad, 2006, Holter, 1989, Råkil, 2002, Nielsen, 2004) jeg har lest sier også lite om årsakene til at overgriperne synes å være godt voksen.

Menn fra 20 – 50 representerer kanskje den ”sterkeste” delen av befolkningen. De er menn, i sin beste alder fysisk, mange har fått seg posisjoner i arbeidslivet og de begynner å tilegne seg nyttig livserfaring. Dette er faktorer som kan nyttiggjøres med tanke på å begå et overgrep. I mange tilfeller vil de være både fysisk og psykisk overlegne kvinner så vel som mindreårige gutter og jenter. Som tidligere nevnt i diskusjonen om menn som overgripere er det i dag mange menn som har et problematisk forhold til jevnaldrende kvinner. De kan føle seg underlegne og utilstrekkelige. Dermed kan menn som vi regner som uskyldige forandre seg til overgripere i kampen for å ta kontroll på deres egen virkelighet. I tillegg blir menn mellom 20 – 40 regnet for å være i sin mest aktive alder med tanke på seksualitet. Behovet for seksuell tilfredsstillelse er stort. Kravene til mannen er i dag mange. Han kan ikke lenger ”kreve” sex av sin partner. For mange vil da frustrasjonen og nederlaget gå ut over uskyldige offer (Normann, 1993). Man ser også menn som mislykkes i sitt arbeide med å skaffe seg en partner. I en tid da individuell tilfredsstillelse og jakten på egen lykke står i sentrum, kan det være vanskelig å finne seg en partner. Det er ikke lenger slik at det fra familie og omgivelsers side nærmest er forutbestemt hvem som skal være din livsledsager. Nå er enhver sin ”egen

lykkes smed”. Ungdom og barn kan ofte være enklere å forholde seg til for menn som sliter med jevnaldrende. De har mindre erfaring, og kanskje dårligere forutsetninger for å sette klare grenser mellom rett og galt. De har erfart mindre av livet, en voksen mann blir dermed på mange måter overlegen i forholdet.

Det er viktig å understreke at overgriperes alder er en tendens. Bare i min undersøkelse er det jo overgripere som er under 20 og flere som er over 45. Men som sagt så ser det ut som prosentvis flest befinner seg innenfor aldersgruppen 20 – 40 år. Min undersøkelse gir bare tall fra 15 saker. Dermed har man for lite utvalg til å kunne generalisere og si at disse resultatene kan være gjeldende utover utvalget.

Overgripernes sivile situasjon varierer som sagt mye. Også her ser de ut til å representere ”normale” personer. Det mest spesielle ved overgripernes sivile forhold vil jeg si er at det ikke er noe spesielt ved dem i det hele tatt. Resultatene bygger opp under teorien som hevder at et av kjennetegnene på overgriper er normalitet (Førsvoll, 2003; Pedersen, 1998; Brackenridge, 2001). Det at de er ”normale” med tanke på jobb- og familiesituasjon ekskluderer ikke Star (1983) og Brackenridges (2001) resultater som viser at overgriper er sosial avviker, lav selvtillit, lite kontakt med egne følelser, problemer med seksuelle forhold til jevnaldrende og har manglende selvfølelse. Det er i bunn å grunn ganske stor enighet i at ingen profil er beskrivende for overgriperne (Salter, 2003). Følgende avsnitt beskriver hvor mangfoldig gruppen av overgripere synes å være: ”Realistically, the sex offender may be a close relative, a friend, or acquaintance, rather than a stranger; an older person or a youth; wealthy or poor; a Caucasian or a person of color; gay or straight; literate or illiterate; able or disabled; religious or non – religious; a professional, white or blue collar, or unemployed worker; a person with an extensive criminal record or one with no offense history at all” (Dam, 2001, s. 82)

6.2 Hvordan er maktforholdet mellom overgriper og krenkede?

Makt og seksuelle overgrep henger nøye sammen. Der det er et overgrep er det også misbruk av makt. I ethvert forhold mellom trener og utøver vil det være iboende muligheter for

maktmisbruk (Brackenridge, 2001). Vi ser at i forbindelse med både risikofaktorer og grooming så er maktforholdene mellom overgriper og krenkede sentrale. For eksempel er misforhold i maktbalanse, altså at det ikke er et likeverdig forhold mellom to individer i en sammenheng der disse skal samarbeide eller at de kan påvirke hverandre, mellom overgriper og krenkede et nødvendig utgangspunkt for vellykket grooming. I kapittel 6.1 diskuterte jeg at de aller fleste overgripere er menn. Menns makt over kvinner og barn er en sentral faktor i forbindelse med makt og maktmisbruk. Det blir hevdet at idretten er en arena der heteroseksuell maskulinitet får fritt spillerom (Messner, 1992; Messner & Sabo 1994; Brackenridge, 2001). Jeg skal nå se på hvordan idretten kan være en arena der forholdene legger seg til rette for maktmisbruk. Da spesielt hvordan overgriper gjennom forskjellige former for maktmisbruk kan styre krenkedes tilværelse. Kjønnsmakt blir diskutert i kapittel 6.1 Først oppsummerer jeg resultatene fra min egen undersøkelse.

Resultatene viste at i samtlige saker var det misbruk av voksenmakt. I 13 av 15 saker er det menn som begår overgrep mot jenter (kjønnsmakt), og i to av sakene er det menn som begår overgrep mot gutter (Disse tilfellene kan også regnes som kjønnsmakt da det er voksne menn som begår overgrep mot unge gutter.) Ser vi på ekspertmakt er resultatene her litt mer sprikende. Sak 2 representerer tydelig misbruk av ekspertmakt. Her er det liten tvil om at overgriperens posisjon som ekspert har blitt utnyttet. Men i sak 3,5,8,11 og 12 er det litt mer uklare beskrivelser. Mine tolkninger fører imidlertid dit hen at det her er misbruk av ekspertmakt. I slike tvilstilfeller blir det opp til meg som forsker å vurdere hver enkelt tilfelle. Dette vil kunne prege resultatene. I sak 1 og sak 4 bruker trener sin kompetanse til å argumentere for idrettsmassasje. Massasje som senere utvikler seg til overgrep. Sak 6 viser et eksempel der krenkede er en utøver som synes særlig sårbar for å bli utnyttet på bakgrunn av treners ekspertrise.

Posisjonsmakt og ekspertmakt er to maktformer som minner om hverandre. I mine data ser jeg at i flere tilfeller bruker overgriper sin posisjon i idrettsverdenen til å begå overgrep. Sak 4 er et tilfelle der posisjonen i idrettsverden blir en mulighet for å benytte seg av misbruk av ekspertmakt. Videre bruker overgriper posisjonen som trener til å tilrettelegge for reiser, tilsette utøvere som deltidsarbeidere og arrangere fester.

Karismatisk makt er det lite informasjon om i saksdokumentene. Sak 7, 8 og 9 viser tegn til at det kan ha foregått misbruk av karismatisk makt.

Ekspertmakt er som sagt den makt som ligger i å ha kjennskap til idretten. For eksempel hvordan man skal bli en god utøver. I mine resultater har overgriper brukt sin kunnskap til å misbruke makt. Flere eksempler viser at overgriper har gitt uttrykk for at det er nødvendig at han gir krenkede idrettsmassasje. Begrunnelsen for dette er å løse opp stive muskler, og dermed være bedre rustet til å prestere på et høyt nivå. Som trener får man da et usedvanlig godt utgangspunkt for maktmisbruk. Utøverne er ofte unge og sårbare. Som tidligere nevnt viser mange stor tillit til treneren. I de mest ekstreme tilfellene blir trenerens ord lov. Da kan man jo forstå at idretten er en arena som muliggjør overgrep. Ambisiøse utøvere som vil til topps for enhver pris vil nok i mye mindre grad stille spørsmål ved trenerens handlinger og fremgangsmåter.

Mange idretter krever at treneren er aktiv og støttende. Slik kan det være fare for at uskyldige blir mistenkeliggjort. For eksempel kan idrettsmassasje feilaktig oppfattes som om treneren er ute etter å misbruke sin stilling. En utøver kan ha stort behov for massasje av lysker. Hvis man da har kvinnelig utøver og mannlig trener er det jo ikke usannsynlig at dette blir oppfattet som noe det kanskje ikke er. I slike tilfeller bør både trener og utøver vise forsiktighet og åpenhet. Et godt alternativ kan være å få kvinnelige støttespillere til å ta seg av den mest intime massasjen. Ut fra mine resultater kan man ikke si noe om enkelte idretter er mer utsatt for misbruk av ekspertmakt enn andre. Turn var den mest representerte idretten. I tre av sakene ble det drevet turn. Fotball var representert i en sak, mens i resten av sakene var det forskjellige enkeltstående idretter.

6.3 Hva med risikofaktorer og grooming i forbindelse med overgrepet?

For å drøfte dette vil jeg ta utgangspunkt i risikofaktorer for overgrep og grooming som jeg har funnet i mine resultater. Utvelgelse, risikofaktorer hos utøver og opprettholdelse er de faktorene der risikoen for overgrep kommer tydeligst frem. Grooming er som tidligere nevnt en sentral faktor i de fleste sakene.

6.3.1 Risikofaktorer.

Ni av femten saker sier noe om utvelgelse, fem av femten sier noe om risikofaktorer hos utøver, seks av femten nevner opprettholdelse og tolv av femten viser at det har forekommet grooming. Resultatene viser at med tanke på utvelgelse så synes det som om overgriper bruker planlagte strategier. I forbindelse med idrett er det en klar tendens til at overgriper organiserer egentrening og andre former for alenetid sammen med utvalgte. Overgriper ser også ut til å gå inn for å skape en tett relasjon som skiller seg fra relasjonen til eventuelle andre lagkamerater/ jevnaldrende. I tre av sakene velger overgriper krenkede uten å kjenne vedkommende. Det er snakk om direkte utvelgelse. Det blir da brukt lokkemidler som fest, godterier, porno, alkohol og lignende.

Overgriper ser ut til å ønske en tettere relasjon med krenkede enn krenkedes lagkamerater/ jevnaldrende. Når overgriper har valgt seg ut en "kandidat" ser det ut som at han da forsøker å skape en relasjon til krenkede som skiller seg fra den han har til andre. Overgriper blir avhengig av denne tette relasjonen for å komme i mål med overgrepet. I tillegg er det i mange tilfeller mye som tyder på at overgriper sliter med sine relasjoner til jevnaldrende. Man ser at de har problemer med omgivelsenes forventninger til hvordan livet skal leves (Brackenridge, 2001; Førsvoll, 2003; Star, 1983). Da kan krenkede bli en venn som kan tilfredsstille overgriperens sosiale behov. Som nevnt under diskusjonen av menn som overgripere, kan det være lettere for overgriperen å forholdet seg til et barn enn kompliserte jevnaldrende.

Resultatene viser og at trener/ overgriper utvelger krenkede ved å organisere egentrening og alenetid for de to. Dette er en risikofaktor, og en av idrettens iboende muligheter for overgrep (Brackenridge, 2001; Nielsen, 2004). Overgriper kan ut fra et faglig ståsted begrunne at det er behov for ekstra egentrening. Dette kan han gjøre både overfor krenkede, krenkedes familie og øvrige omgivelser. Vi ser i vår vestlige verden et enormt fokus på enkeltpersoner og det å fremstå som vellykket. Tabloidpressen er full av stoff om den enkeltes suksess. Det virker som det er det samme hva en lykkes i, bare en lykkes og får oppmerksomhet. Da kan det være lett for en overgriper å argumentere overfor krenkede og dens familie om at litt ekstra

egentrening er det som skal til for at vedkommende blir en av de vellykkede i idrettens verden.

Men overgriper tar også en risiko ved å skape tette relasjoner til spesielt utvalgte. I dagens samfunn er man etter hvert klar over faren for seksuelle overgrep. Foreldre og omgivelser kan fatte mistanke dersom overgriper har et tettere forhold til spesielt utvalgte enn det han har til andre. Dette kan for eksempel komme til uttrykk der overgriper er trener for et håndballag. Hvis da en spiller får ekstra oppfølging/ behandling er sjansen tilstede for at lagvenninner, støtteapparat eller foreldre reagerer.

Risikofaktor hos utøver er en viktig faktor med tanke på muligheter for et eventuelt overgrep (Brackenridge, 2001; Nielsen, 2004; Førsvoll, 2003; Brackenridge & Kirby, 1997). Det som går igjen i mine funn er at krenkede viser stor tillit til overgriper, at krenkede i flere tilfeller er ambisiøse utøvere, at krenkede er i en sårbar livssituasjon utenfor idretten og det er flere eksempler på at krenkede er talentfulle utøvere. Disse resultatene stemmer godt overens med andre undersøkelser på dette området (Brackenridge & Kirby, 1997; Cense & Brackenridge, 2001; Brackenridge, 2001; Nielsen, 2004)

Krenkede har altså ofte stor tillit til overgriper. Dette gjør det lettere for overgriper. I denne sammenheng ser vi også at krenkede ofte er i en sårbar livssituasjon der de har problemer i forhold til foreldre, søsken, har ofte få venner og lignende. Den sårbare livssituasjonen kan forsterke tilliten til overgriper. Overgriper kan bli den trygge havnen i en ellers utrygg verden. Krenkede kan nok føle at vedkommende ikke strekker til på en rekke områder i livet. Da kan overgriper ved å gi ros, støtte, trygghet og omsorg etablere et forhold der han blir krenkedes viktigste person. Slik ser vi at en person som har lite tillit til omgivelsene og baserer all sin tillit på en person blir utrolig sårbar. Overgriper får da en ”takknemlig” oppgave. (Brackenridge, 2001; Førsvoll, 2003; Nielsen, 2004; Cense & Brackenridge, 2001; Brackenridge & Fasting, 2005)

Ambisiøse og talentfulle utøvere ser også ut til å være mer utsatt for overgrep enn de som driver idrett pga mosjon eller bare for gøy (Brackenridge, 2001). I mine resultater er det i to av sakene presisert at krenkede var en ambisiøs og dyktig utøver. Dette ble også nevnt som

faktorer som var med på å muliggjøre overgrepet. Kombinasjonen mellom ambisiøs og talentfull ser særlig ut til å være en risikofaktor for overgrep (Brackenridge, 2001; Nielsen, 2004). En ambisiøs utøver kan jo tenkes å være i stand til å ofre mye for å nå sine målsettinger. De er ofte ekstremt treningsvillige og klar over at prioriteringene hele tiden må gå i idrettens favør. Da kan venner og andre sosiale faktorer stå i fare for å bli nedprioritert. Som vi så tidligere vil da krenkede ved et overgrep stå i en ytterst sårbar situasjon. En trener kan i kraft av sin kompetanse argumentere for sex, massasje, beføling og lignende som en del av treningsopplegg som er nødvendig for å oppnå ønskede resultater. Utøvere som er veldig ambisiøse vil antakeligvis lettere la seg lure av denne argumentasjonen. For mindre ambisiøse utøvere vil det nok være lettere å sette grenser, de er ikke så sårbare for eventuelle konsekvenser (Cense & Brackenridge, 2001). Brackenridge & Kirby (1997) presenterte en modell som kalles "stage of imminent achievement". De prøvde å finne ut når en idrettsutøver er mest sårbar for seksuelle overgrep. Ut fra alder og idrettslig nivå forsøkte de å finne de største risikozonene. De mente at risiko for seksuelle overgrep i idrett er størst når utøver er på nivået under eliteutøver. Da spesielt hvis dette "krasjer" med puberteten. Idrettslig nivå som er rett under eliteutøver samtidig med puberteten blir da "stage of imminent achievement". Det trengs mer empiriske undersøkelser for å kunne bekrefte denne teoriens validitet (Brackenridge, 2001).

Talentfulle og ambisiøse utøvere er antakeligvis mer utsatte i møtet med en overgriper (Brackenridge, 2001). Men det er viktig å presisere at utøverens risiko for å bli utsatt for overgrep også henger sammen med utøverens sårbarhet, livssituasjon og sosiale relasjoner. Selv om dette er risikofaktorer er det viktig å presisere at tette relasjoner mellom trener og utøver, ambisiøse utøvere, talentfulle utøvere, sårbare utøvere og lignende ikke trenger være tegn på at det foregår overgrep. En utøver og dens trener kan ha et veldig tett og godt forhold uten at det trenger foregå noe som ikke bør foregå. Mange idretter (for eksempel turn) krever fysisk kontakt mellom utøver og trener. I tillegg trengs det utrolig mye tid på å bli god. Da er det naturlig at det skapes tette bånd mellom utøver og trener. Derfor kan det også være utrolig vanskelig å oppdage seksuelle overgrep. Idrettens sentrale verdier bygger på at man stoler på hverandre, er lojale og selvoppofrende (Brackenridge, 2001).

Opprettholdelse av overgrepet er også et forhold hvor overgriper tar i bruk virkemidler for å fortsette overgrepet (Brackenridge, 2001; Nielsen, 2004). Det er en risikofaktor for fortsatt

overgrep. Resultatene i min undersøkelse viser spesielt tre faktorer som er viktige for at overgriper kan få fortsette overgrepet i fred. Nemlig konsekvenser for krenkede, bruk av trusler overfor krenkede (trusler om vold, vold mot familie) og at overgriper har stor tillitt hos krenkedes familie.

Her ser vi igjen at krenkede står i en sårbar situasjon. Vedkommende har tilsynelatende veldig mye å tape på å si ifra om hva som foregår. Som nevnt tidligere befinner ofte krenkede seg i en posisjon der de har et lite sosialt nettverk i tillegg til dårlige relasjoner til foreldre og familie. Da kan overgriperens trusler om konsekvenser få en ekstra sterk virkning. Krenkede står i fare for å miste alt. Hvis da overgriper i tillegg har stor tillitt hos krenkedes familie, blir situasjonen enda vanskeligere for krenkede. Da kan vedkommende komme i situasjon der det føles som en står alene mot alle (overgriper, familie, venner, lagkamerater) som betyr noe i livet (Brackenridge, 2001). Overgriperens gode relasjoner til krenkedes familie gjør det vanskeligere for krenkede å nå frem med sine påstander. Voksne erfarne trenerne har ofte mer pondus og bedre argumentasjon enn en ung og uerfaren utøver.

6.3.2 Grooming.

Utvelgelse, opprettholdelse og risikofaktorer hos utøver er alle faktorer som er en del av en groomingprosess (Brackenridge, 2001; Nielsen, 2004; Førsvoll, 2003). Men siden disse blir diskutert ovenfor vil jeg utelate disse i diskusjonen om grooming. De faktorene jeg vil se på er fysisk grooming, følelser til overgriper og bruk av reiser/ transport. Grooming er som tidligere nevnt en prosess der overgriper bygger opp tillit til krenkede, for så å bryte ned krenkedes intimitetsgrenser (Brackenridge, 2001).

I mine resultater er det eksempler på fysisk grooming (sak 1, sak 4, sak 6), følelser til overgriper (sak 3) og bruk av reiser/ transport (sak 3, sak 5, sak 8). Som nevnt i teorien er tillitt og avhengighet nøkkelord i forbindelse med grooming. Overgriperens hensikt med groomingen er at krenkede skal bygge opp avhengighet. Det endelige målet, overgrepet, er enklere å nå når krenkede over lang tid bygger tillitt til overgriper. I mange tilfeller ser vi til og med at krenkede selv opplever å få sterke følelser overfor overgriper. (Brackenridge, 2001; Nielsen, 2004; Førsvoll, 2003)

Fysisk grooming kommer til uttrykk ved omgangsformer som ofte kan betegnes som normale (Brackenridge, 2001; Nielsen, 2004). Overgriper kan strekke strikken lengst mulig ved å hele tiden bevege seg i grenseland av hva krenkede aksepterer. I mine resultater ser vi spesielt at idrettsmassasje blir brukt for å bryte ned krenkedes grenser. I både sak 1 og sak 4 begynner overgrepet ved at overgriper starter med idrettsmassasje som utvikler seg til å bli massasje av mer intime steder. Etter hvert blir denne massasjen grovere, før det til slutt i begge tilfeller ender i seksuelle overgrep. Dette stemmer godt overens med hvordan andre beskriver (Brackenridge, 2001; Nielsen, 2004; Brackenridge & Fasting, 2005) fysisk grooming. I sak 4 begynner det hele med massasje av overkropp. Men igjen er det manglende informasjon om hva som skjer. Det er lite informasjon om hva som skjer mellom starten på groomingen og utføringen av overgrepet. Det samme ser vi i sak 1. Her står det at massasjen utvikler seg til utuktig omgang, men det står lite om hvordan.

Fysisk grooming er spesielt vanskelig i og med at det er en så naturlig del av mange idretter med fysisk kontakt. Massasje er for eksempel i mange situasjoner både nyttig, nødvendig, bra for utøver og ikke minst naturlig. Mellom konkurranser kan det være nødvendig at trener masserer ømme muskler. Trener og utøver kan få tid og ro til å gå gjennom treninger/ konkurranser. Det kan også føre til at de bygger tillit til hverandre som mennesker. Problemet blir når man har en overgriper som bevisst utnytter disse forholdene for å skaffe seg seksuell tilfredsstillelse.

Sak 3 representerer noe jeg synes er spesielt med grooming. Nemlig at krenkede får positive følelser overfor overgriper. Av og til ser man at krenkede opplever relasjonen til overgriper som et kjæresteforhold (Brackenridge, 2001; Nielsen, 2004; Førsvoll, 2003). Krenkede opplever selv at dette er noe hun vil og er en del av. Da kan man forstå at overgriper har en "enkel" oppgave med å utføre overgrepene. Brutalt sagt kan man si at overgriper har utført en vellykket grooming. Følgende eksempler fra "Spoilsports" viser hvordan krenkede får følelser for overgriper og er fanget i dette spillet:

"I just thought...I was the one he really loved, and after all, we were the ones that were going to get married. So, you know, I dismissed it.... I was a very naïve person, very young,

immature, did not understand what was going on at the time and, boy, I look at it now and think it was so wrong....” (Brackenridge, 2001, s. 97).

“I often needed calming down because I’d had a hard session.... He did rape me but I did not know it was happening... I was infatuated with him... I was totally in love. He made me feel special” (Brackenridge, 2001, s. 97).

Når man ser følgende eksempler kan man forstå at det kan være vanskelig å oppdage og avsløre overgrep. Krenkede vil i mange tilfeller forsvare overgriper. Tidligere har jeg sett på konsekvensene krenkede kan være redd for ved å bryte ut av et overgrepforhold. Hvis krenkede i tillegg har følelser overfor overgriper, er det rimelig at disse to faktorene (konsekvenser og følelser) kan bidra til opprettholdelse av flere overgrep.

Bruk av reiser og transport som en del av groomingprosessen er velkjente virkemiddel (Brackenridge, 2001; Nielsen, 2004; Førsvoll, 2003). Sak 3, sak 5 og sak 8 viser eksempler fra dette i min undersøkelse. Sak 3 og sak 5 er tilfeller der overgriper har kjørt krenkede frem og tilbake til trening, har vært på reiser i forbindelse med idrettsarrangementer og gjennom bilkjøring møttes i andre sammenhenger. Sak 8 skiller seg ved at det her også forekom reiser av privat art. For eksempel på storbyferier og helgeturer.

Å ta krenkede med på reiser eller bilturer alene er en manøver som gir overgriper mye verdifull tid med krenkede. Han kan uforstyrret bearbeide og bygge tillitt til krenkede. Reiser på konkurranser, treningsleire og lignende er naturlige deler ved det å drive idrett. Slik kan trener med god grunn legge til rette for transport sammen med krenkede. Som regel skjer dette uten at omgivelsene (foreldre, venner, besteforeldre osv) stiller spørsmålstegn ved om dette kan være problematisk. Ofte vil derimot omgivelsene synes det er flott at vedkommende tilbyr en slik ”ekstraservice”. Slik ser vi igjen at overgriper bedriver grooming av så vel krenkede som omgivelsene. Og ikke minst viser det hvordan reiser kan være effektive virkemiddel i groomingen.

Det mest problematiske med grooming er at de forskjellige elementene (reiser, følelser, fysisk kontakt, spesielle forhold o.l.) ofte er positive deler av et helt naturlig og bra forhold mellom utøver og trener (Førsvoll 2003; Brackenridge, 2001). Slik kan uskyldige mistenkeliggjøres, samtidig som skyldige kan skjule seg bak en ”naturlig atferd”. Treneren kan lett gå i forsvar mot beskyldninger om grooming, og argumentere med at beskyldningen har ingenting med seksualitet å gjøre. I stormen av alle gode og troverdige argument kan utøveren stå igjen uten reelle muligheter til å forsvare seg selv. Det er også verdt å nevne at hvis for eksempel unge utøvere hører om dette som risikofaktorer for overgrep, så kan det oppstå misforståelser der unge utøvere tror de er utsatt for grooming uten at dette nødvendigvis er tilfellet. Imidlertid tror jeg det er sjelden utøvere sitter inne med denne kunnskapen. Mange forskere på området vil ikke skape hysteri og unødvendig panikk, samtidig som man for enhver pris ønsker å hindre ethvert mulig overgrep. Derfor er nok nødvendigheten av økt kunnskap mye større enn frykten for panikk og mistenkeliggjøring.

7.0 Konklusjon.

Denne undersøkelsen tok sikte på å besvare tre problemstillinger. Jeg ser nå i etterkant at det blir umulig å komme med bombastiske konklusjoner. Denne delen blir en oppsummering av hovedresultat og diskusjon.

Min første problemstilling gikk på hva som karakteriserer mennesker som begår seksuelle overgrep. Det mest fremtredende funnet i denne forbindelse var at overgriperne er menn. Alle de 15 sakene i min undersøkelse har mannlig overgriper. Ser man bort fra dette virker det som den ”typiske” overgriperen ikke finnes. Overgriperne er alt fra fabrikkarbeider til overleger, gifte og ugifte, gamle og unge. Alderen på overgriperne spriker fra 19 til 58 år. Jeg har altså ikke funnet en profil på overgriperne. Det mest felles trekket er at de er menn. Men man kan ikke si at alle overgripere er menn på grunnlag av en undersøkelse med femten personer. Derimot viser mye litteratur at mange undersøkelser viser en stor overvekt av menn (Brackenridge 2001, Nielsen 2004, Førsvoll 2003, Pedersen 1998). Jeg har forsøkt å forklare hvorfor det er slik.

Først undersøkte jeg den biologiske faktoren. Kan man ut fra biologiske forskjeller hos menn og kvinne forklare at menn som begår overgrep er i flertall i forhold til kvinner? Ved hjelp av litteraturen til Lippa (2005) og Wallengren (1990) fant jeg at man ikke kan avvise biologi som mulig medvirkende faktor. Men det er problematisk å forklare mannlige overgripere kun basert på biologi. Menns makt over kvinner ser ut til å være medvirkende.

Samfunnsstrukturene er sterke. Menn har bestemt over kvinner i mange hundre år. Spesielt i den vestlige verden står dette sterkt. Seksuelle overgrep ses i lys av patriarkiets kvinneundertrykkelse (Brackenridge, 2003; Hermstad, 2006; Holter, 1989; Faludi, 2000; Brackenridge, 2001; Sand, 2007; Thorsen, 2007). De siste tiårene har mannens posisjon blitt truet. Det er stadig flere forventninger til rollen som mann. Dette kan være både krevende og frustrerende for mange menn. De trekker seg unna jevnbyrdige partnere og vender seg i stedet til uskyldige offer (barn, elever, kvinner, utøvere de er trener for osv). Kravene som stilles i et ”normalt” samliv blir for vanskelig for noen menn å mestre. Valg av barn som seksuelle objekter kan forstås som en skjerming av seg selv fra en krevende voksenverden. Overgrepet

blir et desperat forsøk på å forenkle sin egen seksuelle virkelighet (Hermstad, 2006; Faludi, 2000).

Min andre problemstilling gikk på maktforholdet mellom overgriper og krenkede. Først og fremst er misbruk av makt en nødvendighet for at et seksuelt overgrep skal kunne begås. Slik er det maktmisbruk i alle overgrep. Undersøkelsen tyder på at det ofte er vanskelig å avdekke maktmisbruk. Trenere kan lett gjemme seg bak argumenter om nødvendigheten av tett kontakt mellom utøver og trener.

I alle sakene fra lagmannsretten ble det misbrukt voksenmakt. Det viste seg særlig at kombinasjonen av misbruk av voksenmakt, ekspertmakt, kjønnspekt og posisjonsmakt var vanlig i idretten. Dette kan jo tenkes å henge sammen med at i idretter ser man ofte mannlige trenere som er betraktelig eldre enn sine utøvere.

Både Nielsen (2004) og Brackenridge (2001) skriver mye om maktformene og hvordan de blir misbrukt. De resultatene jeg fant på maktmisbruk stemmer godt overens med disse.

Den tredje problemstillingen var ”hva kan man si om grooming og risikofaktorer i forbindelse med overgrepet?”. Her fant jeg resultater som jeg i stor grad kunne predikert etter å ha lest litteratur om emnet. Særlig Brackenridge (2001), Nielsen (2004) og Førsvoll (2003) har jeg benyttet for å få informasjon på dette området.

Krenkede er i mange av mine saker sårbare. De mangler relasjoner til nær familie og venner. De er lette å overtale og på desperat jakt etter trygge holdepunkter i livet. Overgriperne bruker transport, gradvis kontakt og gradvis fysisk grooming for å vinne krenkedes tillitt. I noen av sakene får også øvrig familie stor tillitt til overgriper. Denne tilliten gjør overgriper seg ofte ”fortjent” til gjennom tett oppfølging av krenkede. I en setting der krenkede er utøver og overgriper trener er det forholdsvis enkelt for treneren å vise omgivelsene en voldsom innsats og innlevelse overfor utøver. Slik ser jeg at, som annen litteratur støtter, treneren gradvis strekker grensene for å nærme seg seksuell omgang med krenkede.

Ser vi på Censes (1997) risikofaktorer for overgrep stemmer disse veldig godt overens med mine resultater. Siden overgrepene allerede er gjennomført er jo motivasjonen til stede hos overgriper. I forhold til utvelgelse er resultatene litt sprikende. Noen saker sier ingen ting om dette, mens andre gir litt informasjon. I noen av sakene starter forholdet som et vennskap, mens i andre ser det ut som om overgriper er på jakt etter mulige ”bytter”. Ser vi på risiko hos utøver er det som tidligere nevnt en fellesnevner at disse er sårbare unge mennesker. De er også i noen av sakene seriøse idrettsutøvere som er villige til å gå langt for å nå sine mål. Resultatene viser også at overgriper tar i bruk trusler og konsekvenser som et middel for å hindre at krenkede bryter ut av forholdet. Som en konklusjon kan man si at grooming er et viktig middel i de fleste overgrep (ser bort fra voldtekter). Det som er litt mer overraskende er at det ser ut til å være et mønster i hvordan krenkede velges ut. Det ser også ut til å være grunnlag for å si at krenkede ofte er sårbare unge individer, og i forbindelse med idrett er de ofte ambisiøse utøvere.

Hvordan ser så fremtiden ut i forhold til seksuell trakassering og seksuelle overgrep i idrett? Norges idrettsforbund vedtok 10 mars 2008 *at hele norsk idrett skal kreve politiattest mot seksuelle overgrep mot barn. Ordningen gjelder for alle som skal utføre oppgaver som i vesentlig grad innebærer et tillits- eller ansvarsforhold overfor mindreårige. Ordningen trer i kraft 1. januar 2009. Idrettsstyret mener at en felles praksis i hele idretten best mulig sikrer hensynet til barna, hensynet til personvern og hensynet til organisasjonen.*

<http://www.nif.idrett.no/t2.aspx?p=75631>

Dette vedtaket er etter min mening et viktig steg i riktig retning. Ved grundig oppfølging av dette tror jeg man kan luke bort mange potensielle overgripere i forskjellige idrettslag og idrettsgrener. Som vi så i teoridelen kapittel 3.3.1 mener Finkelhor at eksterne faktorer og utøverens evne til å gjøre motstand er de viktigste faktorene for å redusere risikoen for overgrep. Nå har vi fått kravet om politiattest som en ekstern faktor. Fortsatt tror jeg det gjenstår mye arbeid i å gjøre utøvere i stand til å gjøre motstand mot overgrep. For å øke utøverens motstandskraft tror jeg det vil være nødvendig med mer kompetanse og opplæring av den enkelte utøver. Ved grundig opplæring tror jeg mange vil kunne være bedre rustet til å motstå mulige overgripere. Det er ofte vanskelig for en usikker utøver å gjennomskue overgriperen før det er for sent. Det er jo som Ray Wire sier: ”Monsters dont come near to children, nice men do.”

Litteraturliste:

- Almås, E (2004) "Sex & sexologi." Universitetsforlaget.
- Badinter, E (1994) "XY – eller: Hva er en mand? Om mandens identitet" Tiderne skrifter.
- Bibelen (Oversettelse 1978) "Den Hellige Skrift Bibelen, Det gamle og det nye testamentet." Det norske bibelselskaps forlag.
- Bjørkly, A., Muller, J., Ringnes, H & Rudeng, E (1976) "En bok om menn." Pax forlag A/S Oslo.
- Bourdieu, P (1998) "Den maskuline dominans" Pax forlag 2000.
- Bourdieu, P (1996) "Symbolsk makt" Pax forlag A/S.
- Brackenridge, C (2001) "Spoilsports, understanding and preventing sexual exploitation in sport". Routledge.
- Brackenridge, C & Kirby, S (1997) "Playing safe: Assessing the risk of sexual abuse to elite child athletes". *International review for the sociology of Sport*, 32(4), 407 – 418.
- Brackenridge, C (1997) "He owned me basically..."- Women`s experience of sexual abuse in sport. *International Review for the Sociology of Sport*, 32(2), 115-130.
- Brackenridge, C, Bringer, J & Bishopp, D (2005) "Managing cases of abuse in sport." *Child Abuse Review*, 14, 259 – 274.
- Brackenridge, C.H., Bishopp, D., and Tapp, J. (in press, 2008) 'The characteristics of sexual abuse in sport: A multidimensional scaling analysis of events described in media reports', *International Journal of Sport and Exercise Psychology*, Special Issue: Abuse and Harassment in Sport Implications for the Sport Psychology Profession (Edited by T. Leahy)
- Brackenridge, C & Fasting, K (2005) "The Grooming Process in Sport: Narratives of Sexual Harassment and Abuse". *Auto/ Biography* 2005; 13: 1 – 20.
- Brackenridge, C & Fasting, K (2002) "Sexual harassment and abuse in sport: the research context". *Journal of Sexual Aggression* 8, 3 – 15.
- Brantsæter, M (2001) "Møter med menn dømt for seksuelle overgrep mot barn" Universitetet i Oslo.
- Bø, I (1991) "Sosiale relasjoners virkning på unges vekst og sosialisering" Working papers arbeidspapirer fra høgskolesenteret i Rogaland.

- Cense, M (1997) "Red card or carte blanche: risk factors for sexual harassment and sexual abuse in sport: summary, conclusion and recommendations." Arnhem: National Olympic Committee and National Sports Federation.
- Cense, M & Brackenridge, C (2001) "Temporal and developmental risk factors for sexual harassment and abuse in sport." *European Physical Education Review*, 7(1), 61 – 79.
- Coakley, J (2003) "Sports in society, issues and controversies".
- Connell, R.W (2002) "Gender". Cambridge: Polity Press.
- Dahl, R. A (1957) "The concept of power." *Behavior of Science*, Volume 2, 2, pp 201 – 208.
- Dam, C (2001) "Identifying child molesters. Preventing child sexual abuse by recognizing the patterns of the offenders." The Haworth Press.
- Ericsson, K (1992) "Kjønsspillet". J.W. Cappelen forlag A/S.
- Faludi, S (2000) "Snytt. Sviket mot mannen." W. Nygaard.
- Fasting, K, Brackenridge, C & Sundgot – Borgen, J (2004) "Prevalence of sexual harassment among Norwegian female elite athletes in relation to sport type." *International Review for the Sociology of Sport*, 39(4), 373 – 386.
- Fasting, K & Knorre, N (2005) "Women in sport in the Czech Republic: The experiences of female athletes." Oslo & Prague: Norwegian School of Sport Sciences & Czech Olympic Committee.
- Finkelhor, D (1984) "Child Sexual Abuse: New Theory and Research" New York: Free Press.
- Finstad, L & Høigård, C (1997) "Kriminologi" Pax Forlag A/S
- Førsvoll, R (2003) "Fra synd, fra sorg, fra fare. Seksuelle overgrep i kirke og samfunn". Verbum forlag.
- Giddens, A (1992) "Intimitetens forandring; Seksualitet, kærlighet og erotik I det moderne samfund." Hans Reitzels Forlag.
- Hennem, R (1999) "Bevis i saker om seksuelle overgrep mot barn" Levert som avhandling for dr. philos. – graden ved Det juridiske fakultet Universitetet i Oslo.
- Hermstad, K (2006) "Forbrytelse og selvforståelse: Et bidrag til forståelsen av en gruppe menn dømt til fengsel for seksuelle overgrep, i lys av terapi, etikk og strafferett". Norwegian University of Science and Technology, Faculty of Arts.
- Holme, I M & Solvang, B (1998) "Metodevalg og metodebruk". Tano Aschehoug.
- Holter, Ø G (1989) "Menn" Aschehoug & Co.

- Johannesen, A & Tufte, P A (2002) "Introduksjon til samfunnsvitenskapelig metode." abstrakt forlag.
- Kelly, L (1988) "Surviving Sexual Violence." Cambridge: Polity Press.
- Kirby, S & Greaves, L (1996) "Foul play: sexual harassment in sport." Paper presented at the Pre – Olympic Scientific Congress, Dallas, Texas, USA, July 11- 15.
- Kirby, S, Greaves, L & Hankivsky O (2000) "The Dome of Silence: Sexual harassment and abuse in sport." London: Zed Books.
- Kleiven, T (2001) "Det du har gjort mot en av mine minste, den kristne forsamlingen og seksuelle overgrep" Hovedfagsoppgave i helsefag, studieretning diakoni våren 2001.
- Kennedy, S (2006) "*Why I Didn't Say Anything: The Sheldon Kennedy Story*" Insomniac press, Canada.
- Leahy, T Pretty, G and Tenenbaum, G (2002) "Prevalence of sexual abuse in organised competitive sport in Australia" *Journal of Sexual Aggression* 8(2): 16 – 36.
- Lippa, R A (2005) "Gender, Nature and Nurture" Lawrence Erlbaum Associates, Inc.
- Lundgren, E (1987) "Prester i lyst og last: Om kjønn, makt og erotikk i Den norske kirkes sjelesorg." J.W.Cappelens forlag A/S.
- Lundgren, E (1985) "I Herrens vold: Dokumentasjon av vold mot kvinner i kristne miljøer." J.W.Cappelens forlag A/S.
- Martens, P (1989) "Sexualbrott mot barn, Presentation och discussion av några centrala teman inom forskningsområdet." Produktion Allmanna Forlaget.
- Messner, M (1992) "Power at play: Sports and the problem of Masculinity." Boston: Bacon press.
- Messner, M & Sabo, D (1994) "Sex, violence and power in sports: Rethinking masculinity." Freedom, California: Crossing press.
- Moi, T (1998) "Hva er en kvinne? Kjønn og kropp i feministisk teori." Gyldendal Norsk Forlag.
- Moi, T (2005) "Sex, gender and the body. The student edition of: what is a woman?" Oxford university press.
- Nielsen, J.T (2004) "Idrættens illusoriske intimitet" Københavns universitet.
- Normann, E.K (1993) "Barn og seksuelle overgrep" ad Notam Gyldendal.
- Pedersen, W (1998) "Bittersøtt. Ungdom/sosialisering/rusmidler." Universitetsforlaget
- Råkil, M (2002) "Menns vold mot kvinner, - behandlingserfaringer og kunnskapsstatus." Universitetsforlaget.

- Salter, Anna C (2003) "PREDATORS. Pedophiles, Rapists, and other sex offenders". Basic Books.
- Sand, T.S (2007) "Treneratferd, maskulinitet og seksuell trakassering: en undersøkelse blant kvinnelige idrettsstudenter." Masteroppgave i idrett, Norges Idrettshøgskole.
- Skau, G.M (1992) "Mellom makt og hjelp" TANO A.S.
- Skjørten, K (1988) "Når makt blir vold. En analyse av seksualisert vold i parforhold". Institutt for kriminologi og strafferett.
- Star, B (1983) "Helping the abuser. Intervening effectively in family violence". Family service association of Amerika.
- Sætre, M; Holter, H & Jebsen, E (1986) "Tvang til seksualitet, en undersøkelse av seksuelle overgrep mot barn" J.W. Capellen Forlag A.S.
- Thagaard, T (2003) "Systematikk og innlevelse: en innføring i kvalitativ metode." Fagbokforlaget.
- Thielst, P (2000) "Kødets lyst – tankens list; Kroppens og seksualitetens idehistorie." Tiderne skifter.
- Thommasen, B (2007) "Idrett og barnevern" Hovedfagsoppgave Norges Idrettshøgskole.
- Thoresen, T (2007) "Fra spøk til alvor" Masteroppgave i idrett Norges Idrettshøgskole.
- Trygg og tilstede (2003) "en veiviser for barne – og ungdomsorganisasjonene i møte med grenseoverskridende seksuell atferd"
- Wallengren, C (1990) "Biologi og kjønn – psykologisk sett". Munksgaard.
- Ås, B (2001) "De fem herseteknikker." I: Norsk tro og tanke, Bind 3 (s. 630 – 637) Oslo, Universitetsforlaget.

Internettadresser:

- www.lovdatabasen.no
- www.noabuse.no
- www.aftenposten.no/nyheter/sport/article1799782.ece
- www.aftenposten.no/nyheter/sport/article1801810.ece
- www.wikipedia.org/wiki/patriarki
- www.kirken.no

- www.maxqda.no
- www.nif.idrett.no
- www.thecpsu.org

Vedlegg 1

§ 191. (Opphevet ved lov 15 feb 1963 nr. 2.)

§ 192. Den som

- a) skaffer seg seksuell omgang ved vold eller ved truende atferd, eller
- b) har seksuell omgang med noen som er bevisstløs eller av andre grunner ute av stand til å motsette seg handlingen, eller
- c) ved vold eller ved truende atferd får noen til å ha seksuell omgang med en annen, eller til å utføre tilsvarende handlinger med seg selv,

straffes for voldtekt med fengsel inntil 10 år. Ved vurderingen av om det er utøvd vold eller truende atferd eller om fornærmede var ute av stand til å motsette seg handlingen, skal det legges vekt på om fornærmede var under 14 år.

Straffen er fengsel i minst 2 år dersom

- a) den seksuelle omgang var samleie, eller
- b) den skyldige har fremkalt en tilstand som nevnt i første ledd bokstav b for å oppnå seksuell omgang.

Fengsel inntil 21 år kan idømmes dersom

- a) voldtekten er begått av flere i fellesskap,
- b) voldtekten er begått på en særlig smertefull eller særlig krenkende måte,
- c) den skyldige tidligere er straffet etter denne bestemmelsen eller etter § 195, eller
- d) den fornærmede som følge av handlingen dør eller får betydelig skade på legeme eller helse. Seksuelt overførbart sykdom og allmennfarlig smittsom sykdom, jf. smittevernloven § 1-3 nr. 3 jf. nr. 1, regnes alltid som betydelig skade på legeme eller helse etter denne paragrafen.

Den som ved grov uaktsomhet gjør seg skyldig i voldtekt etter første ledd, straffes med fengsel inntil 5 år. Foreligger omstendigheter som nevnt i tredje ledd, er straffen fengsel inntil 8 år.

Endret ved lover 4 juli 1927 nr. 9, 15 feb 1963 nr. 2, 12 juni 1981 nr. 62, 5 aug 1994 nr. 55 (i kraft 1 jan 1995), 22 mai 1998 nr. 31 (i kraft 1 nov 1998 iflg. res. 16 okt 1998 nr. 954), 11 aug 2000 nr. 76, 10 jan 2003 nr. 2.

§ 193. Den som skaffer seg eller en annen seksuell omgang ved misbruk av stilling, avhengighetsforhold eller tillitsforhold, straffes med fengsel inntil 5 år.

På samme måte straffes den som skaffer seg eller en annen seksuell omgang ved å utnytte noens psykiske lidelse eller psykiske utviklingshemming.

Endret ved lover 4 juli 1927 nr. 9, 15 feb 1963 nr. 2, 11 aug 2000 nr. 76.

§ 194. Den som har seksuell omgang med noen som er innsatt eller plassert i anstalt eller institusjon under kriminalomsorgen eller politiet eller i institusjon under barnevernet, og som der står under vedkommendes myndighet eller oppsikt, straffes med fengsel inntil 5 år.

På samme måte straffes den som skaffer en annen seksuell omgang med noen som han selv står i et slikt forhold til.

Endret ved lover 4 juli 1927 nr. 9, 15 feb 1963 nr. 2, 11 aug 2000 nr. 76.

§ 195. Den som har seksuell omgang med barn under 14 år, straffes med fengsel inntil 10 år. Dersom den seksuelle omgangen var samleie, er straffen fengsel i minst 2 år.

Fengsel inntil 21 år kan idømmes dersom

- a) handlingen er begått av flere i fellesskap,
- b) handlingen er begått på en særlig smertefull eller særlig krenkende måte,
- c) handlingen er foretatt overfor barn under 10 år og det har skjedd gjentatte overgrep,
- d) den skyldige tidligere har vært straffet etter denne bestemmelsen eller etter § 192, eller
- e) fornærmede som følge av handlingen dør eller får betydelig skade på legeme eller helse. Seksuelt overførbart sykdom og allmennfarlig smittsom sykdom, jf. smittevernloven § 1-3 nr. 3 jf. nr. 1, regnes alltid som betydelig skade på legeme eller helse etter denne paragrafen.

Villfarelse om alder utelukker ikke straffeskyld.

Straff etter denne bestemmelsen kan falle bort eller settes under det lavmål som følger av første ledd annet punktum dersom de som har hatt den seksuelle omgangen, er omtrent jevnbyrdige i alder og utvikling.

Endret ved lover 4 juli 1927 nr. 9, feb 1963 nr. 2, 12 juni 1981 nr. 62, 22 mai 1992 nr. 49, 5 aug 1994 nr. 55 (i kraft 1 jan 1995), 11 aug 2000 nr. 76, 10 jan 2003 nr. 2.

§ 196. Den som har seksuell omgang med barn under 16 år, straffes med fengsel inntil 5 år.

Fengsel inntil 15 år kan idømmes dersom

- a) handlingen er begått av flere i fellesskap,
- b) handlingen er begått på en særlig smertefull eller særlig krenkende måte,
- c) den skyldige tidligere har vært straffet etter denne bestemmelsen eller etter § 192 eller § 195, eller
- d) fornærmede som følge av handlingen dør eller får betydelig skade på legeme eller helse. Seksuelt overførbart sykdom og allmennfarlig smittsom sykdom, jf. smittevernloven § 1-3 nr. 3 jf. nr. 1, regnes alltid som betydelig skade på legeme eller helse etter denne paragrafen.

Villfarelse om alder utelukker ikke straffeskyld, med mindre ingen uaktsomhet foreligger i så måte.

Straff etter denne bestemmelsen kan falle bort dersom de som har hatt den seksuelle omgangen, er omtrent jevnbyrdige i alder og utvikling.

Endret ved lover 4 juli 1927 nr. 9, 15 feb 1963 nr. 2, 22 mai 1992 nr. 49, 23 juni 1995 nr. 35, 11 aug 2000 nr. 76, 10 jan 2003 nr. 2.

§ 197. Den som har seksuell omgang med slektning i nedstigende linje, straffes med fengsel inntil 5 år. Som slektning i nedstigende linje regnes biologiske og adopterte etterkommere.

Endret ved lover 4 juli 1927 nr. 9, 15 feb 1963 nr. 2, 11 juni 1999 nr. 39 (i kraft 1 juli 1999 iflg. res. 11 juli 1999 nr. 663), 11 aug 2000 nr. 76.

§ 198. Den som har samleie med bror eller søster, straffes med fengsel inntil 1 år.

Straff kommer ikke til anvendelse på personer under 18 år.

Endret ved lover 4 juli 1927 nr. 9, 15 feb 1963 nr. 2, 11 aug 2000 nr. 76.

§ 199. Den som har seksuell omgang med fosterbarn, pleiebarn, stebarn eller noen annen person under 18 år som står under hans omsorg, myndighet eller oppsikt, straffes med fengsel inntil 5 år.

På samme måte straffes den som skaffer en annen seksuell omgang med noen som han selv står i et slikt forhold til.

Endret ved lover 15 feb 1963 nr. 2, 11 aug 2000 nr. 76.

§ 200. Den som foretar seksuell handling med noen som ikke har samtykket til det, straffes med bøter eller fengsel inntil 1 år.

Den som foretar seksuell handling med barn under 16 år, straffes med fengsel inntil 3 år. Den som forleder barn under 16 år til å utvise seksuelt krenkende eller annen uanstendig atferd som nevnt i § 201, straffes med fengsel inntil 3 år.

I tilfelle som nevnt i annet ledd, kan fengsel inntil 6 år idømmes dersom handlingen er begått under særdeles skjerpene omstendigheter. Ved avgjørelsen av om særdeles skjerpene omstendigheter foreligger, skal det særlig legges vekt på hvor lang tid forholdet har pågått, om handlingen er misbruk av slektskapsforhold, omsorgsforhold, stilling, avhengighetsforhold eller nært tillitsforhold og om handlingen er begått på en særlig smertefull eller krenkende måte.

§ 196 tredje og fjerde ledd gjelder tilsvarende.

Opphevet ved lov 15 feb 1963 nr. 2, tilføyd igjen ved lov 11 aug 2000 nr. 76, endret ved lov 4 juli 2003 nr. 78.

§ 201. Den som i ord eller handling utviser seksuelt krenkende eller annen uanstendig atferd

- a) på offentlig sted,
- b) i nærvær av eller overfor noen som ikke har samtykket til det, eller
- c) i nærvær av eller overfor barn under 16 år,

straffes med bøter eller med fengsel inntil 1 år.

Atferd som nevnt i første ledd bokstav b og c anses forøvet overfor noen også når den er forøvet gjennom bruk av telefon, Internett eller annen elektronisk kommunikasjon.

Opphevet ved lov 15 feb 1963 nr. 2, tilføyd igjen ved lov 11 aug 2000 nr. 76, endret ved lov 13 april 2007 nr. 14.

§ 201a. Med bøter eller fengsel inntil 1 år straffes den som har avtalt et møte med et barn under 16 år, og som med forsett om å begå en handling som nevnt i §§ 195, 196 eller § 200 annet ledd har kommet frem til møtestedet eller et sted hvor møtestedet kan iakttas.

Villfarelse om alder utelukker ikke straffeskyld, med mindre ingen uaktsomhet foreligger i så måte.

Straff etter denne bestemmelsen kan falle bort dersom de som har avtalt å møtes, er omtrent jevnbyrdige i alder og utvikling.

Tilføyd ved lov 13 april 2007 nr. 14.

§ 202. Den som

- a) fremmer andres prostitusjon eller
- b) leier ut lokaler og forstår at lokalene skal brukes til prostitusjon eller utviser grov uaktsomhet i så måte,

straffes med bøter eller fengsel inntil 5 år.

Den som i offentlig kunngjøring utvetydig tilbyr, formidler eller etterspør prostitusjon, straffes med bøter eller med fengsel inntil 6 måneder.

Med prostitusjon menes i denne bestemmelsen at en person har seksuell omgang eller handling med en annen mot vederlag.

Opphevet ved lov 15 feb 1963 nr. 2, tilføyd igjen ved lov 11 aug 2000 nr. 76, endret ved lov 4 juli 2003 nr. 78.

§ 203. Den som mot vederlag har seksuell omgang eller handling med en person under 18 år, straffes med bøter eller med fengsel inntil 2 år.

Villfarelse om alder utelukker ikke straffeskyld, med mindre aktsom god tro foreligger.

Opphevet ved lov 15 feb 1963 nr. 2, tilføyd igjen ved lov 11 aug 2000 nr. 76.

§ 204. Den som

- a. utgir, selger eller på annen måte søker å utbre pornografi,

- b. innfører pornografi med sikte på utbredelse,*
- c. overlater pornografi til personer under 18 år, eller*
- d. holder offentlig foredrag eller istandbringer offentlig forestilling eller utstilling med pornografisk innhold,*

straffes med bøter eller med fengsel inntil 3 år.

Med pornografi menes i denne paragrafen kjønnslige skildringer som virker støtende eller på annen måte er egnet til å virke menneskelig nedverdiggende eller forrående, herunder kjønnslige skildringer hvor det gjøres bruk av lik, dyr, vold og tvang. Som pornografi regnes ikke kjønnslige skildringer som må anses forsvarlige ut fra et kunstnerisk, vitenskapelig, informativt eller lignende formål.

Den som uaktsomt foretar handling som nevnt i første ledd, straffes med bøter eller med fengsel inntil 6 måneder. På samme måte straffes den innehaver eller overordnede som forsettlig eller uaktsomt unnlater å hindre at det i en virksomhet blir foretatt handling som nevnt i første ledd.

Paragrafen gjelder ikke for film eller videogram som Medietilsynet ved forhåndskontroll har godkjent til ervervsmessig fremvisning eller omsetning.

Opphevet ved lov 15 feb 1963 nr. 2, tilføyd igjen ved lov 11 aug 2000 nr. 76, endret ved lover 4 juli 2003 nr. 78, 1 aug 2003 nr. 86 (i kraft 1 okt 2003 iflg. res. 1 aug 2003 nr. 991), 2 juli 2004 nr. 68 (i kraft 1 jan 2005 iflg. res. 2 juli 2004 nr. 1099), 20 mai 2005 nr. 29.

§ 204a. *Den som*

- a. produserer, anskaffer, innfører, besitter, overlater til en annen eller mot vederlag eller planmessig gjør seg kjent med fremstilling av seksuelle overgrep mot barn eller fremstilling som seksualiserer barn,*
- b. befatter seg med fremstillinger av seksuelle overgrep mot barn eller fremstillinger som seksualiserer barn, på annen måte som nevnt i § 204 første ledd, eller*
- c. forleder noen under 18 år til å la seg avbilde som ledd i kommersiell fremstilling av rørlige og urørlige bilder med seksuelt innhold, eller produserer slike fremstillinger hvor noen under 18 år er avbildet,*

straffes med bøter eller med fengsel inntil 3 år.

Med barn menes i denne paragrafen personer som er eller fremstår som under 18 år.

Den som uaktsomt foretar handling som nevnt i første ledd, straffes med bøter eller med fengsel inntil 6 måneder. På samme måte straffes den innehaver eller overordnede som forsettlig eller uaktsomt unnlater å hindre at det i en virksomhet blir foretatt handling som nevnt i første ledd.

Straffen kan falle bort for den som tar og besitter et bilde av en person mellom 16 og 18 år, dersom denne har gitt sitt samtykke og de to er omtrent jevnbyrdige i alder og utvikling.

§ 204 annet ledd annet punktum og fjerde ledd gjelder tilsvarende.

Tilføyd ved lov 20 mai 2005 nr. 29.

§ 205. *Straffebud i dette kapittel rammer også den som medvirker til handlingen.*

Opphevet ved lov 15 feb 1963 nr. 2, tilføyd igjen ved lov 11 aug 2000 nr. 76.

§ 206. *Når bestemmelsene i dette kapittel bruker uttrykket samleie, menes vaginalt og analt samleie. Med samleie likestilles innføring av penis i munn og innføring av gjenstand i skjede eller endetarmsåpning. Ved handlinger som nevnt i § 195 likestilles med samleie også innføring av penis inn i og mellom de store og små kjønnslepper.*

Endret ved lover 4 juli 1927 nr. 9, 22 mai 1953 nr. 3, 15 feb 1963 nr. 2, 7 april 1995 nr. 15, 11 aug 2000 nr. 76.

§ 207. *Når noen kjennes skyldig i en straffbar handling etter §§ 195, 196, 200 annet ledd eller 201 bokstav c, skal retten vurdere om rettighetstap etter § 29 skal idømmes.*

Endret ved lover 15 feb 1963 nr. 2, 11 aug 2000 nr. 76.

§ 208. *Den som beskylder noen for å ha overtrådt §§ 192-197, 200 tredje ledd eller 205, kan ikke gjøres rettslig ansvarlig for beskyldningen etter bestemmelsene i straffeloven kapittel 23 eller skadeserstatningsloven § 3-6 dersom beskyldningene er fremsatt*

a) i en anmeldelse, eller

b) av den som hevder å være fornærmet eller en av hennes eller hans nærmeste i en fortrolig samtale med en person som det er naturlig å betro seg til, for å bearbeide konsekvensene av handlingen.

Anmelderen eller den som hevder å være fornærmet, kan likevel gjøres rettslig ansvarlig dersom det var grovt uaktsomt å legge til grunn at opplysningene var sanne. Den nærmeste kan gjøres rettslig ansvarlig dersom det var uaktsomt å legge til grunn at opplysningene var sanne.

Endret ved lover 15 feb 1963 nr. 2, 11 aug 2000 nr. 76.

(Alt i kursiv hentet direkte fra lovdatas hjemmesider www.lovdatab.no)

Vedlegg 2

Kodesystem:

Makt

belønningsmakt

voksenmakt

ekspertmakt

økonomisk makt

karismatisk makt

kjønnsrollemakt

posisjonsmakt

Overgriper/ trener

mann

grooming

overgrep gutt

overgrep jente

Risikofaktorer

konsekvenser

motivasjon

utvelgelse/ grooming

risiko hos utøver

motstand hos utøver

oppretholdelse

